OUDVLAEMSCHE GEDICHTEN

DER

XIIe, XIIIe EN XIVe EEUWEN,

UITGEGEVEN

DOOR

JONKH.^r^ PH. BLOMMAERT,

Lid der Nederd. Letterk. Maetschappyen te Brussel, Leyden, Gent, Antwerpen, Leuven, enz.

TWEEDE DEEL.

Gent,

DRUKKERY VAN L. HEBBELYNCK.

SPAENJAERDS-KASTEEL, N^r^ 48.

1841.

OUDVLAEMSCHE

GEDICHTEN

DER

XIIe, XIIIe EN XIVe EEUWEN,

UITGEGEVEN

DOOR

JONKH.^r PH. BLOMMAERT,

Lid der Nederd. Letterkundige Maetschappyen te Brussel, Leyden, Gent, Antwerpen, Leuven, enz.

TWEEDE DEEL.

Gent,

DRUKKERY VAN L. HEBBELYNCK,

SPAENJAERDS-KASTEEL, N^r 48.

1841.

DEN

WEL EDELEN, HOOGGEBOREN HEER

GRAEF J. B. DHANE-DE POTTER,

RIDDER DER LEOPOLD'S-ORDE; LID VAN HET SENAET;

ADMINISTRATEUR-INSPECTEUR DER HOOGE-SCHOOL TE GENT, ENZ., ENZ.

Uit byzondere hoogachting opgedragen

DOOR

Den Uitgever.

REIS VAN SINTE BRANDAEN.

In het eerste deel dezes werks plaetsten wy de *Reis van S. Brandaen*, naer een handschrift van wylen den H.r C. Van Hulthem, alsnu toebehoorende aen de Nationale Bibliotheek te Brussel. Door het wegscheuren der eerste bladzyde ontbreekt aldaer de aenvang van het verhael, bestaende in 322 verzen.

Thans geven wy het zelfde gedicht andermael naer het Comburger Handschrift uit, waer het volstandig in voorkomt. Eerst meenden wy den ontbreekenden aenvang alleen hier op te nemen en verder de afwykende lezingen nauwkeurig aenteslippen, maer by een nader inzien, bevonden wy dat dit tweede opstel op vele plaetsen gansch anders was behandeld, en dat er niet zelden andere rymen, andere woorden werden gebezigd; dan dachten wy dat het niet onbelangrijk ware geheel dit gedicht volgens het Comburger HS. in dezen bundel op te nemen, des te meer daer dit verhael als een der oudste voortbrengselen onzer middeleeuwsche letterkunde mag aenzien worden, zoo door de herinneringen aen heidensche geloofsbegrippen als door den ouden dichttrant waerin het ons is overgekomen.

De staetsarchivaris te Stuttgart de hooggeleerde Heer E. Kausler, voordeelig in Belgie bekend door de uitgave eener berijmde *Kronijk van Vlaenderen* (1), vervaerdigde een afschrift van dit gedicht op verzoek van graef J. B. Dhane-De Potter, wien wy de mededeeling van 't zelve verschuldigd zijn.

Dit handschrift welk in de archiven te Stuttgart berust, vervat eene belangryke verzameling of keus van oudnederlandsche gedichten. Het draegt den naem van Comburger Codex, om dat het uit de bibliotheek komt van het voormalig riddersstift te Comburg, aen de rivier Kocher, gelegen. Men denkt dat het aldaer werd

(1) Reimchronik von Flandern, nach einer altniederländischen Handschrift mit Anmerkungen zum ersten Mal herausgegeben von Eduard Kausler, königl. Würtembergischem Archivrath zu Stuttgart. Tübingen, L. F. Fues, 1840.

nedergelegd door Gernandus van Schwalback, een geboren Hes, die, na den dood van Eitel van Treutwein in 1536, uit Brussel, waer hy kanonik was, werd geroepen, om hem als deken in het Comburgsch ridderstift op te volgen. In 1806 werd het door den heer F. D. Graeter oppervlakkig bekend gemaekt, breedvoeriger echter in 1812, toen hy den roman *Van vos Reinarde* er uit in't licht gaf (1). Ook maekte Ferd. Weckherlin door eenige uittrekselen den roman *De Roos* in het zelfde HS. voorkomende, bekend (2). Maer nu onlangs werd het eerst nauwkeurig beschreven door den H.r E. Kausler in de voorrede der reeds opgegevene Rijmkronijk van Vlaenderen.

(1) *Zie* Odina und Teutona. Ein neues liter. Magasin der Teutschen und Nordischen Vorzeit von F. D. Gräter. Breslau, 1812.

(2) *Zie* Beytrage zur Geschichte altteutsche Sprache und Dichtkunst von Ferd. Weckerlin. Stuttgart, 1811.

Van sinte Brandane.

Nu verneemt hoe over lanc
Een heere was in Yerlant,
Die sach menich Gods teekijn.
Wildi dies gheloevende zijn,
So hoert wonder, ghi heeren, 5
Die heleghe gheest moet mi leeren,
Die welke der ezelinnen
Wylen dede sprekens beginnen,
Daer up dat reet Balaam,
Dat was een heydin man, 10
Dat so meinschelike sprac,
Daer sy den inghel Gods sach
Commen in haer ghemoet;
Den wech hi haer weder stoet,
Met eenen zwerde vierijn, 15
Si vloe van den inghel fijn
Ende dede haren heere cont;
Dese moete ontsluten minen mont,
Die ghene die haer gaf de macht,
Dat si wert redene acht. 20
Een helich man was, sonder waen,
Gheheeten so was hi Brandaen,
Abdt was hi ende regement
Van ·III^m· moonken of daer omtrent,
Gheboren hute Yberne, 25
Gode diendi wel gherne.
Dese vant in 't ondersoucken
Bescreven in houden boucken
Van vele teekenen ons heeren.
Hoert, hier moghedi leeren 30
Van den goeden Gods wyse,
Hoe dat twee paradyse
Boven der eerden waren.
Doe las hi voert, te waren,
Van vele wonders dat mer in vant, 35
Ende menich groet eylant.
Oec las de wyse heere
Hoe dat eene weerelt weere
Hier onder dese eerde,
Ende als 't hier dach werde, 40
Dat daer dan nacht zye.
Hi las dat hemele waren drie;
Van visschen hi ghescreven vant
Hoe dat een wout ende een lant
Ghewassen stont up zine zwaerde; 45
Dat weder seidi aerde,
Om dat so onghelovich was.
Oec las hi hoe dat Judas
Gheniette Gods ontfaermichede,
Ende hi ghenade hadde mede, 50
Alle sondaghes nachte.
Hi en wilde, no hi en mochte
Dies emmer niet gheloven,
Hi en saecht met zinen oghen;
Van toerne verberrendi den bouc, 55
Ende gaf den scrivere eenen vlouc.
Dat becochti zint wel diere,
Daer hi stont bi den viere,
Daer die bouc in bernende lach,
Die inghel Gods hem toe sprac: 60
« O lieve vrient Brandaen,
Du heves evele mesdaen,
Dat overmids dinen toren,
Die waerheit dus es verloren.
Nu laettene bernen daer inne, 65
Di wert noch wel in inne,
Wat waer ofte loghene es;
Di ontbiet Jhesus Kerst,
Dattu suls gaen varen
Up des zeewes baren, 70

Alomme ende omme ·IX· jaer;
Du sult bescauwen wat es waer,
Of wat loghene si mede. »
Dat wart hem grote pijnlichede.
Dus galt hi den bouc, 75
Ende leet, omme dien vlouc,
Wel meneghen groeten noot,
Ende voer daer 't God gheboot.
Doe Brandaen, die heleghe man,
Also te rechte vernam 80
Wat hem God selve ontboet,
Doe was sijn zorghe al te groot,
Ende hi bat onsen heere,
Dor zijnre moeder eere,
So wat hem gheviele 85
Dat hi behilde zine siele,
Ende hi hem wilde bewaren,
Ende t'siere ghenaden doen varen.
Doe ghinc Brandaen te hant
An des zeewes kant, 90
Ende dede eenen kiel bauwen
Vaste ende ghetrauwen;
Die mast was vuerijn hout,
Dat zeil dede hi menich fout
Besnyden ende bewinden. 95
Den kyel dede hi binden
Met ysere arde staerke,
Na die houde aerke,
Die Noë wylen vrochte,
Doe hi die dylovie vruchte; 100
Den ancker maecte hi stalijn,
Daer's hem van noede soude zijn,
Dat hi behilde dat lant.
Doe dedi al zijn ghewant,
In den scepe draghen doe, 105
Ende ·LXXX· manne ghinghen in doe;
Si waren daer in ·IX· jaer,
Oec dede hi, dat was waer,
Een cappelle met wysen zinne
Wel werken daer inne, 110
Ende daer in clocken ende helichdom,
Dies hi mochte houden rom.
Oec voerde hi van Yberne
Pestier ende querne,
Smessen ende ander ghemac, 115
Als die legende mi vertrac.
Dit dedi al daer inne,
Dus voer hi wech met sinne,
Wel verghinc 't hem in den kiel,
Dat hem niet en mesviel; 120
Met hem nam hi twee capellane,
Van den eenen quam hem zint ane,
Dat hine om eenen roef verloes,
Dies wart hem God so vriendeloes,
So datten hem nam die viant, 125
Omme eens breydels ghewant,
Dien hi nam sonder orlof,
Omme dat die duvele dien roef
Vant in sine ghewout.
Ay! hoe zeere hi dat ontgout, 130
Dat hy 't ye ghedochte,
Dies deden wel onsochte
Die duvele ter hellen viere,
Daer hy 't becochte wel diere,
Tote dattene die heleghe man 135
Met zijnre beden weder ghewan.
Doe hi te scepe gaen began,
Vant hi 't hoeft van eenen doden man
Voer hem ligghende up 't sant,
Die vloet dreeft an 't lant; 140
Dat hoeft was arde groet,
Nye en sach hi des ghenoet,
Dat voerhoeft was hem breet
Wel vijf voete, God weet.
Doe bemaendijt wel diere, 145
Bi Gode vele sciere,
Dat hi hem dade verstaen
Hoe zijn leven was ghedaen.
't Hoeft jegen Brandane sprac,
Ende seide: « Al doet mi onghemac, 150
Ic wilt di segghen saen,
Hoe mijn leven was ghedaen.
Ic was een heydin man,
Om mijn ghewin quam ic daer an,
Dat ic arde dicwile woet 155
Over des zeewes vloet.
Ic was groet ende stranc,
Ende ic was wel ·C· voete lanc,
Dus woedic in die diepe zee
Ende dede den ghenen wee, 160

Die hier up die zee baren
Met scepen wilden varen,
Hem nam ic have ende goet.
Eens so wies zeere die vloet,
Met eenen storme, die was stranc, 165
Al haddic ghesijn noch so lanc,
Ic en hadde niet vonden gront,
Daer ic 't eerst toter borst in stont.
Doe en conste ic 's niet ghenesen,
Dus moeste mijn sterfdach wesen; 170
Also van allen dinghen moet,
Sijn si quaet ofte goet,
Sonder die pine der hellen,
Daer die zielen in quellen,
Ende daer si sonder eenich hende 175
Doeghen wee ende allende,
Ende oec dat paradijs,
Dat den saleghen es wijs,
Daer si hebben eewelike
Die bliscap arde rike. » 180
Doe sprac Sente Brandaen
Weder arde saen :
« Of ic Gode verbidden can
Dat hi hu weder hus lives jan, »
Sprac Sente Brandaen, 185
« Soutstu doepzel willen ontfaen,
Ende pinen om die Gods hulde?
Ic verghave di dine sculde,
So mach di werden wijs
Dat eeweghe paradijs. » 190
Doe sprac die heydin man :
« Moestic weder sterven dan? » —
« Ja ghi, » sprac sente Brandaen,
» Dies en mochti niet ontgaen. »
Doe sprac die heydin man : 195
« Of ic mi doepte ende ic dan
Niet en conste weder staen,
Ic en worde den viant onderdaen;
Hi pijnt hem nacht ende dach,
Hoe hi den meinsche bedrieghen mach, 200
Of hi mi maecte so lief
Den scat, dat ic ware een dief,
Ende ic dade al sulke werke,
Die onse sceppere verbiedet sterke,
Dan soude men ter hellen 205
Mine ziele vele mee quellen
Dan so nu ghequellet es;
Dies bem ic wel ghewes,
Want die doepzel hebben ontfaen,
Enter Gods wet af staen, 210
Also scriftuere leert hier,
Die ziele wert in 't helsche vier
Vele meer ghepinet al te fel
Dan wi zijn, dat weet ic wel;
Want ons niemen en leert, 215
No te zijnre wet en keert,
Dus vrees ic waert dat ic doepsel ontfinghe,
Ende mijnre wet dan afghinghe,
Waert vrouch of spade,
Bi des viants quade rade, 220
Omme have ofte om goet,
Also menich meinsche doet,
Dat men mi dan ter hellen
Vele mee soude quellen
Dan ic nu ghepijnt bin, 225
Want mine ghelike pijnt men min
Dan die doepsel hebben ontfaen,
Ende harer wet af zijn ghegaen.
Nochtan so vrees ic mee die noet,
Die mi weder soude doen die doot, 230
Wanneer so weder tote mi quame,
Ende soe mi bename
Beede sitten ende staen,
Ende loepen ende gaen,
Ende heten ende drincken, 235
Ende sprecken ende ghedincken,
Horen ende spreken,
Ende mine aderen souden breken,
Ende mine ziele soude varen
Weder ter aermer scaren. 240
Al ware al de weerelt dijn,
Ende soe oec ware roet ghuldijn,
Ende ghi se mi mocht gheven,
Ende daer toe met blischepen soude leven
Noch ·II^{m}· der jaren, 245
Ic en naemse niet te waren,
Dies gheloeft dor den noet,
So sterc es die pyne der doot.
Dies willic weder varen
Te mijnre aermer scaren, 250

In die deemsternesse. » —
« So vare dan ghewesse,
Daer 't di God jonne saen. »
Sprac de goede sente Brandaen.
Dus voer die heydin man, 255
Aldaer hem God ghejan
Ter stede daer God woude.
Sente Brandaen keerde houde
Te scepe om sinen noet,
Also hem God selve gheboet. 260
Doe si te scepe quamen,
Ende orlof ghenamen
An vrienden ende maghen mede,
Gode bevalen si se ter stede,
't Seyl si aen den mast keerden, 265
Also hem die winde leerden,
Haer riemers si hute stoten,
Met ghemake dat si vloten.
Ay! hoe scone dat 't scip vloot,
Cort quamen si in groter noot, 270
Want een dier al te wonderlijc,
Eenen linddrake ghelijc,
Wilde verzwelghen haren kiel,
Hem was sine mule ende sijn giel
Menich ghelachte wijt, 275
No eer, no na dier tijt
En quamen si in meerren noet.
Een wolke boven hem ontsloet,
Daer hute quam een dier wonderlijc
Vlieghende, eenen hert ghelijc, 280
Dat jaghede met ghemake
Den groten zee linddrake,
So datten al verdreef,
Dat si ne wisten waer hi bleef.
Doe hi dat hadde ghedaen, 285
Keerdi weder saen
In die wolken danen hi quam;
Doe sente Brandaen dat vernam
Was hi blide ende vro,
Ende danckets onsen heere also. 290
Doe hi van den drake was verloost
Te Gode meerderde sijn troost,
Doe voere si met ghemake,
Up des zeewes vlake,
Doe versach sente Brandaen 295
Eenen sconen werf staen,
Hi dochte den wysen heere
Wel ·VI· milen lanc of meere.
Die stont up den rugghe van eenen vissche,
Die bouc maect ons ghewisse, 300
Dat daer een soete water an 't meere gaet,
Daer hadde die visch sinen haet
Ghenomen wel menich jaer,
So die bouc seit over waer.
Daer up dien werf stont een wout; 305
Die Gods helde bout
Trocken haer scip in een havene,
Ende ghinghen alle doe ave
Ghenen sconen werf scauwen.
Si ghingen oec hout houwen, 310
Omme te ziedene haer heten,
Die hongher liets hem niet vergheten,
Haren ketel si up hinghen,
Om hout dat si ghinghen,
Eenen droeghen boem si vonden, 315
Doe sine te houwene begonden,
Doe so scoet al dat eylant
Onder 't water al te hant,
So dat die helige man
Te tyde cume sijn scip ghewan, 320
Met haesten si in scip pronghen,
Den lof Gods dat si zonghen,
Dat hi se bi der ghenaden zine
Verloest hadde van dier pine.
Die werf die ghinc al onder, 325
Dit was dat derde wonder
Dat die heeren saghen.
Die wint die ghinc se jaghen
Bi den zeyle vaste,
Doe leden si meneghe onraste 330
Ende menich onghemac.
Die heleghe abdt doe sprac :
« Dit mochte wel een visch zijn,
Die desen werf dus trac in,
Seker hi was wel hout, 335
Eer ghewies al dat hout,
Up sinen rugghe braden. »
Gode si dicken baden,
Met ghestaden moede,
Dor sine grote goede, 340

Dat hi se saen ghesande
Tote eenen ghestadeghen lande.
  Doe si den vissche ontvaren,
Ende wech zeylende waren,
Om te ziene meer wonder, 345
Saghen si een eyselic commer
Up dwater voer hem gaen.
Het wilde haer scip vaen,
Ende verderven mettien.
« Wy en dorven 't niet ontsien, » 350
Sprac sente Brandaen,
« Wy en hebben hem niet mesdaen;
Laet ons scip in Gods hant varen,
God sal ons van hem bewaren. »
Half waest visch ende half wijf, 355
Al ru so was hem dat lijf,
Dicken omme ghinc 't den kiel.
Sente Brandaen nederviel
Up sine bloete knien,
Ende bat Gode om zijn ontflien. 360
Sine moonke baden alle gader,
Dus verbaden si Gode, onsen vader,
Dat dat vreeselicke wonder,
Bezyden haren scepe ghinc onder,
Dat zijt hoerden borlen ende wallen, 365
Dien langhen dach al met allen,
In dier dieper zee gronde.
Doe voeren si voert langhe stonde;
Doe quamen si zeylende an een eylant,
Daer Sente Brandaen vant 370
Eene pyne wonderlike
Sielen, als in meinschen ghelike,
Ghinghen ende liepen daer up die zee,
Hem was leyder arde wee
Van couden ende van groter hitte. 375
« O wy! wat mach wesen ditte! »
Sprac die goede sente Brandaen,
« Dat dus up die zee can gaen. »
Si spraken : « Wy zijn aerme zielen,
Dus moeten wy hier gaen ende zwielen, 380
Ende aldus eewelike leven.
Hadden wi om Gode ghegheven
Den aermen drincken, water sconc,
So waren wi van betren lone.
Wy waren drossaten ende scijncke, 385
Om dat wy dat heten ende drincken,
Dat ons onse heeren hieten gheven
Den aermen, doe wi hadden ons leven,
Ende dat wi dat onthilden den aermen,
So en wil God onser niet ontfaermen. 390
Van couden zijn wi in groeter noot,
Ende van hitten in pynen groot,
Van dorste lyden wi bitter wee,
Al es ons so na die zee.
Wy segghen hu, te waren, 395
Wy en moghen in ·C· jaren
Geen dropel niet ghewinnen.
Helpt ons bi dijnre minnen,
Brandaen, wel lieve heere,
Bidt Gode voer ons zeere. » 400
Sente Brandaen alleene
Bat Gode, met herten reene,
Dat hi hem lavenesse wilde senden.
Doe wart dien zielen in hare allenden
Van Gode een drincken gheorlooft, 405
Ende dat si metten watre haer hooft
Netten mochte metter hant.
Doe neghen si alle den zant,
Den heleghen sente Brandane,
Die doe keerde van dane 410
Met weenenden hoghen,
Ende screef dat Gods vertoghen.
  Doe hiet sente Brandaen
Sinen kiele wel ghedaen
Van dier steden wenden. 415
Die aerme zielen in hare allenden,
Die daer liepen up die zee,
Riepen : wach ende wee!
Doe de kiel danen vloot,
Want si bleven in groter noot. 420
Doe voeren si met ghemake,
Up die wilde zeewes vlake;
Doe horden si saen booten
Meneghen wint grooten,
Een storm hem an viel, 425
Die verdreef haren kiel
Noort waert an dat Levermeere,
Daer dat cleene Gods heere
Wel na verzeylt was in groter noot,
Si waerre wel na bleven doot. 430

Dit verzach sente Brandaen
Menich scip al daer staen,
Ende meneghen mast boom waghen,
Huter Leverzee daer raghen.
Het dochte hem zijnde een wout, 435
Hoe dicke hem God sine doghet gout.
Daer sprac van Gods weghen ane
Eene stemme aldus Brandane :
« Vare oest waert metten baren,
Hier moghedi niet voerder varen, 440
Daer ligghen steene in die zee,
Die meneghen scepe doen wee.
Wat scepe met ysere bi hem quame,
Tote hem hijt trocke ende name,
Ende het moeste daer al bliven. » 445
Doe begonste se een wint driven
Van daer in 't oest hende,
Jeghen eene steenwende.
Doe sach sente Brandaen
Eenen sconen monster staen, 450
Daer woenden moonken inne,
Die Gode dienden met zinne,
Ende hadden ghedaen menich jaer.
's Nachts so bleef sijn kiel daer,
Onder dien hoghen steene; 455
Sente Brandaen alleene
Ghinc boven up dien hoghen berch,
Daer vant hi een eerlic werc
Van dien Gods kinden.
Niet en conste hi ondervinden, 460
Wat se daer hadde bracht,
Sonder alleene die Gods cracht.
Haer leven was claer ende reene,
Sulke moonken hebben wi gheene,
Si riepen alle saen : 465
« Sijt willecome, heere Brandaen. »
Deser rijcker Gods deghene,
Diere en was maer zevene,
Hem quam daghelike hare spyse
Van den eerdschen paradyse. 470
Te middaghe bracht hem ghedraghen
Een duve ende een raven
Drie broede ende een half ende eenen visch,
Up der goeder lieder disch.
Die visch quam al ghebraden 475
Wel zeere si doe baden
Den heleghen Brandane,
Den Gods onderdane,
Dat hi met hem wilde heten gaen.
Doe sprac sente Braendaen, 480
Harde wyselike :
« Mijn heere God es so ryke,
God van den paradyse,
Hi hadde mi mine spyse
Harde wel ghesent hare, 485
Wiste hi dat ic 's werdich ware.
Hoe gherne ic sine ghenaden doghe,
Ende dat es mine ghelove,
Hine wildes niet zenden,
Mi aermen ende allenden, 490
Die hu bi ziere ghenaden versach,
En 't fierde broet ontwee brac,
Dat hu sijn bode hevet bracht,
Doe haddi mijns wel ghedacht,
Met zijnre lijfneere, God de vader, 495
Nu suldi alle gader
In sinen name heten,
Ende sult oec alle weten,
Dat ic 't late sonder nijt,
God voedt hu t'alre tijt, 500
Up desen dorren steene.
Ic hebbe van Gode te leene,
Van visschen, vruchten ende brode,
Alles dies ic bem van noode
Hebbic in minen kiele. 505
Over mine aerme ziele
Bidt Gode van hemelrike,
Dat hi haer gheve sijn rike. »
Dus so bat hi Gode,
Doe quam die hemelsche bode, 510
Ende brochte hem sine spyse,
Van den Gods paradyse.
Doe de heeren hadden gheten,
So laet ons die bouc weten
Dat Brandaen, die heleghe man, 515
An die heeren orlof nam,
Entie heleghe Brandaen
Ghinc weder te scepe saen.
Daer quam een zuut-westen wint,
Die dreef hem also hi kint 520

Weder noort-oest te dale,
Up die wilde zee scale,
Daer leden si menich wee.
Doe vonden si in die zee
Eenen steen so hoeghen , 525
Sinen consten niet verhoeghen.
Up dien selve hoghen steene
So sat een man alleene,
Die ru was als een beere;
Hien sach niet dan lucht ende meere , 530
Dat was een clusenare,
Hoe dat hi daer commen ware,
Vraechde hem sente Brandaen :
« Ic bem den moonken onderdaen, »
Seide hi weder, « gheloves mi 535
Daer du dese weke waers bi;
Ic hebbe gheseten alleene,
Up desen hoeghen steene,
Een jaer min dan ·C· jare.
God heeft mi tote hare 540
Daghelics sine spyse ghegheven,
Bi sinen troeste moet ic leven,
So dat God wel weet,
Dat ic sint anders niet ontbeet
Van dat ic eerst hier quam, 545
Ende ic nye zint en vernam
Levenden meinsche nemmermeere
Dan hu, wel lieve heere. »
Doe vraechde hem sente Brandaen
Hoe sijn leven was ghedaen, 550
Eer hi daer commen ware.
Doe sprac die clusenare:
« Ic secht di ghewaerlike,
Ic was een coninc rike,
Pantifilia hiet mijn lant, 555
In Capidocia een ander ghenamt.
Daer nam ic een scone wijf,
Dies lydet groete pyne mijn lijf,
Want het was de suster mine,
Dies doeghic groete pine; 560
Daer bi so haddic sonen twee,
Dies lydic menich wee.
Doe d'houdste te sinen scilde quam,
Sijn lijf dat ic hem nam,
Dor minen grammen moet. 565
Daer d'andre bi eenen scepe stoet
Nam hem een donderslach sijn lijf,
Oec versloughic mijn scone wijf.
Doe alle die zonden up mi laghen
Doe vreesdic die Gods plaghen, 570
Ende ic ghinc haestelike,
Ende liet al mijn rike,
Beede vrienden ende maghen,
Ende ghinc te scepe in dien daghe,
Ende wilde mine groete zonden 575
Varen den paeus orconden.
Doe rees een storem up die zee,
Die mi dede harde wee,
Also ic hu mach vertellen,
Daer bedorven alle mijn ghesellen, 580
Maer ic ontclam alleene,
Up desen hoeghen steene,
Ende claechde mine mesdaet
Hem, die mi ghescepen haet;
Hier wachte ic zijnre ghenaden 585
Van minen groeten mesdaden.
Ic sechdi oec vorware,
Ic hore hier openbare,
Elker daghelike,
Den sanc van hemelrike. » 590
Doe seide sente Brandaen :
« Secht mi, lieve heere, saen,
Als hu dat coude ane gheet,
Hoe moghedi, sonder cleet,
Van couden hier gewesen? 595
Van lieden hebbic ghelesen,
Dat waren eenzedelen,
En dienden Gode, den edelen,
Dat alles ghemacx vergaten,
Niet dan 't cruut si en haten, 600
Maer in bosschen ende in velde,
Daer hem elc te sine scelde,
Of in duwieren of in riede,
Behilden hem die goede liede, 604
Dat hem 't coude niet mochte deeren. » —
« Mach ic die siele gheneeren , »
Sprac die ruwe clusenare,
« So hebbic arde ommare
Wat noede dat mijn vleesch heeft,
Die wyle dat hier leeft; 610

Als ic hier sitte, sonder waen,
Ende mi die coude te scere bestaen,
Slupe ic in eenen hole sciere,
Onder eenen tempel hiere,
Daer verbeide ic dat ghescille. 615
Ic wane het es Gods wille
Dat mijn lichame ende mijn beene,
Up desen hoghen steene,
Den domsdach moeten verbeiden.
God moete hu gheleiden, 620
Ic en spreke jeghen hu nemmeere.
God, onse lieve heere,
Die gheve hier na eewelike
Ons allen zijn hemelrike. »
 Sente Brandaen voer van dannen, 625
Met sinen Gods mannen,
Up des zeewes vloede.
Daer worden si arde moede
Van den winde metten baren,
Daer si in moesten varen; 630
Daer dreven si metten winde
Weder in 't allinde
An eene vreeselike stat.
Die bouc die seit ons dat,
Dat hi eere hellen pit verzach, 635
Daer men in riep: o wy! o wach!
An eenen donckeren berghen.
Daer waren in zwaren erghe,
Arde vele aermer zielen,
Die daer branden ende wielen; 640
Dien berch bernet emmermeere,
Daer es meneghe ziele in zeere.
Daer en hordi anders niet mee
Dan: o wy! ende wach! ende wee!
Daer hoerdi cryseltanden, 645
Daer sach hi vlieghen die branden
In die wolken hoeghe upwaert.
Sente Brandaen sprac ter vaert
Ten proofst, die der hellen plach:
« Segghe mi oft wesen mach, 650
Wat es die grote omminne,
Die ic nu daer hore inne? »
Doe seide een der pijnheeren:
« Hier zijn vooghde ende onrechte heeren,
Dat moochdi ghetrauwen, 655
Ende oec ongherechte vrauwen,
Loese meyeren ende loese schepenen,
Die moeten 't nu hier berekenen.
Ic sechdi noch meerre wonder,
Die wroughers sijn hier onder, 660
Ende alle die verraderen,
Die moeten wi hier vergaderen,
In dit diepe afgronde,
Die alle met haren monde,
Dat alle weghe ontfaen, 665
Dat van hem quam ghegaen
Van alre bozer dinghe.
Dits haer loen, in waerliker dinghe,
Om dat si dies ghedochten,
Dat si hare heeren brochten, 670
Dat si, om cleene mieden,
Mesvoerden die aerme lieden;
Daeromme so moeten si hier
Bernen in dit heete vier.
Oec zijn hier ander zielen, 675
Die in sonden vielen,
In overden, in ghiericheit,
In alrande boesheit,
Entie met boeser scalchede
Haren evenkerstin mede 680
Dicken hebben verordeelt,
Dies werden si eewelic hier verzeelt,
Om dat si niet wilden afstaen
No rechte boete ontfaen. »
Doe riepen die aerme zielen: 685
« Brandaen, heere, wi zwielen
In wel bittre caryne,
In dese groete pyne.
Brandaen, wel lieve heere,
Bidt Gode voor ons zeere. » 690
Die duvel hieten wech varen:
« Ic segghe hu, » sprac hi, « te waren,
Ghi en wert niet zijnre hulpen vro,
Hi en mach hu helpen niet een stro,
Ghi roupt al jeghen spoet, 695
Ghi en hadt nye wille no moet
Om Gods wille te doene,
Dus en hebdi nemmermeer zoene. »
 Een evel stanc hem ane viel,
Doe keerdi danen sinen kiel, 700

Ende si quamen aen een eylant;
Daer ghinc die zorghe in hant,
Want arde doncker waest daer.
Daer en waest niewers claer,
Maer die gront der zee was goudijn, 705
Daer dat slijc soude zijn.
Oec waren daer edele steene,
Om dien kiel al ghemeene;
Wel menich edel carbonckel,
Al waest daer arde doncker, 710
Hadde daer God verborghen.
Daer laghen si in groter zorghen,
Drie nachte ende drie daghen,
So dat si niet en saghen
Sonne, mane, no sterren licht, 715
Des saghen si twint nicht,
Maer al donckernesse sonder dach;
Die kiel daer al stille lach.
Doe hiet sente Brandaen
Eene barke wel ghedaen, 720
Huten kiele, trecken;
Daer in spronghen die recken,
Ende voeren met zinne
Dat si quamen daer inne.
Doe voeren si in een eylant, 725
Daer die Gods wygant
Liet sinen kyel staen,
Also wy vernomen haen.
Daer ghinghen si up te hant,
En doe si quamen up dat sant, 730
Waren si blyde ende vroe.
Met sente Brandaen ghinghen si doe
Neven een water te dale,
Tote eene der scoenster zale,
Die nye kerstin man sach, 735
Als ic hu mach doen ghewach.
Die zale was buten ghuldijn,
Dat die style souden zijn,
Dat was al karbonkel;
Daer en was gheen so doncker, 740
Hi en lichte alse 't sonnescijn.
Voer die zale spranc een water fijn,
Daer was so vele goets in,
Dat vulprysen mochte gheen zin;
Balseme ende tyroop, 745
Dies was daer goeden coop.
Olyve, honich ende zeem,
Dat vloyde daer over een;
In ·IIII· aderen het vloot,
Dat dochte hem wonder groot. 750
Om dien selven borne scone,
Daer was meneghe wone,
Daer stonden vele bome scone,
Alomme als eene crone.
Daer stonden menich cedrus, 755
Ende menich platanus,
Ende furijn ende wijngaerde,
Ende bome van meneghen aerde.
Specien stonden daer so vele,
Dat dat ic hu segghe wele, 760
Haddic 't ghescreven al te male,
Dat daer stont voer die zale.
Het soude eer lyden een jaer,
Eer ic 't ghescreve overwaer,
In hoe menegher manieren 765
Daer bome stonden ende crude diere,
Ende meneghe wonderlike dinc.
Ay! hoe in twifele ghinc
Alle dier moonken moet.
Dwesen dochte hem daer so goet, 770
Dat si noede keerden wedere,
Het schenen scone paeus vederen
Van der zalen boven dat dac.
Daer was alle dat ghemac,
Dat een keyser hebben soude, 775
Ende hi feeste houden woude.
Den moonken quam in haren zin,
Dat si alle gaen daer in,
Om te siene die scone zale.
Een der moonken stal daer tien male 780
Eenen breydel wel ghedaen,
Dat sal hi becoepen saen,
Wel zeere, sonder twifel.
Daer stont bi een duvel,
Die 't hem riet met liste, 785
Ic wane hijs niet en wiste
Waer omme dat hine hem boot,
Dies leet hi pyne groot.
Hi riet hem dat hine name,
Want hi hem wel ware betame 790

Met te rydene in zinen lande,
Dies leet hi groete scande.
Hi roerdene dat hi waghede,
Hoe wel dien moonc behaghede,
Dat hine claer sach scinen, 795
Dies waren sine pinen
Ter hellen vele groet,
Want der duvele conroet
Pijndene, doe hi daer quam,
Om datti daer den breidel nam, 800
In die zale metter hant,
Ende baerchen onder zijn ghewant.
Doe sijt besien hadden wale,
Te hant ruumden si die zale,
En ghinghen wech te zamen; 805
Doe si een lettel bet voert quamen,
Doe so sach sente Brandaen
Al te scone eene borch daer staen,
Die scoenre was dan die zale al,
Daer die moonc den breydel stal. 810
Doe saghen si, tien tyden,
Alomme verre en wyde,
Dat lant in allen zyden claer.
Negheenen nacht en was daer,
Daer en was rijm no snee, 815
Daer en dede hem de wint niet wee,
Van reghene en waest daer niet nat;
Een houd man al daer zat
Voer die poorte vrome,
Hi was arde scone, 820
Ende wel ghehaert,
Graeu was hem zijn baert,
Enter selver borch voren
Ghinghen jonghelinghen dore,
Arde vele ende ghenouch, 825
Also vertellet die bouc,
Ende seit al openbaren
Dat het inghele waren.
In die poerte stont een jonghelinc,
Die maecte eenen wyden rinc, 830
Met eenen zwerde vierijn,
Dat mochte wel die inghel zijn,
Die men hiet Cherubin,
Die daer niemen liet commen in,
No stille, no openbare, 835
Dan der inghele scare.
Doe quam sente Michaël,
Die moet ons geleeden wel
Metten anderen jonghelinghen;
Aldaer die moonken ghinghen 840
Nam hi eenen moonc bi den rocke,
Bi den aerme, ende bi den toppe,
Ende leeddene in die borch dore,
Daer doe die inghel stont vore
Met sinen zwerde vierijn. 845
« Hier mochten wi wel te langhe zijn, »
Sprac sente Brandaen doe,
Tote sinen ghesellen toe,
« Hier hebben wi ghenomen
Meer scaden dan vromen, 850
God heeft ons wonderlike
Ghemindert in sijn rike;
Onsen monc moeten wi hier laten,
Weder dat ons mach scaden of baten.
Dese muere sijn so hoghe 855
Onser negheen can se verhoghen,
No die lanchede verkiesen;
Hier en willic niet meer verliesen, »
Sprac die heleghe Brandaen,
« Ic wille weder te scepe gaen. » 860
Als ons die bouc maect wijs,
So was dit deertsche paradijs.
Doe si te scepe quamen
Ende orlof ghenamen
Van dier doncker zee ende lande, 865
Een der moonke doe verkande
Dat die gront goudin was,
Ay! hoe blide waren si das.
Doe ghinghen si hute met spele,
Ende droughens in den scepe vele, 870
Elkerlijc in sine hande,
Daer si zint mede in haren lande
Eerden menich godshuus.
Mettien so hoerden si een geruusch
Metten windes vlaken, 875
Ende een weder also craken,
Ende een vier also blecken,
Dat die goede Gods recken
Ontsaghen des hemels vallen.
Doe quamen die duvele met allen, 880

Ende heesscheden met rechte
Den breydel dief, die si zochten.
Om dat hi den breydel stal,
Voerden sine in den afgront al,
Daer moeste hi in der pinen dooten 885
Met anderen, sine ghenooten.
Doene begreep die viant,
Metten breydele hine bant,
Diefs recht maecte hi hem cont;
Hi voerdene wers dan een hont, 890
Hi sleepten met vleesch ende met beene
Over strunc ende over steene,
Te zijns heeren aensichte.
Daer was een groet gheruchte,
Daer hine voerde te zijnre scolen, 895
Die sint meer hebben verstolen
Willen 't al voer niet slaen,
Maer en sal also niet gaen,
En si dat zijs af staen,
Ende daer af penitencie ontfaen, 900
Anders sullen si moeten quellen,
Metten duvelen in der hellen.
Sente Brandaen hads toren,
Dat hi zondelike verloren
Sinen moonc aldus heeft; 905
Met tranen hi aldus claghende zeecht.
« Waric niet een droghenare,
God en hadde mi niet so zware,
Ghegheven dese meswende
Hier in deser allende. 910
Dat God des ghehinghet,
So es mine vaert ghelinghet,
Ic en sceede henen nemmermeere,
Mi en doe hebben onse heere
Minen moonc wedere, 915
Eer willic hier nedere
Soucken ons heeren oemoet,
Tote mi die duvele doet
Minen moonc weder zenden,
Hute der zwaerre allenden. » 920
Si weenden vele tranen,
Gode riepen si ane,
Met herten vele zeere,
Dor zijnre moeder eere.
Doe sagen si een sittijn 925
Met ·II· hornen vierijn
Dat so lichte daer inne.
Daer sprac een stemme hute van binnen:
« Wat wijtstu mi, Brandaen,
Des en hebbic niet ghedaen, 930
Die duvel voerdene te zijnre scolen,
Omme dat hi heeft ghestolen.
Waer omme belghestu up mi,
Onschuldich bem ic jeghen di,
Du wetes wel dat Adaem, 935
Om eenen appel dien hi nam,
Was in die helle vorwaer,
Daer omme ·V^m^· jaer;
Also eist huwen moonc vergaen,
Met diefs rechte es hi ghevaen, 940
Ende es der hellen ghegheven. » —
« Ne scende, heere, niet zijn leven, »
Sprac weder sente Brandaen,
« Heeft mijn moonc hiet mesdaen,
Dies willicken voert bringhen 945
Voer hu in allen ghedinghen. »
In cruce si hem strecten,
Biddende met tranen si wecten
Gode, onsen sceppare,
Ter herten wart hem zware, 950
Haer bede wilden si niet begheven,
Altoes si daer an bleven,
Tote die almachteghe God
Den duvele gaf een ghebod,
Dat hi Brandane t'sinen ghenoughe 955
Sinen moonc wederdroughe,
Toten kiele in der vloeden.
Onlanghe si daer mede stoeden,
Hi en ghincker omme loepen,
Den breydel moesti becoepen, 960
Dat hi up sulc een ors zat,
Quam om dat hi Gods vergat,
Daer hi dien breydel tien male
Hier voren stal in die zale.
Der heetter hellen heere, 965
Torende vele zeere,
Dat hi dien moonc moeste draghen
Toten kiele up sine craghen.
Doe hine brochte up dat boort,
Doe sprac hi lude zeere ghescoort : 970

« Weetstu niet « sprac hi, » Brandaen,
Dattu mi leede hebs ghedaen,
Du en laets mi niet behouden
Dat wi met rechte hebben souden,
Du mesdoet jeghen ons, dats waer. » 975
Die moonc dochte hem arde zwaer,
Ende den wech arde lanc,
Daer hi die letanie zanc,
Sittende up sinen halsbeene.
Over stoc ende over steene, 980
Daer hi den moenc drouch,
Drouchine ten kiele ende louch,
Ende warpene in de stevene weder
Onsachte sette hine neder.
Daer was hem sine verwe van eere 985
Verwandelde also seere,
Dat sine cume verkanden.
Pec hadden hem die helsche vianden
Ghewreven an lijf ende an baert,
Die huut was hem ter vaert 990
Swart bemasschert ende berompen;
Van stocken ende van tsompen
Haddi ghehadt meneghen stoot.
Die duvel scree daer hi wech scoot,
Ende vloe van den goeden lieden saen, 995
Ende die goede sente Brandaen
Weende van groete lieve,
Ende sprac toten breydeldieve :
« Haddi des breydels vermeden,
Ende met eere aelteren ghereden, 1000
So en ware hu crune met huwen baerde,
Ende huwen hals niet so aerde
Swart bepeket no bezinghet,
Nu hebdi arde zeere ghelinghet
Up die zee mine vaert. » — 1005
« Mi es leet dat hi ye ghesmeet wart. »
Sprac die bezijnchde capelaen;
Doe louch zeere sente Brandaen.
Doe aldus sente Brandaen
Weder sinen capelaen 1010
Ghewan van der hellen,
So mach ic hu voert tellen,
Dat hi voer, langhe wyle,
Up die zee ende meneghe mile.
Doe vernam sente Brandaen, 1015
Die goede vele saen,
Een dier, dat hiet Cyrene,
Die slapen doet die ghene,
Die 't horen zinghen ofte sien;
Van zijnre bliscap moet ghescien 1020
Ter zee groet ongheweder.
Doe viel sciere neder
Sente Brandaen op sine knie,
Ende bat Gode dat hi moeste ontvlien
Dien diere, so hi best can; 1025
In slape wart die stierman,
Haer selves si al vergaten,
Dat si ѐn wisten waer si saten,
Elc moonc wel vaste sliep.
Die kiel sonder stierman liep 1030
Toťe eenen bernenden berghe dan,
Daer hute quam loepende een lanc zwert man;
Hi riep toten kiele,
Hute zinen groeten ghiele,
So hi luuts mochte, 1035
Ende wecket se arde onsochte;
Hi hiet se tote hem keeren,
Hi seide, hi soude hem leeren
Den meester stierman boude,
Waer hi best henen soude. 1040
Doe hiet sente Brandaen
Sinen kiel wel saen
Toten berghe keeren,
Omme dat hi hem soude leeren,
Maer des duvels cose, 1045
Die was arde boze.
Doe seide des duvels bode :
« Mochte ic wel, dor Gode,
Dinen kiel, heere Brandaen,
Die soude eene quade vaert angaen; 1050
Du soudes ontghelden metter spoet
Dattu ons so leede doet.
In can jeghen hu niet ghehebben,
God en wille hu niet ontsegghen,
So wat dat dijn wille es, 1055
Want dine bede so moghende es.
Du souts dat wel ghenieten,
Lietstu di dat verdrieten,
Dat hu mijn vernoy niet ware lief;
Du naems mi den breydel dief, 1060

Die achter di sit aldaer.
Hi zweet van anxte, dat es waer,
Ende van zorghen, die hi heeft ontfaen. »
Doe sprac sente Brandaen :
« Dat es sine boete, 1065
Dat hi hem wasschen moete.
Mi ne dinct niet so goet,
Hier es so scone eene vloet,
Dat hi hem wel ghewasschen mach. »
Die moonc scamelike lach; 1070
Met vele groter zorghen,
So haddi hem gheborghen,
Onder eene scipbanc.
Die tijt dochte hem arde lanc,
Die duvel louch zeere omme das, 1075
Dat hi so zeere vervaert was.
Doe hi sijn spot hadde ghedreven,
Bat hi hem dat hi hem wilde gheven
Weder sinen capelaen,
Hi soudene arde scone dwaen, 1080
Hi roke up hem te zeere.
Doe seide die milde heere,
Die goede sente Brandaen :
« In gheve hu niet den capelaen,
Mi dincke dine cozen, 1085
Onnutte ende ghebozen,
Dijns sprekens bem ic zat. »
Den stierman hi doe bat,
Dat hi weder keerde up 't meere.
Doe quam des duvels heere 1090
Huten berghe, ende daden hem wee,
En volchden up die zee,
Ende droughen in haer hande
Groete gloyende brande,
Ende groete gloyende schichten, 1095
Als of si wilden vechten.
Si worpen neder ende scooten
Up die in den kiel vlooten,
Met groten torne moede,
Maer God, onse heere, die goede, 1100
Behoede se jeghen al mesweghen.
Ic wane van boven die reghen
So dicke nye en viel,
Alse daer, omtrent den kiel,
Die brandere entie schichte vloghen. 1105
Die moonken met riemers toghen,
Omme saen te sine huter noot,
Dus jaghet se 't helsche conroot;
Si zeylden wat si mochten.
Die duvele worpen onsochte 1110
Na den vluchteghen kiel;
Den heeren saen gheviel
Dat si, bi Gods hulpe, waren
Der vreesen al ontvaren.
Brandaen voer voert, met trauwen, 1115
Doe liet hem God bescauwen
Van inghelen vele scaren,
Die boven hem quamen ghevaren,
Die voerden meneghe ziele
Boven sinen kiele, 1120
Den lof Gods si daer boven zonghen,
Dat men de lucht mochte horen clonghen,
Dat dede hem God te minnen,
Dat hi hem liet verkinnen
Wat die gheeste wouden, 1125
Ende waer si henen souden.
Doe sach sente Brandaen
Eenen sconen tempel staen,
Met tiene scone choren,
Die nye man conste testoren, 1130
Sonder God die 't vermochte.
Die chierheit te segghene en vermochte
Negheen erdsche man.
Doe screef sente Brandaen
Alle dwonder dat hi sach, 1135
Daer hi in zinen kiele lach.
Doe Brandaen, die Gods deghen,
Te rechte hadde al bescreven
Die twee scone paradise,
Doe waende die goede wise, 1140
Die Gods dienare,
Dat hi al quite ware
Van des waters aerme scaren,
Ende hi te lande soude varen.
Doe bat die heere goede, 1145
Met eenen neerensten moede,
Onsen eeweliken troest,
Diene dicken hadde verloest,
Dat hine saen ghesande
Weder te sinen lande. 1150

Doe quam een vreeselic wint anschyne,
Die hem verdreef entie zine,
Verre danen up die zee.
Daer wart hem arde wee,
Die storem wart arde groet, 1155
Die zee borlende ende scoot,
Mids dat hem so verhief die wint.
Doe saghen die Gods kint
So vele visschen daer in die zee,
Dat hem die zorghen daden wee; 1160
Si sagher van so vele manieren
Ghelijc beesten ende wilde stieren,
So vele onder dat water gaen.
Doe seide sente Brandaen:
« Dit es seker de Leverzee, 1165
Daer ic af, wylen eer,
Las so menich teekijn,
Dat es dat ghelove mijn.
Maer ic hebbe groot wonder
Van den gronde hier onder, 1170
Hoe hi se wel ghevoeden moghe
Dat hem allen ghenouch doghe;
Maer God, onse heere, es so rike,
Dat hi hem daghelike
Haer voetsel gheven mach. » 1175
Tote eenen capelaen hi sprac,
Dat hi sochte paerkement;
Hine wilde laten twint,
Die waerheit hi scriven began,
Ende hi beval den stierman, 1180
Dat hi den kiel hilde stille,
Om zijnre hulden wille,
Tote hi die waerheit hadde gescreven
Van den visschen, die daer dreven.
Die moonken hadden groten vaer 1185
Van den visschen, die waren daer,
Dat si haer scip bederven mochten.
Brandaen troeste se dat hi mochte,
Ende seide: « Lieve broeders mijn,
Wilt in Gode betrauwende zijn, 1190
Dor hem sijn wi hute ghevaren;
Hi sal ons wel bewaren,
Hi heeft alles dinc ghebod,
Ende es die almachteghe God.
Ende sente Marie, die goede, 1195
Die si hier in onser hoede,
Teghen dat ons evele zy.
Dies jonne ons filii dei,
Ende alle dat hemelsche heere
Helpe ons huut desen meere; 1200
Amen segghet alle gader
Ende vleeuwet den hemelschen vader. »
Doe quam hem an een sachte wint,
Doe saghen si waer een Gods kint
Up die zee voer hem zwevede; 1205
Het sceen dat onsachte levede,
Het vlotede up eenen rusch eerden.
Wat mochte zijns gheweerden,
Als verstoremden der zee vloeden,
Maer dat God zijns nam hoede; 1210
Van den kiele vloe hi doe.
Sente Brandaen sprac hem toe,
Dat hi van God weghe jeghen hem sprake,
Die rusch verbeidde met ghemake,
Ende wart gheorsam saen; 1215
Ende doe hi bi hem quam, Brandaen
Toter creaturen hi dus sprac:
« Doghedi om Gode dit onghemac,
Up dese wilde zee,
Of doghestu dit wee, 1220
Dor dijns selves mesdaet?
So mach dijns werden raet.
Ic bem een abd ghewyhet,
Ende metter stolen ghevryhet,
Die ic van Gode hebbe ontfaen 1225
Dat ic mach in baten staen,
Ende haer pine hem corten mach,
Beede jaer ende dach;
Hebdi al sulke dinc ghedaen,
Dor God so willic di onfaen. » 1230
Doe sprac die eenzedele:
« Met mi so wart di evele,
Vergouden dijn capelaen,
Dien du verlores, Brandaen,
Vore den scone paradise. 1235
God heeft mi mine spise,
Ende alle mine lijfnare,
Een jaer min dan ·C· jare,
Up dese zee ghegheven;
Bi zijnre ghenaden moet ic leven, 1240

Ende wachten na zine leere,
Mijnre broeders es noch meere.
God, onse vader, es so goet,
Dat sine ghenade ons voedt
Metten hemelschen brode. 1245
Hi halp ons te onser node,
Daer dijn moonc weder quam,
Dien hu die duvel nam,
Voer die rikelike zale,
Daer hi stal den breydel so wale. 1250
Si wachten oec haren hende
Up die hoghe steenwende.
Die ruwe heere alleene,
Dien ghi saecht sitten up den steene,
Die halp di ter stede 1255
An Gode, met zijnre bede,
Dattu vercreghes dinen capelaen. »
Doe seide sente Brandaen :
« Dore die Gods eere,
Nu segghe mi noch meere 1260
Van dien heeren, hoe si leven
Ende hoe si daer verdreven;
Sy leven so heleghelike,
Ende verdienen Gods rike. »
Doe sprac die heere goede, 1265
Met groeten oemoede :
Een stat was, hiet Vaserijn,
Danen dat wy gheboren zijn,
Die stont in eenen lande,
Daer men Gode niet en kande; 1270
Dor des volcs grote zonden
So zanc 't al in afgronden.
Alle dat groete lant,
Ende alle dat boze volc te hant,
Dat nam daer quaden hende; 1275
Maer up die hoghe steenwende
So heefter God een deel gheset
Van onsen broeders, dat wet.
Daer voet se die Gods cracht,
Die mi hare hevet bracht, 1280
God, onse lieve heere.
Onse broeders es noch meere,
Die ghelijc mi leven,
Ende up dese russche zweven
Boven der zoewes gronden. 1285
Dat quam van minen zonden,
Dat wi ghesceeden waren,
Dus moet ic alleene varen.
Doe dat lant verdranc,
Ende meneghe borch versanc, 1290
Also Sodoma dede ende Gomorre,
Die groete stercke torre;
Daer scorde alle die eerde,
Ende alle die groene zwerde
Van dien erderyke. 1295
Desen rusch houdic vastelike
Tote minen hutersten hende;
God moete ons allen zenden
In hemelrike met eeren.
Noort-waert saltu keeren, 1300
Daer saltu sien groet wonder. »
Een wint hief daer van onder,
Die se sonder orlof dede sceeden,
Elc voer daerne God wilde gheleeden.
Daer voer die kiel, in corten wyle, 1305
Over meneghe mile,
Dat quam van eenen bedruussche,
Ende van eens wints gheruusche,
Dat die kyel also versprane,
So meneghe dachvaerde lanc. 1310
Daer wart hi wel gheware
Dat hi den bouc outgalt dare,
Dien hi bernede in den viere;
Dat becochte hi wel diere,
Daer die kiel so verre spranc, 1315
Meer dan ·M· milen lanc,
In groeter onghewelt heit;
En hadde ghedaen Gods ghenadicheit,
Hi en hads niet moghen ghenesen;
Daer voer hi voert, so wi lesen. 1320
Doe versach sente Brandaen
Eenen naccten man saen
Al ru sittende alleene,
Up eenen heeten steene;
Hi leet wel groete nozen, 1325
An d'een zyde was hi verfrosen
Dor vleesch ende beene;
Up d'ander zyde van den steene
Verbrande hi van hitten dan;
Na sine werken hi loen ghewan. 1330

Voer hem hinc blayende een dwale,
Die halp hem arde wale,
Die slouch die hitte dane,
Dies quam hem baten vele ane,
Beede van hitten ende van couden. 1335
Sine pine was menichfoude;
Des zondaeghs stont hem also,
Dies was hi arde vro,
Hem dochte openbare
Dat hi in werschepen ware. 1340
Des maendaeghs arde vroe
Quam hem groete pyne toe,
Doe voerdene in der hellen
Die duvele met sine ghesellen.
Doe si hem so bi quamen 1345
Dat si sine pine vernamen,
Begans hem ontfaermen;
Doe vraeghde Brandaen dien aermen
Van wat volcke dat hi ware.
Doe sprac die sondare : 1350
« Ic bem die aerme Judas,
Om dat ic so ongetrauwe was,
Dat ic vercochte, sonder noot,
Die mi ghesciep ende gheboot;
Dat hebbic zwaer ontgouden. 1355
Doe 't mi berauwen soude,
Doe quam die leede duvel,
Ende gaf mi eenen twifel,
Ende riet dat ic mi hinc,
Ende negheene boete ontfinc. 1360
Aldus nam ic die doot,
Dies moet ic lyden desen noot;
Haddic ghenade begheert met rauwen,
God es also ghetrauwe,
Het ware mi wel vergaen, 1365
God hadde mi ontfaen,
Also hi den jode ontfinc,
Die hem, daer hi an 't cruce hinc,
Metten speere stac 't herte ontwee.
Nooh dede God ghenaden mee, 1370
Hi ontfinc den scaker dan,
Om dat hi berauwen ghewan,
Daer hi an den cruce hinc,
Entie bitter doot ontfinc.
Also hadde hi mi ontfaen, 137
Waers mi berauwen saen,
Mijns en wert nemmermeer raet.
Maer mi dinct dat mi nu wel staet,
Maer overmorghin vele vroe
Sal mi den noot gaen toe. 1380
Dan werdet mi al benomen
't Goet, daer ic nu in ben comen;
Dor des zondaeghs heere,
Hebbic dese remedye heere.
Stont mi dus t' allen daghen, 1385
So en soudic niet claghen,
Nochtan en hebbic 't vorgoet,
Maer dat mi vele wers doet
Die grondeloze helle,
Daer ic altoes in quelle, 1390
Ende eewelike in wallen.
Die duvele met haren ghescalle
Doen mi wel meneghen noot;
o Wy! heere, waric doot,
Of mocht ic versterven, 1395
So en soudic niet bederven
In dus meneghen aerbeit,
Die ic lyde in eewicheit,
Van rauwen ende van leede.
Dese noode alle beede 1400
Van couden ende van hitten,
Daer ic hier in moet sitten,
En houdic voer gheen verdriet.
Ter hellen hebbic licht niet,
Daer eist doncker emmermeer, 1405
Daer es dat eewelike zeer;
Ter quader tijt wert hi gheboren,
Die daer toe wert vercoren.
Een hitte quelt mi daer,
Eer ghi ghetastet wel een haer, 1410
Daer smolte wel een berch stalijn,
Diene worpe daer in;
Mochte ic hier langhe wesen,
Mi dochte ic ware ghenesen.
Mi doen mee wee die zorghen 1415
Jeghen den overmorghen,
Dan die pyne, die ic hier moet ontfaen. »
Doe sprac sente Brandaen :
« Of yemen over di bade, 1419
Zoude hu God doen eeneghe ghenade? » —

« Neen hi, » sprac Judaes, » die aerme,
Want ic up Gode hadde gheen ontfaermen,
Alle hulpe hebbic verloren,
Maer dit dwaelkin hier voren,
Voer mi hanghende namelike, 1425
Dat maect mi seere rike,
Ende helpt mi wel zeere;
Nochtan so stal ic 't onsen heere,
Doe ic met hem ghinc.
Het weert mi groete dinc 1430
Van desen heeten viere,
Maer mi berauwes weder sciere.
Doe gaf ic 't dor Gode
Eenen zinen crancken bode,
Die oyt sint sine bede 1435
Voer mi te Gode dede;
Nu helpet mi zeere hier
Jeghen dit sterke vier,
Al en mach het also vele niet sijn,
Als of 't met rechte mijn hadde ghezijn.
Nochtan helpet mi heere, 1441
Harde vele meere
Teghen desen heeten brant,
Om dat ic 't selve gaf metter hant,
Dan mi nu holpe alle die have, 1445
Al waert dat men se over mi gave,
Die nu in die weerelt es;
Dies moghedi sijn ghewes,
So wel helpt dat goet,
Dat die meinsche selve doet, 1450
Ende dat hi selve gheeft,
Al die wyle dat hi leeft,
Want achter-weldade
Commen dicwile spade,
Ende dat men naer dleven doet, 1455
Dat heeft aermen spoet
Te helpene die selve niet en gheeft,
Dor Gode, die wyle dat hi leeft. »
Doe Judas dit hadde ghesait
Began hi driven groten aerbeit. 1460
Des maendaeghs metten daghe
Maecte Judaes grote claghe,
Ende jammerliken rauwe groot,
Dat dbloet van sinen hoghen scoot;
Hem naecte groet onghemac, 1465
Seere weendi ende sprac:
« o Wy! onsalich ende arem man
Dat ic ye eerdsch lijf ghewan,
Daer ic nu varen moete,
Dies en wert nemmermeer boete, 1470
Want bi verdiensten hebbic 't ontfaen. »
Doe hiet sente Brandaen
Sijn helichdom bringhen voort,
Ende settet up des kiels boort;
Alse die duvele quamen, 1475
Ende dat helichdom vernamen,
Dat hi se soude vervaren.
Hi sach an sine ghebaren,
Ende heeft wel vernomen
Dat si saen sullen comen. 1480
Doe quamen die duvele met eenen heere,
Hem dochte lucht ende meere
Dat al was bernende vierijn:
« Hier soudic ghevaren zijn, »
Sprac die bezijnghede capelaen, 1485
Die met zorghen was bevaen.
Si vloghen boven den kiele,
Hem scoot, huut haren ghiele,
Pec ende vlamme onghiere,
Met sulferachteghen viere, 1490
Dat gloyde ende wiel;
Daer 't up die zee viel
Berrende 't water alse stroe.
Judase wilden si alsoe
Voeren in der hellen, 1495
Daer sine souden quellen.
Den vianden gheboet sente Brandaen
Dat si een wyle souden staen,
Ende Judaes souden vermyden;
Gode bat hi in dien tyden, 1500
Dat dien nacht moeste ghenesen
Judaes, ende quyte wesen
Van dien helschen zeere,
Dies bat hi onsen heere.
Weenende hi so langhe bat, 1505
Dat hem God consenteerde dat.
Die duvele doe luude screyden,
Sy borlenden ende si neyden,
Dat si sonder hem moesten varen.
Met vele groeten scaren, 1510

Keerden si weder ter hellen.
Doe dreeghden sine te quellen
Vele meer dan si souden,
Of sine hadden moghen behouden.
Dat dreeghen dede hem wee, 1515
Daer hi vlotede up die zee.
Die duvele quamen weder doe
Des morghins vele vroe,
Te Judaes onghevalle.
Crauwels brochten si alle, 1520
Die gloyden ende sneden,
Onlanghe dat zijs vermeden,
Maer in hem dat si se sloughen.
Onscone dat sine droughen,
Met alle metten steene. 1525
Si quelden sine beene,
Doe sine up ghenamen,
Ende een lettel danen quamen,
Spraken si leelike toe
Sente Brandane doe : 1530
« Daer omme sullen wine pinen meer
Dan hi was ghepijnt eer. »
Doe seide sente Brandaen :
« Het sal anders vergaen,
Niet te meer en sal ghepijnt sijn hi, 1535
Om dat hi te nacht was bi mi,
Al moghedi up mi scelden,
Hi en saels niet ontghelden.
Hu scelden hebbic ommare,
Bi Gode, onsen sceppare. » 1540
Ende met dieren woorden
Gheboet hi dien verhoorden,
Dat si hem en daden niet meer,
Dan also si te voren eer,
Des ander daghes hadden ghedaen; 1545
Ende also voerden sine wech saen,
Vele zeere screyende
In dier zwaerre allende.
Doe hiet die heere goede,
Up des zeewes vloede, 1550
Volghen met sinen kiele
Na die aerme ziele,
Maer die duvele ontvoerden se saen.
Doe sach hi voer hem up slaen
Eenen rooc wel gruwelijc, 1555
Dat was een pyne vreeselijc.
Doe voer die goede sente Brandaen
Metten Gods zeghe bevaen,
Toten oversten hende,
Onder eene steenwende. 1560
Daer saghen si alse bernende voghele varen
Huut eenen bernenden berghe, te waren,
Van meneghherande tonghen,
Die hel niet en zonghen,
Dan : o wy ! ende wach ! ende wee ! 1565
Eene grondelose zee
Slouch daer up die west-zyde ane,
So dat men 't hoerde dane
Over meneghe mile;
Daer na in corter wile 1570
Saghen si huut eenen berghe slaen
Eene vlamme so ghedaen,
Daer die gleinstren hute vloghen,
Also groet als een hoven,
Ende colen also groot als maste, 1575
Daer was pyne ende onraste.
Huut dien selven berghe ran,
Een water sulc en sach noint man,
Het was zwart ende het wiel;
Bander zyde daer hute viel 1580
Een water ende een wint ghereede,
Die also cout waren beede
Dat nye couder dinc ghewart,
Daer hadden si moylike vaert.
Up d'een zyde was hitte menichfout, 1585
Up d'ander zyde waest so cout,
Dat den bomen in dien tyden,
Die scorse scolden van den zyden.
Doe so hiet sente Brandaen
Hem allen te riemen gaen; 1590
Beede moonken ende scipman,
Alle vinghen si daer an,
Daer en wilden si niet letten meer.
Daer si waren commen eer,
Binnen eenen daghe ghevaren, 1595
Ghekeerden si cume in ·II· jaren.
Doe dus die kiel ontran,
Entie moede scipman
Van der heetter aermer scaren,
Doe quamen si saen ghevaren, 1600

Up eene der bester eerden,
Die oyt mochte gheweerden.
Daer sach yemen selden,
Daer wiessen up die velden
Beede coren, vruchten ende wijn, 1605
Ende alle vruchten die moghen zijn,
Sonder ackeren ende graven.
Daer was lettel noot van haven,
Visch was daer ghenouch,
Die daer dat water drouch, 1610
Ende vleesch, wilt ende tam,
Al dat nye.herte bequam.
Dese jeghenode scone
Was altoes even groene,
Dat es *multum bona terre,* 1615
Ende es gheleghen arde verre
Van alre menschen conden,
En hadde God tien stonden
Dat scip daer niet ghesent,
So weert ons bleven ombekent. 1620
Doe daer quam sente Brandaen
Entie hem waren onderdaen,
Hare moethede ende pyne al
Verghinc hem groet ende smal,
Mids der zoetheit meneghérande, 1625
Die si ontfinghen in dien lande.
Alse sente Brandaen entie zine
Waren in desen lande fine,
Saghen si eenen berch, so hoghe,
Sine consten niet verhoghen 1630
Sine groete hoecheide.
Hem dochte in der waerheide,
Dat die wolken daer up zweveden.
Negheene dinghen die leveden
Ne quamen daer up, si en vlogen, 1635
Maer t'eenen hanghenden woghe,
Met zorghen si ane vinghen,
Dat si daer up ghinghen.
Die berch was boven scone,
Ende hiet *mons Syone;* 1640
Daer slouch an der zee vloet,
Nye en was berch so goet,
Daer si dien berch up gaen,
Saghen si an den berch staen
Eene borch so rikelike, 1645
Noint en sach meinsche der ghelike.
Daer saghen si vreeselike draken,
Ende lindwormen die gapen;
Ende hem voer t'allen stonden
Dat vier huten monden. 1650
Dese wachten die poerten daer,
Maer metten woerden Gods vorwaer,
Beval hem sente Brandaen,
Dat si se in liete gaen
Ter doren in die huere. 1655
Die bouc seit dat die muere
Alle waren kerstalijn,
Daer waren letteren steenijn,
So vele daer up ghenomen,
Sine consten te hende comen; 1660
Daer waren ghegoten inne,
Bi meesterliken zinne,
Van copere ende van eere,
Meneghérande diere,
In dien rincmuer al omme, 1665
Som recht ende some cromme.
Die se eerst ghinc besien,
Hi mochte van vreesen vlien,
Want si hem hute dien muer ghebaren,
Als of si alle levende waren. 1670
Daer stonden alle die dieren,
Die ic noint horde nomen hiere,
Leeuwen, panteeren, tygheren met;
Oec stonden daer gheset
Eencorne ende lupaerde, 1675
Ende beesten van meneghen aerde;
Olifanten, herten, ende hinden,
Mochte men daer al vinden;
Oec stonden daer vele vormen
Van vreeseliken wormen. 1680
In midden dien borghe vloot
Een riviere wel groot,
Die al dwilt dede omme gaen,
Dat niet stille mochte staen.
Si saghen al openbaren 1685
Die daer commen waren,
Dat die beelden bi wilen spronghen,
Ende riepen, ende zonghen,
Als of si wech wouden,
Ende huten muere varen souden. 1690

Daer stonden meneghe vorme,
Daer waren sulke worme,
Half ru, en alf bloot,
Noint sach man des ghenoot.]
Noch stont daer onder 1695
Ghegoten menich wonder,
Daer stont die sterke liebaert;
Ic wane nye dier ghewaert
En stont daer ghegoten.
Visschen daer oec vloten 1700
Harde meneghertiere,
Hoert wat dede die riviere.
Herten entie hinden
Vloen daer voer die hasewinden,
Wilde zwynen liepen daer. 1705
Die jaghere reet hem naer,
Al blasende eenen horen;
Hem liepen oec voren
Menich wonder so vele;
In caent gheseggben niet wele, 1710
Daer speelden oec in den mueren
Orssen met couvertueren,
In eenen rijnghe wyde.
Hem hilden oec bezyden
Rudders als of si leveden; 1715
Vanen dat daer zweveden,
Daer toe mochte men daer scauwen
Harde vele vrauwen,
Daer bliesen die wachtaren;
Die ghene dies onwijs waren 1720
Waenden dat si leefden daer.
Ic mach hu segghen over waer,
In dese zale gheheere,
Was wonders vele meere,
Daer verlichten die tinnen, 1725
Beede buten ende binnen,
Ghelijc dat doet die dachsterre,
Die upryset so verre.
·VIm· torren stonden tien male
Up den muere omme die zale. 1730
Die torren die blecten al,
Ende muere, ende zale groet ende smal,
Alse yser doet in den viere;
Gheen dinc en was daer diere,
Dan onghemac ende aermoede. 1735
Meneghe culcte goede,
Ende zydine sporwaren
Saghen si daer, te waren,
Die daer hinghen te dien male
Boven die bedden in die zale. 1740
Die vloer van der zalen was
Al gader sneewit glas,
Daer dore blecten die goud wale,
Dus rikelic was die zale.
In dien hove vrone 1745
Stonden cedre scone,
Ende andre bome so vele,
Dat die zonne niet wele
Schynen mochte ter eerden;
Daer en mochte niet nat werden. 1750
Dies namen si alle gome,
Onder die cederbome,
So was die acker scone,
Ende t'allen steden groene.
Daer hinc menich guldin vat, 1755
Noint en was huus bat
Verchiert met dieren dinghen.
Daer mochte men horen zinghen
Die voghele in allen tyde.
In dese borch wyde 1760
Daer stont in een palas;
Ic wane noint gheen en was
Verchiert also wele;
Ghimmen was daer so vele,
Met dierbaren ghesteenten, 1765
Gheset in helps ghebeenten;
Die vloer was saphier ende glas.
Ic wane noint dinc en was
Ghemaect boven der eerden,
Dat beter mochte weerden, 1770
Of dat ghemaect was bat.
Overwaer segghic u dat,
Ghegoten was het van eere
Het en wert nemmermeere
Ghemaect so goet weerc, 1775
No so vaste, no so steerc,
Als daer up dien dach
Sente Brandoen sach.
Die moonke besaghen besonder
Dat menichfoudeghe wonder. 1780

In die borch so spronghen
Diere watre, daer zonghen
Molenen of si hadden tonghen,
So dat al verclonghen,
Beede berch ende dal, 1785
Ende dat daer bi was over al.
Die bouc seit ons dat,
Dat vloyden in 't ghewat
Visschen, die daer speelden,
Ende alrande weelden 1790
Waren der borch onderdaen;
Dat scrijft ons sente Brandaen.
Doe sprac die besijngde capelaen:
« Hets goet dat wi henen gaen,
Eer wi hier scade ghewinnen, 1795
Mi dincke in minen zinne,
Het en es sonder meester niet,
Dit wonder dat ghi hier siet.
Werden si onser gheware
Wine moghen hem niet ontfaren, 1800
Sine doen ons sulcke aerbeit,
Dat ons die vaert wert leit,
Ende ons lijf rauwet.
Dit weerc hevet ghetauwet
Een wonderlic ghedyet, 1805
Dat hem an Gode en keert niet.
Hets van wonderliken zeden,
Si moghen ons bringhen t'onvreden,
Alsoe die ghene daden,
Die ons so hadden verladen, 1810
Ten berghe die berrende dan. »
Doe bat die stierman
Sente Brandane ende dien heeren,
Dat si wilden te scepe keeren.
Doe si te scepe waren ghegaen, 1815
So quam hem ghevolcht saen
Een volc van wonderliker ghedane,
Als ons de bouc doet te verstane.
Si hadden wolves tande,
Ende hieten Walscherande, 1820
Seere si verbolghen waren,
Dat si hem dus zijn ontvaren.
Hoefde hadden si alse zwijn,
Hoe mochten si wonderliker zijn.
Mans handen ende honden been, 1825
Si screyden al in een;
Cranen hals, mans buuc vorware,
Onder die voete ru van hare.
Sydin was al haer ghewant,
Boghen droughen si in die hant, 1830
Ende pyle daer in gheset,
Wel gheslepen en ghewet.
Si hadden langhe baerde,
Si rochelden alle haerde,
Alse doen wilde beeren. 1835
Hem berau arde zeere,
Dat hem sente Brandaen
Huut haerre borch was ontgaen.
Doe sprac sente Brandaen:
« Latet 't scip al sachte gaen, 1840
Hier in desen vliete,
Dat ons niet en sciete
Dit eyselike commer.
Nu heeft mi groet wonder,
Of si Gode kennen yet, 1845
Ic wille weten van hem dbediet.
Up die stavene ghinc hi staen,
Hi bemanet se vele saen,
Bi Gode ende bi zijnre cracht,
Ende bi al dat hi heeft ghewracht, 1850
Ende noint liet gheweerden
In hemele ende in der eerden,
Dat sine met vreden lieten
Tote bi den lande vlieten,
Dat hi hem spreken mochte. 1855
Si leiden vele sochte
Die boghen hute haerre hant,
En zweghen alle te hant.
Doe vraechde sente Brandaen:
« Kendi Gode, doet mi verstaen. » 1860
Doe sprac een daer onder:
« Brandaen, du heves wonder
Dore varen in menich lant.
Nu heeft hu God hier gesant,
Dien du voer ons minnet, 1865
Hoe wel dattune kinnet.
Wy kenden eer, verstaet dat,
Daer hi in sinen trone sat,
Daer wine saghen alle,
Voer Lucifers valle. » 1870

Doe sprac sente Brandaen :
« Dit soudic wedersegghen saen,
Maer dat mi bestaet niet,
Een wijs man bescreven liet.
D'inghele dorsten niet beghyen 1875
Dat si Gode hadden ghesien
In den aensichte zine.
Du wils di domphede pinen,
Ic segghe di te voren
Du en moghes mi niet verdoren, 1880
Met dusdaenre mare.
Dine woerde sijn ongheware,
Ende oec loghenlijc,
God es onghesienlijc.
Du best zeere bedroghen 1885
Wat hebstu di toe ghetoghen !
Nye en saghen hoeghen, dats waer,
God es so wonderlike claer;
Dine hoeghen zwynijn,
Waer mochten si commen zijn, 1890
Dat si Gode saghen, den hoghen,
Dien die ingle niet sien en moghen,
Ja, in vullen aenghesichte?
Waer saechdine dan te rechte,
Doe hi in erderike was zone, 1895
Drouch hi in hemelrike crone.
Hier was hi sone ende daer vader,
Nochtan was hi daer al gader
Vader, sone, helich gheest,
Eenich heere ende alre meest. 1900
Du dincs mi ombedacht
Over al es sine macht,
In hemele ende in diepe afgronde,
Ja, ter hellen men se vonde,
Die des gherochte, 1905
Dat hi se daer sochte.
Wat wiltu di toe tyen,
Dattu Gode souts hebben ghesien. »
Doe sprac die wonderlike gheest :
« Brandaen, dattu niet ne weets, 1910
Des en wiltu niet betrauwen,
Dat sal di noch berauwen,
Occ suldijs ghewinnen scade.
Den bouc verberrenstu, bi onrade,
Daer di waerheit in gescreven was, 1915
Hoe leede es di worden om das!
Nu hebben ghesien dine oghen,
Dattu doe niet wils gheloven,
Daer omme so doen si wyselike,
Ende leven saleghelike, 1920
Die an Gods woorde gheloven,
Al en saghen zijs noint met oghen.
Ja, en scrijft ons sente Jan,
Hoe in Thomase, den heleghen man,
't Gheloeve was te broken, 1925
Al hadt hem God vorsproken,
Doe hem quam die mare,
Dat God verresen ware,
Hi en wildes niet gheloven,
Hi en saecht metten hoghen, 1930
Dat God ware up verstanden,
Hi moest tasten metten handen,
Ende sine wonden also bevaen.
Daer na quam God tot hem saen, 1934
Ende seide : Thomaes, com, tast mijn wonden,
Ende zijt gheloovich t'allen stonden. »
Doe seide die twifeleere :
« Nu so ghelovic 's, Heere,
Dattu best verresen nu. » —
« Vele te salegher so bestu, » 1940
Sprac doe die heleghe Kerst,
« Dattu ghelovende worden best,
Maer wel salich so sijn die,
Die mi nochtan en saghen nye,
Ende gheloeven an mi. » 1945
Brandaen, nu bedincke di,
Hoe hout dat die helighe Kerst
Den wel gheloevenden es. »
Noch sprac die zwyninen mont :
« Brandaen, ic make di cont, 1950
Waer wi Gode so na ghyen,
Dat wine wel mochten sien,
Dat was doe Lucifer ghedachte,
Dat hi met overdegher crachte
Up den hemele wesen woude, 1955
Anders dan hi wesen soude,
Dat en was ons lief no leet mede.
Inghelen waren wi van sulker claerhede,
Dat wi Gode saghen daer,
Dit segghe ic di vorwaer 1960

Maer met Lucifers valle,
So moesten wi vallen alle.
Doe sprac God te handen
Tote ons Walscheranden,
Om dat wi hadden zwynen moet, 1965
Dat dor doghet niet en doet.
Het heeft eenen bozen list,
Het leit in des goors mist,
In 't slijc of yewers onreins hel,
Daer in es hem also wel 1970
Als 't ware in eene reine stede,
Wy verzwyniden ons, dats waerhede,
Recht alse dat onwyse zwijn,
Dies moeten wi hem ghelijc zijn;
Half zijn wi ru ende hondijn, 1975
Hoe mochten wi wonderliker sijn.
Dat verdienden wi daer mede,
Om dat wi des honts zede,
In hemelrike beghinghen;
Want van negheenen dinghen 1980
En wrought hi den bekenden man,
Sint dat hine nomen can,
Maer hi staet hem zwyghende bi,
Hoe hout hi sinen meester zi,
Dat hi hem eenich scade ghedoet; 1985
Dies gaf ons God dit lant goet
Te zoenen ende te mieden,
Omme dat wi sine scade niet berieden,
Omme dat wi dus stonden stille,
So hebben wi dus onsen wille, 1990
Verlaten so es ons der hellen,
Men sal ons daer niet quellen,
Met Lucifers ghesellen,
Die daer die zielen quellen,
Wi hopen ghenadelike, 1995
Up Gode van hemelrike. »
Doe seide sente Brandaen :
« Wy waren in huwe borch ghegaen,
Daer saghen wi grote chierheit,
Ende arde groete rijcheit, 2000
Die daer es ghenouch,
Die 't daer alle gader drouch,
Hi was vroet ende wel bedacht.
God heeft ons met zijnre cracht,
Van danen so wel gheleet. 2005
So dat io 't alre best weet,
Dat wi daer niet en namen,
Dies wi ons dorven scamen,
Of in pinen dorven comen,
Wi en hebben hu niet ghenomen, 2010
Dies weet God die waerheit,
Waers oec yet, dat ware mi leit.
En hadde God, met zijnre cracht,
Die ons hier hevet bracht,
Die draken niet ghebonden, 2015
Si hadden ons verslonden,
Daer wi ter poorten ghinghen in.
Nu wondert mi in minen zin,
Waer ghi waert ghevaren,
Doe wi in huwe borch waren. » 2020
Doe sprac een Walscherant :
« Wi waren in een ander lant,
Over een wout ghevaren,
Met ·LX· groete scaren,
In dat lant ten draken. 2025
Wel vele onghemaken
So hebben wi alle daer ghedaen,
Wi waren daer wel naer ghevaen.
Si daden ons meneghen toren,
Met spotte namen si ons coren, 2030
Dat segghen wi te waren,
Dies waren wi daer ghevaren,
Ende hebben met hem ghevochten
Aldaer wi se sochten.
Wi hadden groot volcheere, 2035
Si brochten ooc ter weere
Harde vele crachten;
Weghen ende grachten
Hadden si alle beleghet.
Si en waren nye so ontweghet, 2040
No in so grammen moede,
Sint dat hem God, die goede,
Ghedoghede den twifel,
Dat si moesten metten duvel.
Wy en segghen u nemmeere, 2045
Of du en wils weder keeren
Tot onser borch van pryse,
Daer willen wi eere bewysen. » —
« Neen, wi niet, wi willen varen,
Daer ons God moet bewaren, » 2050

Sprac die goede sente Brandaen,
« Ende Gode volen so moetti gaen. »
Doe Brandaen orlof ghenam,
Die bouc seit dat hi quam,
In den ellefsten morghen, 2055
In harde groeter zorghen.
Die wonderlike liede
Riepen in haren bediede,
Na den heligen Brandane,
Den Gods onderdane, 2060
Ende boden hem scat ende spyse.
Doe sprac die Gods wyse :
« Huwe spyse no huwen scat,
Die en bestaet ons plat,
Ende wi en willens niet ontfaen. » 2065
Doe liet hi sinen kiel gaen,
Ende sciet van dien lande,
Ende voer up die zee te hande.
Do versach sente Brandaen
Eenen cleenen man saen; 2070
Die bouc seit ons dat,
Dat hi vlootte op een blat.
Die man was cume
Also groet als een dume,
In die luchter hant zijn, 2075
So voerde hi een napkijn,
In d' andre een greffel bloot,
Dat ne was no bore groot,
Daer mede was hem vele wee;
Hi stac 't greffeel in die zee, 2080
Ende liet drupen in 't napkijn,
Dien hi hadde in de hant zijn,
Ende doe hijt vol hadde gedaen
Goet hijt weder hute saen;
Aldus hi mat ende hute ghoet, 2085
Hoert hier wonder groot.
Doe vraechde hem sente Brandaen
Waer omme dat hijt heeft ghedaen.
Hi sprac : « Ic mete dese zee,
Hets mi vorscepen emmermee, 2090
Ofte ic se vulmeten mach,
Tote voer den domsdach. »
Doe sprac Braendaen, die heere :
« Du en vulmeet se nemmermeere. »
Die cleene man antwoerde up dat, 2095
Daer hi up dien blade zat :
« Niet te meer dan ic vulmeten mach
Die zee voer den domsdach,
Niet te meer moghedi bescauwen
Al dat wonder entrauwen, 2100
Dat God heeft laten gheweerden
In 't water ende up der eerden,
Entie di noch verholen zijn,
Dine gheestelike kindre fijn,
Die zijn t' huus sonder troost. 2105
God die di dicken heeft verloost
Bidden si dor sine ghenaden
Dat hi hu behoede van scaden.
Gods inghel moete behoeden di,
Niet langher willic hu zijn bi. » 2110
In den ellefsten daghe
Hier na, dats gheene zaghe,
Quamen si, des seker zijt,
In der tierchen tijt,
In groter zorghen up die zee, 2115
Daer hem af quam vele wee,
Haer anxt was vele groot.
Daer brocht se in groeter noot
Een visch, die was vreesam,
Die jeghen hem zwemmende quam; 2120
Hi wilde verzwelghen haren kiel,
Hem was zijn mont ende zijn ghiel
Menich ghelachte wijt ;
No weder eer na der tijt
En was haren anxt so groot. 2125
Drie daghe hi voer hem vloot,
Doe spyen hi hem t'eenen boghe,
En si dat ons die bouc loghe,
Den stert stac hi in den monde,
So hi alre diepst conde; 2130
Dat scip hi al omme bevinc
·XIIII· daghe voeren si in den rinc,
Aldaer se die visch verroerde,
Die den kiel in die zee voerde,
Alse ofte hi in de wolken soude, 2135
Ende achter waert weder woude
In den diepen afgronde;
Dus voeren si langhe stonde.
Doe vielen si in eene baerke,
Daer mede wilden si sterke 2140

Royen hute te lande;
Die visch dede hem grote hande.
Si weenden, moonken ende scipman;
Brandaen, die troeste se dan,
Ende seide : « En wilt hu niet vreesen, 2145
God heeft ons dicwile voer desen
Wonderlike dinc gheopenbaert.
Als deze visch wech vaert,
So wert die zee al stille;
Dan hebben wi onsen wille. » 2150
Doe quam een scone weder,
Die kiel stont stille, hi en ghinc weder,
No der zeyl, no dor wint,
Hi en wilde niet gaen een twint,
Vier hueren lach hi te dier stede, 2155
Die hitte hem dicken wee dede.
Doe quam een windes stoot,
Die kiel doe henen vloot,
Die visch hi zanc te gronde,
Daer verledicht se God tier stonde. 2160
Si voeren voert een lettel bat,
Doe quamen si t'eenre stat,
Daer 't water was so dinne
Dat si onder hoerden daer inne
Clocken luden ende clinghen, 2165
Ende oec papen zinghen;
Si hoerden paerden neyen;
En oec voghelen screyen;
Si hoerden die honde bylen;
Ende met hoernen ghylen, 2170
Ende vroylike zinghen,
Ende dansen ende springhen
Van mannen ende van wiven;
So horden si onlede driven.
Doe si dit hoerde daer onder, 2175
So hadden zijs groet wonder,
Dat hem so bi was,
Ende si niet en saghen das.
Die heeren bi rade ghemeene
Worpen hute zinckel steene; 2180
Hoe diepe dat 't water ware,
Die steene waren zware,
In wel corter stonde,
So waren si te gronde.
Den ancker worpen si hute daer naer, 2185
Dies wart hem te moede zwaer;
In den eersten valle
Die ancker wart met allen
Onder ghevaen ende ghebonden.
Daer hilden si langhe stonden, 2190
Ende hadden wel groet wonder,
Wiene hilde daer onder.
Die meester stierman seide doe :
« Ic en weet wat ic best doe,
Snydic den ancker-reep ontwee, 2195
So en moghen wi nemmee
Den gront der zee ghewinnen sciere.
Helpt ons, drochtijn, van hiere,
Dore dijnre moeder eere,
Nu en moghen wi nemmermeere 2200
Onser vaert ghenieten. »
Dat zeil si neder lieten.
Doe vraeghde sente Brandaen
Eenen sinen capelaen,
Die gheheeten was Noë, 2205
Of hi te scrivene hadde mee
Des wonders dat hi hadde ghesien.
Noe sprac mettien :
« Vader, ic heb langhe begheven,
God danc, die bouc es vulscreven. » 2210
Doe sprac sente Brandaen :
« So willic dat wi saen
Desen bouc up hauen
Ende voer sente Marien draghen,
Want wi varen te hande 2215
Weder tote onsen lande,
Onse peelgrimage es vuldaen,
Dat hopic an Gode saen. »
Doe dit al was ghedaen,
Ghinghen si ten zeyle saen, 2220
Ende trocken 't an den maste,
Ende bonden 't vele vaste.
Den ancker-cabel sneden si ontwee,
Ende voeren vroylic up die zee,
Ende quamen saen, te hant, 2225
Ghesont tot in haer lant.
Den bouc nam sente Brandaen,
Ende alle die moonken saen,
Ende ghinghen met hem scone
In den monster vrome. 2230

Doe quamen hem jeghen
Vele goede Gods deghen,
Broeders ende papen,
Also se God hadde ghescapen,
Ende ontfinghen die heeren, 2235
Met wel groeter eeren.
Dien bouc heeft hi up gheheven,
Daer dat wonder in was bescreven;
Doe quam een inghel van Gode,
Ende dede zijns heeren ghebode: 2240
« Sijt willecome, Brandaen,
Dine vaert es vuldaen,
Nu zijt up erderike,
Also langhe als u ghelike,
Ende alstu hier niet mee wils zijn, 2245
So vaert ten hemele in 't sitten dijn. »
Doe ghereeddi hem ghewesse
Brandaen, ende zanc messe,
Ende doe die messe was vuldaen,
So en lettet niet lanc saen, 2250
Hi en staerf, die heleghe heere.
God dede hem grote eere,
Hi zant omme sine ziele
Den inghel sente Michiele;
Men grouf met eeren den lichame. 2255
Daer maecte men in sinen name
Eene kerke, te waren,
Met ·IX· scone autaren,
Die beteekenden die ·IX· jaer,
Dat seit die bouc over waer, 2260
Dat hi was in allenden,
Daer hem God wilde zenden.
Nu biddic elken ende rade,
Dat niemen en versmade
Brandaens avontuere, 2265
Die hem dicke wart te zuere,
No en segghe, no daer over houde
Dat loghene wesen soude,
Want het leecht bescreven in lattyne,
In meneghen cloester fine, 2270
Ende in menegher goeder stede,
Daer men 't hout in werdicheden,
Want God toechde hem besondere
Van sinen heymeliken wondre;
Die Spieghele houdes oec orconden. 2275
Elc claghe sine sonden
Den goeden sente Brandane,
Den Gods onderdane,
Dat hi altoes ende heden
Voer ons allen moete beden, 2280
Dies en moet hi niet vergheten,
Want hi 't paradijs heet bezeten,
Dies moeten hoeren Christus, onse heere,
Dor siere liever moeder eere. 2284

TONDALUS VISIOËN.

Schoon in proza geschreven, hebben wy niet geaerzeld Tondalus Visioen in dezen Dichtbundel op te nemen; deze opstel is vooreerst zeer oud en niet zonder belang ten opzichte der tael: verder wordt aldaer, even als in de voorstaende Reis van Sinte Brandaen, eene omzwerving in de Geestenwereld, de Walhalla der middeneeuwen, beschreven. In beide schriften worden de helsche afgronden, en hemelsche pronkzalen, met dichterlyke kleuren afgeschetst. Hier ziet men de zondaers door allerlei folteringen gestrafd en gepynigd worden; daer, de gelukzaligen, in een stroom van weelde en vermaken, luchtpaleizen rondwemelen.

In vroegere eeuwen werden deze wonderbare verhalen zeer geliefd en gezocht, en zonder van Dante te gewagen, die zijn onsterfelijk heldendicht onder dezen vorm en uiterlyke inkleeding bewrocht, hebben wy nog boven de twee gemelde schriften *Patricius-Vagevuer,* het tot alsnu alom verspreide volksboek.

Veelvuldig zijn de handschriften, welke ons van Brandaens Reis en Tondalus Visioen in het latijn zijn overgebleven, en reeds vroeg werden zy uit die tael in byna al de volkstalen van Europa overgebracht. Tondalus Visioen, dat wy hier in het Nederlandsch uitgeven, is, zoo als men in het opschrift vermeld vindt, uit het latijn vertaeld, en dit wel, ter bede eener juffer, uit den *Spiegel Historiael.* By het eerste zicht, dachten wy aen het werk van Vincent van Beauvais, en het gelukte ons een vroegere uitgaef van die kronijk in de ryke boekery van den Heer Vergauwen te Gent aentetreffen; dan vergeleken wy den nederlandschen tekst met den latijnschen opstel en vonden hem, op eenige uitwydingen en kleine veranderingen na, aen het oorspronklijk verhael gelijk. Aldaer (IV D., 28 B.) wordt Tondalus Visioen in zestien hoofdstukken verdeeld, 't geen in de vertaling niet is waergenomen; wy hebben deze verdeeling, door het vooraenplaetsen van een cyfer, eenigzins hersteld. Deze hoofdstukken dragen de volgende opschriften :

1. *Zicht der duivelen en komst des engels, die Tondalus ziel geleide.* — 2. *Het donker dal en de enge brug.* — 3. *De groote en afgryzelyke beest.* — 4. *De vloed.* — 5. *De vuer brakende oven.* — 6. *De vliegende beest en de vervrozen vloed.* — 7. *Het smeden-dal.* — 8. *De hellen-put.* — 9. *De helsche vorst en deszelfs gezellen.* — 10. *De plaets dergenen die noch deugend, noch ondeugend waren.* — 11. *Koning Donatus, in den latijnschen tekst Tormarcus genaemd.* — 12. *De gloor der Heiligen.* — 13. *Hetzelfde onderwerp.* — 14. *Hetzelfde onderwerp.* — 15. *De vier bisschoppen, door Tondalus herkend.* — 16. *Tondalus ziel keert in zijn lichaem terug.*

De hier volgende vertaling is uit een handschrift genomen, dat in de stads bibliotheek te Gent berust. Het is een boekdeel papier, quarto-formaet, en het schrift schijnt tot het einde der XIV° eeuw te behooren. Vooraen in denzelfden band en door dezelfde hand geschreven, staet het *Leven van Sinte Amand,* door Gillis De Wevel, van Brugge, omtrent het jaer 1381 in vers gebracht, welk wy op last der maetschappy van Vlaemsche Bibliophilen eerlang ook in druk zullen uitgeven.

Meermaels by het opkomen der drukkunst, zag men Tondalus Visioen zoo wel in 't latijn als in het nederlandsch, onder de eerste drukken verschynen. De uitgaven dezes visioens welke, in onze landtael vervat, voor de XVI° eeuw alhier het licht zagen, zijn de volgende :

1. *Tondalus Vysioen.* Gheprent te Antwerpen, bi mi Mathias Van der Goes, anno 1472.

2. *Dat boec van Tondalus Vysioen, ende hoe dat zijn ziele uyt zijn lichaem ghenomen was.* Gheprent tot 's Hertoghenbosch, 1484.

3. *Dat boec van Tondalus Visioen.* Delf, 1494; in-4°, met platen.

Over de eerstaengehaelde uitgaef en het jaertal 1472, dat zy draegt, wordt veel getwist; Mercier de Saint-Leger, Brunet, Lambinet, denken dat het eene drukfeil is, en dat zy het jaertal 1482 zou moeten voeren, om dat geene andere werken uit dit vroeger tijdperk van den drukker Matthijs Van der Goes bekend staen, en het oudste werk van Diederik Martens, die algemeen als invoerer der drukkunst in Belgie aenzien wordt, van één jaer vooruitgaet. Willems in een artikel over de *Antwerpsche boek-printers* (Mengelingen, bl. 69.) treedt tegen deze beweering op; hy tracht aldaer te bewyzen dat er boekdrukkers of printers reeds in het midden der XV° eeuw te Antwerpen bestonden, en beweert dat gemelde Van der Goes wel reeds in het aengeteekend jaer zou kunnen gedrukt hebben.

Slechts één exemplaer van dezen druk staet bekend. Uit de bibliotheek van den kanonik Gasparoli te Antwerpen, kwam het aen Richard Heber; na den dood van laetstgemelden, werd het, in 1837, te Londen andermael te koop geveild en door den baron Van Westrenen-Van Tielland gekocht.

Van eenen Rudder, hiet Tondalus,

EEN EDEL MAN.

Hier naer so volghet een harde scone materie, als van den tormenten, die de sielen moeten ghedooghen naer dit allendeghe leven, dewelke tormente waren vertooghet eenen rudder, die men hiet Tondalus, ende staet ghescreven in den SPIEGHEL HYSTORIAEL.

§ 1. In den name Ons Heeren ic beghinne ten profyte ende ter heeren ende ter weerdicheit van eender hedelre Jonfer, wiens salichede ic hebbe begheert van langhen tiden, als 't wel recht es. So willic hu eenen bouc bedieden, dien hic vonden hebbe in den latine, ende huut trecken in dietsche, ende hare dan senden, want ic hope het sal haer sijn bequame. Maer men sal weten dat ic desen bouc niet en begheere te rimene, om dat icker no af no toedoen ne wille van den gheenen dat ic vand in lattine; ende ooc so en es men gheen helighe scriftuere sculdich te rimene, want in den rijm en es gheen ander voordeel dan dat den hooren gheeft soeten luut, ende metten rimene so wert alle helighe scriftuere gheconfondeert. Dit visioen van desen bouke ghesciede in 't jaer Ons Heeren, als men screef 1147, in eenen ruddere, die men heet Tondalus, wies ziele te menigher pinen ende te groter glorien ghevoert was, also desen bouc verclaren sal hier naer; ende om dat een vulmaect goed wille ende een claer jonste vulcomen sal, ende ic meene dat huerbuerlic sal sijn uwer sielen ende allen menschen, die 't sal ghebeuren te visenteerne ende te lesene; so, hedelc jonfrouwe, ic bidde hu, dat ghi blidelic dese cleene ghifte ontfaen wilt, die ic om uwen wille ende om uwe salicheit besocht hebbe. So wie datter neerenstelic in wille lesen ende de woorden merken, hi sal van anxenen hem wachten van sonden, ende sijn leven belyen sinen gheesteliken vader, want alle creatueren hebben's te doene, want van gheere saken so en is men sekerer dan de doot, ende niet onsekerer dan den tijt van der doot.

Hierland es een land, ligghende in een hende van der weerelt; dese weerelt es lancx van suuden in 't noorde gaende, ende daer in sijn vele rivieren ende vivers ende ooc bossche, ende het 's een land vul van vruchten, ende van huenighe, ende van melke, ende van alderande visscherien, ende van wilde dieren; daer en es gheenen wijngaerd, nochtan so es daer vele wijns, ende daer ne weet men van gheenen serpenten, noch van gheenen venine, no van neghcenen beesten,

die venijn draghen; also suver eyst, dat cruut, of riviere, of eerde van dien lande alderande corruptie ende fenijn verjaghen. In dat land sijn vele relegieuse, beede van mannen ende van vrouwen, maer et es seere wreet ende voorbare ende vroome van wapinen, ende in de suutzyde van den lande staet Ingheland, ende oostwaert so staet Scotland ende Bortaengen, dewelke lieden men heet Gayleise, ende noortwaert so staed Catoeys ende Orecatoys, ende zuutwaert Spaengien. Dit eyland heeft voorboorghe ende frissche steden ·XXXIIII·, ende de bisscoppe van desen vorseiden eylande es Archimomsca, de stede van desen eerdschen biscopdomme, maer in de suutzyde eist Cassilenas, van welkere stad es gheboren een edelman, een rudder, die men heet Tondalus, ende dese Tondalus was seere wreet in sijn leven, maer Gods goedertierheit was in hem werkende, gaf ons de materie van desen boucke huut, want dese vorseide persoon was jonc van daghen, edel van gheslachten ende blyde van aensichten, ende scoone ende wel ghewrocht van allen leden, ende seere huterlic ende costelic van abyte, in allen plaetsen, t'allen hoven, t'allen tornoyen ende t'allen joostementen; ende hi was wel gheleert in goeden seden ende seere wetende ende specialic jeghen vrouwen, ende hi was bequamelic ende welsprekende ende scoone ende graselic; so vouchde hem sijn leven, maer hi was seere wreet als men gram maecte, maer sonder rouwe so ne maghic dit niet segghen; so hy hem meer verwaende in de scoonheit ende in die staerchede sijns lichamen, also vele te min so rechte hi de salicheit siere sielen, want hi plach dickent al weenende te segghene: « Ay lacen! wat sal mijns ghescien naer dit allendeghe leven. » Maer hi bleeffere onlanghe bi in dit ghepeins, alwaest onlanghe van siere salicheit; hi verroukeloosde de kerke ende Gods dienst, maer lodders ende leckers ende speelmans, sulke lieden so gaf hy ghelt omme ydelhede der weerelt, ende omme ghenouchten der weerelt, luxurie ende antieringhe van vrouwen. Dit so was sijn leven; hoven, dansen, boerden, joosteren, dit was al sijn leven; met dus ghedanigher ydelheden so was hi besich ende meyteneerde harde langhe sijn leven, maer Christus sant hem kennesse, also ghi hier naer hooren sult, also hi noede de creatueren verliest, ghelijc dat ons Scriftuere hoorcont, ende die goede lieden van den lande, danen Tondalus, dese ruddere, was gheboren, so lach hi doot drie daghe ende drie nachte; binnen desen middelen tijt so gaf God, sine moghenthede dat hi sach groote, zware ende afgriselike tormenten, die ic hu sal verclaren, also wi se van sinen monde hoorden, die se sach ende ghedooghde, also sullen wi se bescriven in lattine omme te meersene de devocie van allen menschen. Dese ruddere hadde eenen sculdeneere, die hem sculdich was 't ghelt van drien paerden, als hi ondbeidt hadde sinen termijn van paymente, ende doe de tijt leden was, so quam hi te dien sculdeneere. Als dese ruddere wel ontfaen was van desen vrient ende desen sculdeneere, ende hi met hem drie nachte hadde ghesijn, so begonste hi te sprekene van sinen ghelde, maer doe de sculdenare gheen ghelt en hadde ghereet te gevene, so wert dese ruddere seere gram, ende hi wilde wechgaen ende ryden van danen hi quam, maer dese sculdeneere hadde desen rudder gheerne ghepaeyt, hi bad hem dat hi met hem heten woude heer hi wech voere, ende dese ruddere, die 't niet ontsegghen en wilde, hi sad nedere ende begonste met sinen ghesellen te hetene, ende als hi heten soude, so wart hi haestelike ghesleghen van Gode. Men wiste hoe soo dat hi sijn hand, die hi voortgesteken hadde, niet wedere en mochte bringhen t'sinen monde; doe begonste hi zeere te roupene, ende riep omme sijn aecx, die hi sijns sculdenaren wijf ghegheven hadde te beste-

dene : « Wach! » sprac hi, « mijn haecx! » als of hi hem verweeren wilde, also hi seere vrome was, maer, lacen! daer jeghen dat hi hem verweeren wilde, hi was hem te staerc, want het was Christus ende niement el. Doe sprac die ruddere : « Ic sterve. » Ende te hand met eenen woorde viel den lichame doot, als of hi te voren gheen lijf ghad en hadde. Die teekine der dood waren daer, want sijn haer viel, sijn voorhooft wert hardt, sine hooghen verdonkerden, sinen neuse werd scerp, sinen kinne viel in, ende die leden van sinen lichame worden stijf. Die meysnieden liepen toe, ende ontienden de tafele van der spisen; de sciltcnapen si riepen den weert al weenende; men rechte den lichame omme te besiene ofter eenich lijf an was, men vant 'er gheen an; men ludde de clocken te gadere, die clergie quam toegeloopen, den volcke verwonderde, ende al de stat wert beroert van des groots heeren doot. Van tswoendachs in de ·X· hueren so lach hi doot tote saterdaechs te diere selver hueren, so dat negheen teekin an hem en bleef als van live, sonder een lettel waermheden in sine luchter side, also dat den ghenen dochte, die sinen lichame neerenstelic tasten, ende daer omme so en grouf menne niet, omme dat mer waermhede an ghevoelde, maer doe de clergye en al dat volc waren vergadert, die comen waren om hem te gravene, so vernam hi sinen gheest, ende al sachtkine begonste die ruddere te verhademene met crancken ademe omtrent cene huere; doe verwonderdes hem allen, die bi hem waren, ende seiden : « Es dit een gheest, die wederkeert? » Doe sach die rudder up met crancken ooghen, ende met crancken aensichte. Doe vraeghden si hem oft hi Gods lichame ontfaen hadde of ontfaen wilde; doe so wijsde hi dat men Gods lichame halen soude, ende doe hine hadde ontfaen ende wijn ghedroncken, so loofde hi Gode ende danctene menichfout ende begonste te levene, ende hi sprac : « o God! dine ontfaermicheit es meerder dan mine quaetheit, al es mine quaetheit groot; al ware elc ghersekin ende crudekin dat in de weerelt es, sine souden niet ghesegghen dine moghentheit noch vertellen dat ic ghesien hebbe. O Christus, almachtich vadre! die ghescepen ende ghemaect heeft hemel ende eerde ende al datter binnen es, hoe groot vernooy hebdi mi geopenbaert ende ghetoocht; dine groote cracht heeft mi levende ghemaect, ende ghi hebt mi weder brocht van den afgronde van der hellen. » Ende als hijt gheseit hadde, so maecte hi sijn testament; al dat hi hadde gaf hi den aermen, ende hi dede hem teekinen metten teekine des helichs cruus, ende beloofde altemale sijn leven te latene dat hi voren ghemeiteneert hadde, ende daer naer vertelde hi ons altemale dat hi ghesien hadde ende ghedooght.

Doe sprac hi : « Als mine siele huten lichame was ghevaren, ende so den lichame dood sach, wert so haer vervarende ende en wiste wat angaen, maer so wilde weder in den lichame keeren, maer so ne conste niet ghedoen. God en wildes niet ghedooghen, want hi meende haer groot wonder te vertooghene, also ghi hooren sult. Dese keytivighe siele, so doolde aldus hier ende daer, ende kende haer sonde menigherande, ende niewerincx up en hoopte, so dan alleene up Gods ontfaermichede. Doe so hare aldus lange mesbaert hadde, so weende so, ende suchte, ende bevede, ende so en wiste wat angaen; ten laetsten sach so commen te haerwaert so groote menichte van duvelen dat al 't huus vul was, daer dese dode lach, ende ooc so ne was gheen strate in al de stad, dese siele en sach al vul van quaden gheesten, ende daer si quamen omtrent dese keytivighe siele sine troosten se niet, maer si pijnden se al te seere te bedrouvene ende te grooten tormente te treckene. Doe seiden die duvelen : « Singen wi deser keytivigher sielen een liedekin der doot, want so es dochter der doot ende spise eens onverblus-

schens lichts, ende si quamen alle te haerwaert, ende criselden up haer metten tanden, ende van grooter felheit ende quaetheit scuerden si hare kinnebacken met haren claeuwen, ende seiden : « Keytivighe siele, besiet dattu vercoren hebs metten welken du suls bernen in der hellen grond, voestre der scaduwen, minnerssc des onpaeys; waer omme ne sidi niet hooveerdich? waeromme ne doedi niet overspel? waer es nu dine ydelheit ende dine ydel blyscepe? waer es dinen ongheminden lichame? waer es dine cracht, daer du vele lieden mede dwonghes? waeromme so ne wincstu niet metten hooghen, alsoo ghi plaghet? waeromme so ne tertstu niet metten voeten oft wijst metten vingheren? waeromme visierstu niet quaet metter herten? Dese keytivighe siele, die si aldus met desen redenen jammerlike vervaerden, so ne wiste wat angaen dan weenen, ende ontbeiden de ontfaermichede Gods, die se daer ghesed hadde. De vianden dreeghen se seere metten afgriseliken tormenten, die si haer doen souden, maer God, die niet en wille den sondaren doot, maer hi gheeft van allen medecine, so Christus vertrooste dese halendeghe siele, door sine groote ontfaermicheit. Sinen inghel so sendi jeghen hare, ende so sachene commen jeghen hare van verren als een claerhede, ende so sach staerkelike in hem, want so hoopte eenighen troost t'ontfane van hem ofte eenighen raet. Doe d'inghel der sielen nakede ende bi haer quam, so noemde hi se bi haren name. D'inghel sprac den duvel toe ende seide : « Wat doetstu deser keytivigher sielen? » Als dese siele den scoonen jonghelinc, den inghele sach, wert so seere verblijt, want hi was boven der meinscheliker natueren, ende doe so verstond dat hi se ghenoemt hadde van vreesen ende van blijscepen : » Ay mi! heere, sprac so, de rouwe der hellen heeft mi ghevaen ende die strecke der doot hebben mi gheplaghet. « Ende d'inghel sprac : » Nu heetti mi Heere, maer alstu leefdes, so hebstu mi ghehaedt ende dune gheweerdicht mi niet also te heetene. » Die siele andwoorde : « Heere, ic en sach hu niet, no en verhoorde noynt dine soete tale. » Die inghel verantwoorde ende seide : « Van der tijt, dat ghi waert gheboren, so volghde ic hu, waer dat ghi ghinct, ende noynt so ne wildi minen raet doen. » Ende d'inghel wijsde sine hand up een van den duvelen, die haer meer anxenen dede dan eenich van den anderen : « Siet, sprac d'inghel, dit 's de ghene, dies raet dat ghi oynt ghedaen hebt, ende minen raet hebstu ghelaten, maer om dat God altoos sine ontfaermicheit boven sinen vonnesse stelt, so ne sal niet ghebreken sine ontfaermicheit, al hebstuus niet verdient, sijt zeker ende blyde, want ghy sult lettel ghedooghen van velen dat ghi sout ghedooghen, holpe u Gods ontfaermicheit niet. Siele, nu volghet mi ende onthout alle dinghen, die ic hu sal tooghen, want du suls weder keeren in dinen lichame. » Die siele die seere vervaert was, so ghinc hem nare ende liet haren lichame daer so up ghestaen hadde, maer die duvelen, die dit hoorden ende saghen dat si deser sielen niet en mochten doen 't quade, daer si se mede ghedreecht hadden, si hieven haer mule up ten hemel waert, ende seiden : « Hoe ongherechtich es God, want dien hi wille, doot hi, ende dien hi wille maect hi levende, maer hi ne ghelt niet elcken na sine verdiente, ende naer sijn werc, also hi gheloofde; hi verdoomt die niet te verdoomene en sijn, ende hi verlost, die niet te verlossene en sijn. » Ende doe si dit gheseit hadden, liepen si d'een jeghen den anderen, al dat si mochten, ende si ghinghen wech met grooter secricheit ende gramscip, ende met vulen stancke, maer d'inghel ghinc voren ende hi seide tote der sielen: « Volghet mi, » ende so antwoorde : » Ay mi, Heere, ne gaet niet voren, dese duvelen sullen mi van achter begripen ende ten eeweliken viere leveren. » Doe sprac d'inghele : « En ontsiet hu

niet, want het esser meer met ons dan met hemlieden, of God met ons es, wie sal jeghen ons sijn, omtrent hu esser ·X· dusentich, maer si en sullen hu niet mesdoen, no ghenaken: nochtan so sulstu merken met dinen hooghen, ende du suls sien der sondaren staet, want also ic hu hebbe gheseit du suls lettel dooghen van dattu verdient hebs. »

§ 2. Ende aldus ghinghen si voort te samen eenen langhen tijt, dat si gheene claerheit en hadde dan van den inghele; ten lesten quamen si tote eender doncker valleyen, die overdect was met deemsterheden der doot, want so was harde diepe ende vul van bernenden colen, ende daer over lach een yserin decsele ende overwelft scheent wel VI cubiduse dicke, welc decsele gloyende was boven allen colen; den stanc hier af quelde deser sielen meer dan al dat vernoy dat so voren ghedooghet hadde. Up dat gloyende decsele so lach eene menichte keytivigher sielen, ende daer up brieden si tote si waren versmolten, ghelijc eender caden te siene in eene panne, dat si droopen door 't decsele, also men loot pleghet te smeltene, door een ysere vielen si in de berrende colen, ende daer worden si weder vernieut ende gans, ende moesten weder in desen toorment. Doe de siele dit sach, wert so hutermaten seere vervaert, ende seide toten inghele : « Ay mi, Heere, ic bidde hu, dat ghi segt of ghi wilt waer dese sielen dit verdient hebben desen zwaren torment. » Stappans verandwoorde d'inghele, ende seide tote den ruddere : « Dit sijn manslachteghe; dits haer eerste torment, ende der gheenre diere raet of daet toe gheven, ende naer dit torment werden si ten meerderen tormente gheleet. Tondalus, goede vrient, dit 's een cleen dinc, dit en es maer spel van dat ghi noch sult sien. » De siele sprac : « Sal ic dit moeten ghedooghen? » D'inghel sprac : « Ghi hebbet verdient, maer ghi en sulles niet ghedooghen al bestu niet vaderslachtich, no moederslachtich, no broederslachtich, nochtan bestu manslachtich, maer het en sal in desen tijt niet vergolden sijn, maer voerdan wachtu alstu te dinen lichame comt, dat ghi dese pine niet en verdient. » Ende hi seide : « Gaen wi voorwaert, want wi hebben noch vele weechs te gane. » Als si een stic tijts hadden ghegaen, quamen si te eenen berghe, die al te groot was, ende seere eyselic, ende al te woeste, ende up desen berch lach eenen sonderlinghen nouwen wech, want in d'een syde van desen berghe waest seere deemsterlic ende seere stinkende van sulfere ende van viere, ende dit was seere afgriselic omme sien. An d'ander syde van den berghe was vervrosen snee ende haghel, ende wint die eynselic was. Desen berch was an beede siden vul van quaden gheesten, die altoos waren bereet de sielen te tormentene datter negheen en conste gheliden; de quade gheesten hadden al te scarpe yserine vorken, die altoos gloyende waren, al of si hadden ghecommen huter smesse, ende si recten de sielen der mede ende doorstaken se die liden wilden, ende trocken se in desen torment. Als dese duvelen langhe dese keytivighe sielen hadden ghewintelt, haer ende daer, in d'een side van desen berghe in 't sulfer ende in 't vier, dat vreselic was ende stanc, soo doorstaken si se metten instrumenten vorseit, so worpen si se an d'ander side van den berghe in den couden snee, in den haghel ende in den couden wint, die afgriselic was ende groot, ende van in den snee woorpen si se de sielen in de vlamme van den viere ende in den stanc. Als dit Tondalus siele ansach, wert hi vervaert ende seide toten inghele : « Ay, Heere, den vaer heeft mi doorgaen, ay lacen! hoe sal ic ontgaen desen tormenten, die ic hier sie bereet langhe te miner bedroeffenessen! » D'inghel antwoorde Tondaluse : « En ontsiet hu niet, volghet mi. » D'inghel ghinc voren ende de siele ghinc naer hem met grooten vare. Doe si aldus

een stic tijts ghegaen hadden, so quamen se te eender dieper valeyen, ende seere stijnckende ende donkere, so Tondalus dese siele, hi en conste, no hi en mochte dese diepte niet ghesien, maer si hoorden den luut huut eere vloet van sulfere ende van brande, ende groot gheruchte ende caermen van zielen, die daer onder laghen; eene groote menichte in pinen ende in tormenten, so van der corrupcien ende van dien vulen stanke, die upwaert slouch, als een rooc, die was huter maten groot huut deser valeyen, die boven der pinen ghinc, die de siele voren ghesien hadde. Ende in dese valeye lach een tafele als een brugghe, die van den eenen berghe ghinc tote up den anderen berch, welke tafele ·X· screden lanc was, ende eenen voet breet; over dese brugghe so ne mochte niemen gaen, hi ne was vercoren van Gode. Tondalus sach van deser brugghen vallen vele sielen, ende hi ne sachere niemende overgaen sonder eenen pape ende ghinc als een pelgrijn, ende hi was ghecleet met witten cleederen, ende hi ghinc voor d'andre sielen alleene, onghescaet ende onghescent, vromelic ende onvervaert. Doe Tondalus sach den nouwen wech ende daer ondere de eewighe doot sonder hende, so sprac Tondalus tote den inghele : « Ay lacen! keytivighe siele, wie sal mi verlossen van deser doot, ende die inghel ansach se met eenen bliden aensichte, ende seide : « Tondalus, en ontsiet hu niet, want hier af sulstu sijn verlost, maer hier naer salstu een ander dooghen moeten. D'inghel ghinc voren ende leede Tondaluse onghequetst over dese brugghe, ende als si over dese brugghe, ende desen quaden wech leden waren, doe sprac Tondalus tote den inghel : « Ic biddu, Heere, dat ghi mi segt oft mueghelic es, wat sielen sijn 't die desen torment dooghen, daer wi leden sijn? » Ende d'inghel seide hare : « Die afgriselike valeye es der hooveerdigher stad, die hem bereet es, ende den stijnckenden berch es der verraders pine; gaen wi, sprac d'inghel, tote wi commen ten anderen tormenten, die overtalic meerder sijn, noch en eyst maer een spel. »

§ 3. D'inghel ghinc voren ende si ghinghen eenen langhen zwaren wech, die harde zwaer was. Doe si aldus ghinghen een stic tijts, quamen si in eenen donkeren wech ghaende; doe saghen si niet verre van danen een overtallic groote ende afgriselike beeste, die onverseggheIic eynselic was te anscouwene; dese beeste was onvertallickere meerdere dan de berghe, die de siele hadde ghesien, ende haer hooghen waren ghelijc vierighen berghen, ende haer hair was ondaen harde wide, dat Tondalus dochte, dat was te siene of se ·X· dusentich ghewapender manne hadden ghestaen in haren mond, twee serjante, die onghescepen waren, ende si stonden wederkeert met haren hoofde; d'een hadde sijn hooft upwaert ende d'andre nederwaert in die bovenste tande, ende die voete nederwaert up den derste van der beesten tanden, maer d'andere hadt wederkeert 't hoovet nederwaert an de bovenste tande, ende aldus stonden si ghelijc calommen in der beesten mond, ende si deelden den mond in drien partien, ende ooc quamer huut dien monde een onverblusschelicke vlamme van viere, ende si deelden hare in drien deelen door die poorten, ende daer dwanc men de zielen in te gane door die vlamme, ende onvertallicken stanc quammer ooc huut diere beesten monde gheroup ende ghecrijsch, ende dat caermen van dien zwaren tormenten, dat daer groote menichte van sielen moeten dooghen, ja menich duust in desen buuc van deser beesten, vrouwen, mans, papen, clerken, bisscoppen, moncke, canoncke, princen, graven, coninghe, heeren, niemene ghesondert; voor deser beesten mont stont eene menichte van duvelen, die de sielen dwonghen daer in te gane, maer eer siere in ghinghen, so pijnden sy se met grooten slaghen ende met menigheranden

tormenten. Als Tondalus dese siele langhe ghesien hadde, dit vreeselicke ende afgriselike torment, so wert so ommachtich in al haer leden van grooter vreesen ende anxenen, ende seide al weenende totten inghele: « Ay mi, Heere, moeten wi aldus desen zwaren torment sien ende waeromme so naken wy hem. » Doe andwoorde d'inghel ende seide: « Wi ne moghen andersins niet onsen wech ghedoen, en si dat wi naerder gaen desen tormente, want dit torment en mach niement ontgaen sonder alleene die vercoren sijn van Christus. Dese beeste heet Acherous ende so verzwelghet die ghierighe ende de quade menschen, ende van deser beesten spreect die Scriftuere, so sal eene vloet verzwelghen, ende en verwondert hu niet, want so sal hopen dat die Jordane in haren mont vloyen sal, maer dese mans, die tusschen haren tanden staen, waren gygante in haren tiden ende groote ruesen, ende in hare wet so ne was niement so gherechtich vonden. Du suls ooc haren namen weten, want si heeten aldus: Firgucius ende Colvallus. » Doe sprac Tondalus tote den inghele: « Ay mi, Heere, dat beroert mi seere dat ghi segt dat si ghetrouwe ende gherechtich waren in haren tijt, dat se Christus heeft ghenoughet hier in desen torment. » Doe sprac d'inghel tote deser sielen: « Al de maniere van deser pinen, die ghi ghesien hebt hoe groot dat si sijn ende hu dincken, nochtan so salstu vele meerdere sien heer du wederkeers. » Ende doe hi dit gheseit hadde, so ghinc hi der beesten bet naerdere ende hi scooter voren, ende Tondalus volghde hem, al dede hijt noode. Ende doe si te gadere stonden voor die beeste, voer d'inghel wech ende dese keytivighe siele so bleef daer alleene. Ende als die viande saghen dat so onvertroost was, so quamen si te hare als wreede honde ende sloughen se ende trecken se met haren claeuwen in der beesten mont ende in haren buuc. Ay! lieve mensche, dat wi desen torment niet ontsien, want so dooghde daer so grooten torment al waer 't dat sout ghezweghen hadde, men mocht al te wel bekennen in de ghedaente van haren aensichte, ende in 't verkeeren van den live. Ende om dat sijt wilden corten die dit wondere hoorden van desen ruddere, so ne willen 't sijt niet al bescriven, want de materie soude al te lanc sijn, men sach daer criselinghe van tanden, roupen, caermen soo ontfaermelike die allendeghe zielen, so sach daer serpenten, draken, liebaerden, beeren, honden, slangen, alle manieren van dieren, also si hem daer in versciepen die vianden. Doe sach men se weder in haer leelicste voorme, also alle creatueren moeten sien, heer si verscheeden van deser weerelt. Ay lacen! dat wi hieromme niet en peinsen, want Maria, die moeder Gods, vervaerde haer daer of, ende so badt haren lieven sone dat so ne niet sien en moeste, nochtan moest sene scouwen, maer so ne sachene niet in sijn leelicste. Alle creatueren moeten sien eer si sterven dan so breken hem de ooghen, want de lucht es te cranc omme dat afgriselike dinc te siene, die vianden scoten hute harer mulen sulfere, vier ende grooten stanc. Doe dese allendeghe keytivighe siele dusghedane torment ghedooghen moeste, lieve mensche, wat moeste so doen, dan haer hande slaen ende haer selven wroughen van dat so ghedaen hadde, ende van droufheden ende van wanhopen haer hande slaen in haer kinnenbacken ende scueren se. Als Tondalus sine mesdaet bekende, so ontsach hi hem seere dat hi verdoemt was, ende dattene Christus daer hadde ghestelt eewelike te blivene in desen torment, ende stappans so wert hi verlost ende vertroost, ende hi ghevoelde hem wesende huter beesten monde, maer so ne wiste niet hoe seere hute ghequam de siele, ende also dus cranc lach van den tormenten dat so leden hadde, so bequam ende onthede haer hooghen, ende so sach bi hare den gheest des lichts, den voorseiden inghele,

die se hadde ghelect ende so wert verblijt. Al was so cranc, nochtan sprac so toten inghele, ende seide aldus : « O mijn hope alleene! o mijn troost, dat mi ghegheven es, al ben ic niet weerdich! o licht miere hooghen! maer wat sal ic, keytivighe siele, moghen gheven minen sceppere ende minen makere, die mi aldus heeft vertroost. Och! lieve heere God, al en haddi nu noynt meer goeds ghedaen dan dat ghi mi uwen helighen inghele hebt ghesonden. » Doe sprac Tondalus toten inghele : « Ay! heere, ende hoe sal ic Christum moghen ghedanken. » D'inghel andwoorde : « Weet dat Gods ontfaermicheit es meerdere dan dine quaetheit, want hi ghelt elken naer sine verdiente. Nochtan sal hi elken vonnessen naer dat hi in dhende vonden wert; hier omme salstu di weder wachten, also ic hu voren seide, dat ghi desen torment niet en verdient als ghi wedercomt in uwe macht. » Hierna seide d'inghele : « Laet ons noch gaen voort tote den tormenten die voor ons sijn, maer dese ziele, die cranc was, stont up, ende begonste al sachtkins te gane, ende pijnde haer den inghele te volghene; maer so ne const niet ghedoen, want so was al te seere ghequetst; maer d'inghel Gods taste se ende ganste se. Doe liep die inghele starkelic voren, doe bad de siele dat hi haer beiden soude, ende dat hi den wech soude scuwen, daer hi haer afgheseit hadde. Doe so seide d'inghele: « Het ne mach niet sijn, ghi moetet anscouwen. »

§ 4. Doe si aldus ghegaen hadden een stic tijts, so saghen si van verren eene vloet, die harde wijt was ende vul van tempeesten, ende die vlaghen van deser vloet en lieten den sielen den hemel niet sien; in dese vloet was eene groote menichte van duvelen ende quade beesten, die alle briescheden metten monde, ende afgryselike luude huutewoorpen, die onvertallike waren te segghene, ende dese duvelen en begheerden niet dan de sielen te quellene, ende daer toe waren si daer ghestelt omme te verslondene; ende over dese vloet, so lach eene brugghe die zeere smal was, ende de langhde van deser brugghen was twee milen lanc, maer so ne was maer twee palmen breet. Door dese brugghe waren ghesleghen vele scerpe naghelen die gloyende waren, die al der gheendere voete doorghinghen diere overpasseerde, so datter gheene voete overghinghen no en mochten onghequetst diere eens up tart, ende ooc so quamen alle die quade gheeste ter brugghen waert omme dat si daer spise ontfanghen souden ende de sielen verslonden, ende dese beesten waren also groot als torren. Ende huut haren monde quam groot vier ende stanc dat et scheen dat sijt al verbernen souden. Tondalus sach ooc up dese brugghe eene siele seere weenen ende haer selven vroughende van vele mesdaden, want so was gheladen met eender grooter burdenen, met eender santen coorens, die so qualic hadde bejaghet doe so leefde, so wat sonden de sielen ghedaen hadden in haren levene, also sach men 't hemlieden meynteneren, ter grooter scoffiericheit van hemlieden, ende duvelen dwonghen se over dese brugghe te gane, de siele al waest dat de siele al te groote pine ghedooghde van den yserine naghelen, die haer voeten doorboorden, nochtan so ontsach so meer dat so vallen mochte in de vloet, daer so de monde van desen beesten gapen sach. Alse Tondalus dese pijne ansach ende dit wondere, sprac hi toten inghele : « Ay! mi Heere, eeyst moghelic, ic soude gheerne weten waeromme dese siele es ghedwonghen aldus over dese brugghe te gane. » Doe sprac d'inghel ende seide : « Desen torment es dine ende dijnre ghesellen die stelen lettel of vele, maer heven seere so ne dooghen si dese pine niet, het en ware of si sacrilegie daden. » Doe vraghde Tondalus wat heetti sacrilegie? D'inghel andwoorde : « Die hiet steelt dat ghewijt es van den ghewijdden, wert men ghecondampneert van sacrilegien, ende sonderlinghe die mesdoen onder dat abijt van reli-

gioene in onsuverheden van luxurien, en si dat si hem beteren met penitencien, si mesdoen zwaerlike. » Doe seide d'inghele tote Tondaluse: « Haesten wy ons, wy moeten over dese brugghe gaen. » Tondalus die vreesde hem ende hi en dorst niet doen. Doe seide d'inghel: « Ghi sult 'er moghen overgaen bi der cracht Gods. » — « Icken sal niet moghen gaen alleene. » — « Du moetster alleene overgaen ende leeden met hu eene wilde coe, ende die so moetstu mi leveren onghequetst over de brugghe. » Doe weende die siele ontfaermelike ende seide toten inghele: « Ay mi! waeromme maecte mi God dat ic dese pine moet ghedooghen, ende hoe sal ic ontgaen moghen ende dese brugghe overghepasseren met deser wilder coe, so salder mi intrecken in desen tormenten, want al ware ic alleene ic ne mochts niet ghedoen, en si dat mi Gods ontfaermicheit bista ende helpe. » Doe seide d'inghele: « Ghedijnct hu doe ghi in uwen lichame waert, dat ghi huus petrins coe staelt. » De siele antwoorde: « En gaf ic de coe niet wedere den ghenen dies so was. » Doe sprac d'inghele: « Ghi gaefse wedere, doe ghijt niet verberghen en moocht, ende daeromme so ne saltu die pine niet vuldooghen, want het es minder quaet dan of men de sonden vulquame, al eyst beede quaet voor Christum. » Ende doe d'inghele dit gheseit hadde, doe sach hi up de siele ende wijsde haer de wilde coe: « Siet hier, sprac d'inghele, de wilde coe, die ghi overleeden moet. » Als Tondalus sach dat hijs niet en mochte ontgaen van deser pinen, so beweende hi sine mesdaet, ende hi nam de coe ende hi pijnde se hem over te leedene, over dese brugghe, al dat hi mochte. Doe quamen die vianden al briesschende ende al burlende dat anxselicste briesschen dat afgriselic te hoorne was, ende vochten daer omme haer spyse, die si saghen up die brugghe, si meenden dat si hemlieden toebehoorden; maer doe Tondalus up die brugghe begonste te gane, so stont die coe ende so ne wilde niet voort ghaen. Als die siele stont, soo viel de coe, ende als die coe stont, soo viel de siele, dese Tondalus. Aldus so vielen si ende heerden dit; nu so viel d'een, nu d'andere, tote dat si quamen ter middewaert van deser brugghen, ende alsi tote daer commen waren, so saghen si commen in haer ghemoet den ghenen, die de sante corens drouch, daer ic hu vooren afseide, harde seere weenende, ende caermende, ende suchtende. Doe si mallicanderen aldus quamen te ghemoete, die siele, die de sante corens drouch, so bat deser sielen dat so haer de brugghe niet en soude beletten ende wederkeeren. Doe bat ooc de siele van Tondalus der andere al dat so mochte dat so harc niet en wilde beletten den wech, die sou so verre vuldaen hadde. Met deser talen ne mochten si d'een den anderen niet gheliden no achterwaert ghesien no ghekeeren, ende al weenende bleven si staende, bebloedende die brugghe metten bloede van haren voeten, ende doe si aldus langhe ghestaen hadden, ende si haer sonden ende mesdaden beweent hadden, so ne wisten si niet hoe si d'een den anderen gheleden, mids der moghenthede van Gode; ende doe si overquamen, doen sach so den inghele, dien so achtergelaten hadde, ende hi sprac haer met grooter talen ende seide: « Wel moetstu commen sijn, laet gaen de coe, want du en best haer niet meer sculdich. » Maer doe hem die siele haer voete tooghde ende claeghde den inghele dat so niet ghegaen en conste, doe andwoorde die inghele: « Laet di ghedincken hoe snel dine voete waren, omme sonden te doene ende hoe traghe si waren om Gode te dienene; helpt hu Christus ontfaermicheit niet, ghi sullet jammerlike becoopen. » Als d'inghel dit gheseit hadde, so tasti se ende ganste se, ende so ghinc, also te voren ghedaen hadde. Doe sprac d'inghele: « Wi moeten noch voortgaen. » Doe so sprac Tondalus, de siele: « Ay lacen! waer so sullen wy

gaen? » Doe andwoorde d'inghele: « Wi sullen gaen tote eenen vreeseliken berghe die Pristinus heet, hi ontbeit ons, want wi ne moghen sine herberghe niet ghescuwen no gheliden, wine moeten naer gaen; altoos es sine herberghe vul van quaden ghasten, omme te leedene in sine torment. »

§ 5. Alsi aldus hadden gheghaen een stic tijts herde donckeren wech, daer 't herde deemster was, so saghen si een open huus, ende dat huus was al te groot ende wijt als een berch, ende het was ront als een hoven daer men broot in bact; daer quam ooc eene vlamme huut, die de sielen tormenten, die so vant binnen dusentich screden naer, die verbernenden daer van der vlammen der viers, maer Tondalus die dusghedanighe tormenten eens hadde ghesien ende gheprouft so ne wildiere negheens sins naer gaen. Doe seide Tondalus tote den inghele: « Ay, lacen! keytivighe siele, wat sal ic moghen doen ofte angaen! siet, wi naken der poorten der doot; wie sal mi verlossen? » D'inghele andwoorde ende seide: « Van desen bitteren viere sultu wesen verlost, maer du moets in 't huus gaen. » Ende doe si naerder quamen, doe saghen si in midden den viere voor de poorte staen duvelen, met vierighen aexen ende met stocken, ende met hauweelen ende bilen, ende met vlegels, ende met saghen, ende met scaerpen sickelen, ende met messen, ende met spaden, ende met menighen diveerschen instrumenten, daer si de sielen mede tormenten. Ende dese duvelen hadden onder hem eene groote menichte van sielen, die si seere tormenten metten instrumenten vorseit. Als Tondalus sach dat dit torment meerdere was dan hi noch ghesien hadde, doe seide hi toten inghele: « Heere mijn, ic bidde hu dat ghi mi van desen tormenten bescermen wilt, noch soudic lievere alle d'andere tormenten dooghen, die ic ghesien hebbe dan desen alleene. » D'inghel sprac: « Dese sijn ooc meerdere dan eenighe die ghi ghesien hebt van den anderen tormenten, nochtan so sulstu een meerdere torment sien, dat groot es boven allen tormenten, die ghi noch ghesien hebt. Gaet; sprac hy, hier binnen, want daer binnen verbeiden wreede viande dijns. » Dese siele bevede jammerlike van anxenen, so bat al dat so mochte den inghele, omme dese pine t'ontgane, maer so ne conste niet ontgaen in negheender manieren, ende die duvelen saghen dat hemlieden dese siele ghelevert was, si quamen omtrent haer, troppen ende verweten haer al, dat so hoynt hadde ghedaen, ende sloughen se ontsticken met haren instrumenten, ende woorpen se bi sticken in 't vier. Nu mooghdi hooren wat tormente in Pristinus huus was; daer was weeninghe ende criselinghe van tanden, cleene vier van buten, maer binnen waest afgriselike ende groot. In dit huus was altoos onvertallike ghiericheit, men const niet ghesaden van menigher manieren van pinen, de onscamelste pinen, die men noynt hooren mochte, want de mannen ende de vrouwen specialic waren daer ghetorment met al te grooter pinen, want de stede van der scamelheit so sach men wassende ende groyende vul woormen ende in de scamelheit van den mannen ende van den wiven, niet alleene van den weerlicken lieden maer also wel van religieuse, dat ick hu niet en can vertellen sonder droefheit. De religieuse waren seere ghetorment, meer dan leec volc, overmidts dien dat si meer ghevroeden van der Scriftueren dan leec volc, want de vianden wende se met diveerschen tormenten, dat in hemlieden gheene macht en bleef de tormenten te ghedooghene. Niemene so ne was quite van deser pinen man no wijf, weerlic, religieus, prince, no grave, coninghe, banraetschen, rudders, no knapen, maer ic scaems mi te seghene, maer de scamelheit dwincter mi toe datter cloosterlic abijt meest pinen heeft, beede mannen ende vrouwen, priesters ende gheleert

volc, het es ter meester pinen gheordineert die van der heligher kerken sijn, als si daer in mesdoen. Doe dese siele dese tormenten gheanscout hadde ende ghedooghet ende so te haer selven commen was, ende so kende ende lijdde dat sout wel verdient hadde, als 't Gode gheliefde so ghevoelde sou haer huut dien tormenten, ende so ne wiste niet hoe soere hute gequam, nochtan dat so in deemsterheden hadde ghesijn ende in de scaduwe van der doot, nochtan sach so dlicht des levens, den inghele, die se te voren gheleet hadde, maer de siele die met bitterheden ende met zeericheden aldus gheleet was, so seide tote den inghele : « Ay heere ! waeromme hebbic dusghedanen torment ghedooghet? lieve Heere, berecht mi dies, ende wat es dat ons de vroeden seiden : Eerderyke waere vul van Gods ontfaermichede, seiden si, ende van siere goedertierheit. Ay lacen! waer es nu sine ontfaermicheit ende sine goedertierheit? » D'inghel andwoorde der sielen ende seide : « Lieve Tondalus, hoe vele lieden heeft de Scriftuere bedrooghen , ic meene lettele die se wel verstoeden, want al es hi ontfaermich, hi es gherechtich; sine gherechticheit ghelt elken naer sine verdienten, maer sine ontfaermicheit verlaet vele wraken van sonden; want naer dine verdiente so dooghestu desen torment, maer du suls dan Gode danken als hi hu van desen tormenten verlaten sal, bi siere ontfaermicheit, oft Ons Heere al verliete, waeromme soude de mensche goet doen ende goet sijn? Lieve Tondalus, ontsaghe de mensche de pine niet, de sonden souden te groot sijn ende waeromme soude de mensche dan biechte spreken, ende penitencie ontfaen over sine sonden, het en ware dat hi Gode ontsaghe, want met minnen ende met vreesen so comt men te Gode, also sente Jan seit : Vulmaecte minne ende vreese doet de sonden laten. — Hieromme hevet God alle dinghen wel ghevonghet, want also hi sine ontfaermicheit heeft gheset metter gherechticheit, also heeft hi gedeelt sine ontfaermicheit, want al spaert Christus den sondare, die negheene penitencie doen en wille in den lichame, hi moet ghenieten 't vonnesse dat over hem striken sal Gods gherechticheit, naer dat hi verdient sal hebben in sinen levene, al eyst dat Christus den goeden meinsche breke laet hebben in sinen levene, ende hi es verduldich ende wel neemt, hi verleenter hem over dat eewighe leven ende dat eewighe goed, over dat hi breke hadde van eerdschen goede, omme sine sonden te latene. Dit goet ghebruken sy met den inghelen alsi sterven, so dat Christus ooc sine ontfaermicheit gheeft want so gaet boven sijnder gherechticheit, want negheen goet werc blijft onvergolden, maer hi verlaet vele quader ghewerken, want men es sonder sonde niet, ja, een kint van eender nacht, maer vele so werder verlost van der pinen, dat si niet en commen ter deemsterheit der dood. » Maer dese siele so ghecreech weder hare cracht met desen troosteliken redenen, die so hadde van den inghele, ende doe sprac so toten inghele : « Heere, waeromme leet men de goede menschen ter poorten der doot, alsijs niet verdient en hebben daer in te gane. » D'inghele antwoorde : « Wilstu dat weten? Christus doot omme de redene, alsijt ghesien hebben de groote tormenten, daer si bi Gods gracien af voorsien sijn, dat si dan te heetere souden sijn in de minne Gods ende haers sceppers; ende die verdoomt sijn ende den eeweliken torment verdient hebben, die leet men eerst ende vertooght hem de glorie Gods, om dat si te meer pinen sullen hebben ende rouwe hebben als si die glorie hebben ghesien, die si willens verloren hebben. Ay! lieve Tondalus, negheen torment es so zwaer als versceeden te sine van Gode ende van den eewighen levene, ende van den ingheliken gheselscepe, ende hieromme so was de pape, die ghi gaen saecht over die brugghe gheleet ten tormen-

ten, omme de redene als hi se saghe dat hi te heeter wesen soude in der minnen Gods te Christume waert, diene te sire glorien gheroupen hadde, want hi was goet ende ghetrouwe in sinen levene daerover heeft hi ontfaen de erve, die hem Christus heeft belooft, ende allen den ghenen, die sinen wille doen ende minnene. » Hier naer sprac d'inghele toter sielen : « Wy moeten ons haesten, want du hebs de pine noch niet ghesien, laet ons noch voortgaen. » Doe seide de ziele : « Sullen wy namaels ter glorien commen ende wederkeeren, so biddic hu dat ghi vaste vooren gaet ter pinen waert. »

§ 6. D'inghel ghinc aldus vooren ende si saghen eene beeste, die herde onghelijc was den anderen beesten, die si vooren ghesien hadden. So hadde twee voeten, ende twee handen, ende twee vloghelen, ende eenen langhen hals, ende eenen yserinen bec, ende yserine clauwen; huut haren monde so quam een afgriselic vier; dese beeste staet up eene vloet, die menichwarf vervorsen es. Dese beeste verslont alle sielen, die so vint, ende als si te nieute sijn verteert in haren buuc metten tormenten so werpen si se hute in de vloet, diere vervorsen es, ende daer werden si vernieut ten tormente. De sielen van mannen ende van wiven, die in de vloet commen si werden drachtich. Ay, de dracht es dat hem wassen in haren buuc beesten als serpenten, aldus so bliven die allendighe sielen in dat stinckende water, die negheenen stanc en ghelijct, ende heet den stanc der dootder zee. Hier vervriezen si in stiver dan eenich ysere ende dan werpen si se in de vloet ende dan verbernen si se als caden, ende si roupen ende crijsschen als serpenten van pinen ende tormenten. Dit moeten si dooghen beede wiven ende manne, sijn si hedele ofte onhedele. Dese pine doorgaet hemlieden alle de leden in aerme, in voeten ende in beenen, in senuwen, in aderen; ende dese serpenten crupen t'allen leden hute. Dese vorseide beesten, die si baren, hebben yserine tanden ende hoofden ende al te sceerpe becken, daer si den lichame mede frootseeren van der sielen. Dese beesten si hebben in hare steerten vele naghelen, die wederhaect sijn, daer si de sielen mede quellen, maer als die beesten hute willen gaen, so steken si de gloyende becken door die huut van den sielen tote dat sise al verteert hebben, ende 't gheroup van der sielen ghinc toten hemele. Hadden de duvelen also vele ontfaermicheden ghehadt als een gleinstere, si hadde beroert ghesijn, ende hemlieden hads ontfaermt, want in allen leden, ende in allen vingheren waren de sielen ghetorment afgryselike ende seere. De sielen hadden gloyende tonghen als serpenten, daermede verberrenden sy tote den longheren ende al de borst, ende haer kinnebacken verteerden die scamelicheden van den mans ende van den wiven, die waren ghelijc serpenten, ende scuerden den lichame, ende trocken den sielen 't inghewant huute. Doe seide Tondalus tote den inghele : « Ay, Heere, seeght mi wat quade hebben dese sielen ghedaen, dat si dese pine ghedooghen, want dese pine dinct mi meerdere dan ic noch eenighe ghesien hebbe. » D'inghele seide : « Hic seide hu te voren, die ghone die van den helichsten levene ende beloften sijn, als si dolen si werden ten zwaersten tormente ghewijst, ende si souden ooc meerdere glorie hebben, waert dat sake dat si se niet en verbuerden met sonden. » Dese pine es gheordineert den prelaten, bisscoppen, canoncken ende nonnen, alle manieren van religieusen volcke ende papen ende clerken, die de helighe Scrifture verstaen ende daer naer niet ghewrocht en hebben; hieromme werden si aldus verteert met desen diveerschen tormenten omme dat si niet en castididen, noch en lieten dat hem verboden was van Christum ende om dat si de leckere morseelen suverden metter tonghen, daeromme tooghen si se bernende in haren mond. Omme dat si

haer scamelheyt niet en castiden van oncuusheden der luxurien, daeromme verwandelde haer scamelichede in serpenten, omme dat hare pine te meerdere soude sijn. Doe sprac d'inghel voort: « Hier af hebben wi nu ghenouch gheseit, want al eist dat dese pine sonderlinghe der gheenre es die in religioene sijn, nochtan sullen de ghene dit ghedooghen, die hem besmetten met onghemanierden luxurien, ende hieromme en moghdi desen torment niet ontgaen, want alstu waert in dinen lichame so ne was negheen scaemte in di, ghine waert altoos luxurien mentenerende. Luxurie es ooc van manieren also ic hu segghen sal, lieden die sijn in huwelicke al hebben si gheselscip d'een metten anderen, up dat sijt doen omme vrucht te winnene, dits gheorlooft van Gode, want Christus sprac selve tote Adame: Gaet toot dinen wive ende hebt ghemeenscip met hare, ende vervult de werelt. — Maer eyst dat men eenighe luxurie meyteneert omme de ghenouchte van den vleesche, dese lieden sullen ghetorment sijn, ghelijc den anderen, sonder de vrouwen, die vrucht draghen, metter pinen; in haer baren van der vruecht sullen si blusschen den torment, maer de mans moeten dooghen. » Hierna quamen de duvelen met grooter staven ende met grooten gheruchte ende gegrepen Tondalus ende gaven se der beesten te verswelghene. Als Tondalus verswolghen was, so moeste hi liden al de tormenten, die ic vooren gheseit hebbe, dats te verstane laetste torment van deser anxteliker beesten, maer doe sou naer dese vorseide tormenten quam te ghebaerne de serpenten, so was by hare die gheest der goedertierheit, de inghel Gods, ende hi trooste de siele, ende hy sprac hare vriendelic an, ende hi seide: « Mine lieve vrient, ghi ne sult dit torment niet langhe ghedooghen, ende hi taste se ende ganste se, ende beval hare dat so hem volghen soude, ende aldus ghinghen si verre voort, maer sine wisten waerwaert. Tondalus en hadde gheene claerheit dan van den inghele, also ic voren seide; sy ghinghen al te afgryseliken wech, die quader was dan eenich van den anderen weghen voorseit, ende dien wech was nouwe ende si ghinghen altoos nederwaert van eenen toppe van eenen berghe, so si meer nederghinghen so de siele min betroude te keerne.

§ 7. Doe sprac Tondalus: « Ay lieve Heere, als wy alle dese anxtelike pine ghesien hebben, ja, na dat men negheene quader ghesien en mach noch afgriselikere, ay, lacen! sal ic gheene glorie sien? Waeromme leeddi mi dus verre, ende dus diepe in dese dolinghe, ende in dese deemsterhede? Doe sprac d'inghel ende seide: «Desen wech gaet ter doot waert.» Doe sprac Tondalus: « Desen wech es al te nouwe ende al te ru, ende wy en siendere niement in sonder onslieden, ende de ewangelie seit dat die wech breet es ende wijt, die ter doot waert gaet ende leyt, ende vele sielen passeeren. » Doe sprac d'inghel ende seide: «Van desen weghe so ne spreect de ewangelie niet, maer so spreect van den ongheorloofden, onsuveren ghewerken, want naer dien weghe, so comt men te desen. » Doe si dus verre ghinghen ende boven harer macht ghepijnt, so quamen si in eene valeye ende daer in saghen si vele smessen staen, daer men al te groot ghewееn hoorde ende caermen. Doe sprac Tondalus tote den inghele: « Ay Heere! hoordi niet dat ic hoore? » Hi andwoorde: « Ic hoort ende ic weet wel. » Tondalus vraeghde: « Hoe heet desen torment; wat namen heeft hy? » D'inghel seide: « Hi heet Vulcanus; desen torment met wies scalcheit vele sielen sijn ghevallen ende lieden, ende dan sijn sy van hem ghetorment. » Doe vraeghde de siele: « Sal ic desen torment moeten ghedooghen? » Ende d'inghel seide: « Ja ghi. » Ende doe hi dit gheseit hadde, so ghinc hy voor haere, maer so volghde naer al weenende, ende doe sy den tormenten naecten, doe quam hemlieden te ghe-

moete duvelen met gloyenden tanghen. Si ne seiden niet tote den inghele, maer sy begrepen de siele haestelike, ende woorpen se in eene bernende smesse, ende die bliesen si met blaesbalghen also men ysere pleget te bernene in eene smesse, also waren daer verbrant eene groote menichte van sielen te gadere tote an die stont dat si alle versmolten waren, ende alsi aldus te gadere waren versmolten dat sy niet en scenen dan vier, so doorstaken si se met yserine voorken, die gloyende waren, ende leyden se up eenen haenbelt ende smeeden se met hameren, tote dat siere eenen hoop hadden ghesmeet ·XX· ende ·XXX· sielen te samen d'een an d'andere; nochtan en storven sy niet, maer si rieper menich waerven omme de doot, maer en conste hemlieden niet ghebueren, sine mochten niet sterven. Die duvelen, si spraken onderlinghe ende seiden : « Eyst ghenouch? » D'andere seiden : « Neen 't, smeet noch. » D'andere seiden : « Wijst ons, laet ons besien oft ghenouch es ghesmeet. » Si woorpen se hier ende daer, ende d'andere duvelen namen se met gloyenden yseren tanghen, eer si ter eerden quamen, ende woorpen se in 't vier weder, an beede siden tormenten dese sielen ende verberrenden se te pulvere, ende te gleinsteren van viere. Alse Tondalus dese siele langhe ghesien hadde in dit torment, so quam haer troost ende toeverlaet, dese vorseide inghele, ende begreep se in de middewaert van der viere ende seide : « Hoe bestu daer ane, waeromme so daetstu so wel den wille dijns vleeschs, daeromme dat ghi desen torment moet ghedooghen? » Dese siele en mochte hem niet verandwoorden, want naer desen torment hen hadde so negheene macht sprekene, maer doe se d'inghel Gods sach so seere mesmaect, so sprac hi hare soetelike ane, ende taste se ende seide : « Wert sterc, sijt vrome, al sijn die pinen groot, die ghi ghesien hebt ende ghedooghet, sy sijn meerdere daer af dat ghi verlost sult sijn up dat Ons Heren wille sy, want hi ne begheert der sondaren doot niet, maer dat hi hem bekeere ende leve in dueghden. » Doe sprac d'inghele tote der sielen : « Al dat ghi noch ghesien hebt, dese vorseide sielen, si verbeyden noch Gods vonnesse dat commen sal ten hutersten daghe, maer dieghene die noch nederwaert sijn, si sijn gheordineert ter doot ende ter verdommenessen, noch en quaemstu niet ter nederster stede in den afgront van der hellen. » Stappans hy taste se also hi vooren menichwaerven ghedaen heeft, ende maecte se ghesont ende hiet haer dat so den anderen wech soude gaen. » Doe si aldus te samen ghinghen ende onderlinghe spraken te gadere, so quam Tondalus so grooten anxst an ende onverdraghelic coude ende meerderen stanc dan hi te voren hadde overleden, ja, herde vele meerdere ende herde groote deemsterheit, vele meerdere dan vorseit es, also Tondalus dochte der sielen al eerderyke dochte hem berende. Doe sprac hi den inghel an, ende seide : « Ay, Heere, wat mach mi sijn, ic ne can niet ghestaen, also ic plach, want ic bem so zeere vervaert, ic ne hebbe negheene macht te sprekene. » Doe de siele staende bleef omme andwoorde te hebbene van den inghele, want so ne conste haer niet verroeren van grooten anxte. Doe ontvoer haer d'inghele, ende so verloossene ende so ne constene niet meer ghesien. Als Tondalus dese keytivighe siele sach dat sou so verre nederwaert ghinc voordere dan so te voren ghesijn hadde, ende haren troost wech was, dese inghele, ende berooft was van haren lichte ende van haren solace. Ay, lacen! wat mochte so doen angaen, dan alleene hopen up Christus ontfaermicheit. Lieve mensche, al dese vorseide tormenten waren alle purgatorien, hets noch een cleen dinc gheweest van dat ghi sult hooren noch hier naer, omme voort te gane ter materien.

§ 8. Tondalus ghinc rechte voort met grooten anxste ende radeloos in grooter

deemsterheden ende in stancke, die onsegghelic was, als hy een stic aldus hadde ghegaen so hoordi hi groot ghehuul ende gheroup eene groote menichte dat hi niet ne conste ghehooren, ende ooc so slonghen si anxtelike donderslaghe dat alle creatueren gruwen mochte te hoorne, so anxtelike waren si, ende so afgriselike. Dese ziele en conste metter tonghen niet ghesegghen hoe anxtelic hi was.Tondalus sach omme oft hi yewerincx mochte ghesien wanen dat quam, stappans sach so een viercant gat als een pit, up welken pit eene stinckende calomme upghinc toten hemele, ende in dese vlamme was eene groote menichte van sielen ende van duvelen, ende vloghen up ghelijc gleinsteren huute eenen viere, ende als den rooc nederslouch so vielen de duvelen metten sielen weder tote in den afgront van der hellen, ende van desen forneyse. Als dese siele desen anxteliken torment sach, so waende so hebben ontvloon ende achterwaert keeren, maer so ne conste hare voete van der eerden niet ghecrighen, maer doe so haer van anxenen dat pijnde te doene, ende sach dat haer niet en mochte ghebueren, so wert so jeghen haer selven verwaermt met grooter toorne, ende so riep ende van anxenen scuerde so haer kinnebacken met haren naghelen : « Ay mi, sprac so, salic niet moghen sterven! Ay mi, keytivighe siele, waeromme en gheloofdic der heligher Scriftueren niet, lacen! wat droufheden moetic nu anscouwen. » Doe de duvelen dit hoorden die upvloghen metter vlammen, so quamen sy te hant ende troopten omtrent haer metten instrumenten, daer si de keytivighe sielen mede tormenten, ende in den afgront der hellen medetrocken, ende si ommeghinghen se ghelijc bien, ende si ontstaken se ghelijc viere ende si seiden alle met eender stemmen : « O keytivighe siele, weerdich van pinen ende van tormenten, wanen comste du hier, al hebstu pine gheprouft, dune weets noch van gheender pinen, maer du suls noch sien een torment, die du verdient hebs met uwen ghewerken in dinen levene, daer du niet huute commen en suls nemmermeer, ende ghi en sulter nemmermeer in vergaen, maer altoos levende bliven ende bernen in den torment; ghi ne sult gheenen troost vinden noch hulpe, ende nemmermeer so ne dordi hopen up Gods ontfaermicheit, want ghi sijt commen ter poorten waert van der eeweliker doot, sonder hende, ende men sal di leveren sonder hende ende sonder beiden in den afgront der hellen, die hu bereet es, ende die hu hier brochte die heeft hu bedrooghen, ende hi heeft ons hu hier ghelevert in onsen handen, ghine sultene nemmermeer scouwen. Weest drouve, keytivighe siele, weent, roupt ende huult, ghi sult screyen metten screyenden ende ghi sult eewelike bernen sonder hende, want niement sal hu verlossen moghen van onsen handen. » Die duvelen spraken onderlinghe : « Waeromme beiden wy dus langhe? slepen wi dese siele in den torment, ende laet ons haer tooghen onse felheit, laet se ons leveren Lucifer, onsen meester, te verslondene. » Ende aldus so dreeghden si de siele met harer wapenen, daer si de sielen mede tormenten ende metter eeweliker doot, maer si ne haddens negheene macht, want d'inghel die besceermde se. Dese quade gheesten waren also swart als een atrament of colen, ende si hadden harde leelicke voorme, want hare hooghen waren ghelijc berrenden lampen, ende haer tanden si waren also wit als de snee, si hadden steerten alse scorpioene, ende si hadden ooc harde scerpe yserine gloyende clauwen, ende si hadden vloghele alse ghiere; negheene tonghe en soude hu moghen niet vertellen hoe gruwelic sy waren, maer doe de vianden onderlinghe aldus spraken, ende wilden dese siele in den afgront van der hellen trecken, ende si songhen haer een liedekin van der eeweliker doot, ende scopter mede : « Ay, mensche,

waerstu vroet, ghi sout hu hier af wachten, ende hier omme peinsen ende wandelen in de ghebode Gods. » Ende stappans so quam d'inghele ende verjaghede de quade gheeste, ende hi trooste dese allendeghe siele, ghelijc dat vorseit es, ende sprac tote Tondalus: « Sijt vrome, ende vroo, ende verblijt, dochter des lichts, want ghi sult ghecrighen ontfaermicheit ende du ne suls niet verdoemt wesen. » Dit was een scoon woort om hem. Doe sprac d'inghele : « Ghi sult de pine sien, maer ghi ne sult se niet smaken no nemmermeer ghedooghen. Comt (sprac d'inghele), ic sal se di tooghen den alder quaetsten viant van der hellen. » D'inghel ghine vooren, de siele naer, ende si quamen voor de poorte der hellen, ende si sprac tote der sielen : « Comt hier, ende siet. »

§ 9. Doe trac de siele naerdere, ende so sach de diepte der hellen, ende wat tormente, ende hoe groot, ende hoe geordineert dat die pine was dat so daer sach. Waert moghelic dat so hadde ghehadt hondert hoofde, ende in elc hooft hondert tonghen, so ne souts niet moghen vertellen de afgryselike dinghen, die Tondalus daer sach, maer een lettel hy ons daer af seide dat en willen wy niet achterlaten; hy sach den pit der hellen, ende alle de vianden, hy meest zach een beeste, een viand afgryselikere dan hi noch hadde ghesien. Dese siele so ne conste de grootte van desen lichame niet ghesien, ende wy en willen ooc niet segghen dat wijt van hem niet verstonden, maer also wijt van hem verstonden, ende hoorden vertellen, so ne willen wijt niet achterlaten. Dese vorseide beeste was zwart als een raven of als een atrament; van den voeten tote den hoofde was hi ghemaect als een mensche, sonder dat hi hadde vele handen ende eenen steert. Dese afgriselike onghiere beesten en hadden niet min dan dusentich handen, ja, so vele dat men se niet ne conste ghetellen; elke hand was wel hondert palmen lanc, ende ·X· palmen dicke, ende de clauwen daeraf waren langhere dan rudders scachte, ende sy waren te siene ghelijc gloyenden yseren. Dese beeste so hadde ooc also vele voeten als handen, maer so hadde al te langhe eenen steert, ende was ru te siene, ende die ruweden waren te siene ghelijc scarpe naghelen gloyende, commende huter smessen; ende al sijn hair was te siene alsoo, ende met desen steerte so tormente hi de sielen. Dese anxtelike beeste ende onghiere beeste leghet lancx te siene up eenen roostere, ende daer ondere so bernen colen, die eenpaerlike de duvelen blasen met grooten blaesbalghen, ende omtrent dese beeste es eene groote menichte van zielen, ende van duvelen so dat niement ne soude ghelooven dat van diesmale dat Christus de weerelt maecte, onse heere, so vele sielen soude moghen gheboren sijn. Dese vorseide viant der menschen hy es ghebonden in allen leden met harden grooten yserine bande, ende ketenen, ende metaline al gloyende; als hi aldus leit up de colen, ende hi an alle siden wert verbrant, dan so wert hi verburst ende gram, ende werpt huute eenen leelicken luut ende hi keert hem omme van up d'een side tote up d'andere, ende dan slaet hy al sijn handen in de menichte van desen sielen, ende hy begrijpse alle sine handen vul, ende hi wrijnct se ghelijc eenen man, die verdurst es, ende 't sap wronghe huut eenen wijndruve, so dat hem negheene sielen ontgaen en moghen onghequetst, hine wrijnct se ontwee, 't hooft af, de handen af, de voeten af, ende dan blaset hi als oft hi verhademen wilde; dan spreet hi de sielen hier ende daer, in allen siden omtrent hem in de helle, ende dan slaet hoven den putte, huute een stinckende vlamme daer ic vooren af seide, ende als dese wreede beeste haren adem weder inhaelt, mettien ademe so trect sou se weder te hare de vorseide sielen, die so te vooren van haer spreedde, ende so val-

len metten stancke ende metten sulfere in haren mont ende metten viere, ende so verslont se, maer so wat sielen haer ontvlien, die slaet so metten steerte; dit moeten die verdoemde siele ghedooghen sonder hende eewelicke ende emmermeer, sine hebben gheene ruste no remedie, dach no nacht: «Ay, lieve menschen, hieromme souden wy peinsen, want wy ne hebben hier neghcene blivende stede.» Doe so sprac Tondalus: «Hay, lieve Heere, segt mi hoe heet dese beeste, die so afgriselic es te anscouwene.» Doe seide d'inghele: «Dese beeste, die ghi hier siet, so heet Lucifer ende hi was d'eerste creatuere, die Christus noynt maecte, ende hi wandelde in den paradyse, maer alsoo ne God ghemaect hadde, verhief hi hem in hooveerden, mids siere scoonheit ende wilde beter wesen dan sijn sceppere, want hi was de scoonste inghele van den hemele ende prince der inghelen. Doe vergramde hem Christus ende warpene in den afgront van der hellen, ende nu so es hy de leelicste ende de quaetste viant van der hellen, ende prince der vianden. Lieve Tondalus, waert dat hi ontbonden ware ende dat Christus hem oorloofde, hi soude hemel ende heerde ende alle dinc toter hellen verstooren; ende die menichte van den duvelen, die ghi ghesien hebt, waren ooc inghelen ende met Lucifeere huutghewoorpen, ende sijn sijn knechte, ende som sijn't ooc van Adaems kinderen, die negheene ontfaermicheit verdient en hebben, want si in Gode niet en gheloofden, daeromme hebben sijt verdient eewelic de tormenten te ghedooghene, want si ne wilden niet bliven met woorden, no met ghewerken an den heere der glorien, die hem goede dinghen ghelooft hadde te ghevene eewelic sonder hende. Dese weten haer vonnesse ende si verbeiden noch vele andere, dat sullen de ghene sijn, die in de ghebode Gods niet en wandelden, die sullen ooc desen torment ghedooghen, ende sijn ghelijc hemlieden, dat sullen sijn putiers, lichte wive, manslachtighe, dieve, moordenaers, hooveerdighe, die negheene penitencie en doen, ende so wiere in comt nemmermeer so en comt hiere huute. Dese prelaten, princen, coninghen, ende de moghende van der weerelt, die begheeren boven te sittene, ende hare ondersaten ende subgyten over rugghe te werpene boven redenen, ende niet ghepayt en sijn met haren gheordineerden cheinse, ende met harer renten, ende waren so onbekent de macht, die hem Christus hadde ghegheven 't folc te regierne, dat sijt van hemselven waenden ghehadt hebben, so daeromme seit Scrifture: So si meerdere sijn in de weerelt up dat si gheen goet leven en oeffenen, so haren torment meerdere sal sijn in der hellen.» Doe so vraeghde Tondalus: «Lieve Heere, of si de macht van Gode hebben, waeromme ghedooghen sy desen torment?» Doe sprac d'inghel ende seide: «Die macht, die van Gode es, die ne es niet quaet, maer so es quaet om die ghene, die se qualic besitten.» Doe vraeghde de ziele: «Lieve Heere, segt mi waeromme en gheeft Christus niet den goeden altoos macht, dat si die onder hem waren beteren mochten also si sculdich waren te sine.» D'inghel andwoorde ende seide: «Sulken tijt wert die macht van den goeden ghenomen omme de mesdaet van den ghenen, die onder hem sijn, want de quade en verdienen niet te hebbene goede regierers, nochtan so eyst dicwile nuttelic den goeden, up dat sijt wel nemen ende verduldichlic, al sijn si ghepersequeert van haren uppersten, si commer mede ten eewigen levene.» De siele seide: «Ic soude gheerne weten omme wat saken dese onghiere beeste heet *Prince der duvelen, ende der deemsterheit,* als hi niemende en mach bescermen, noch hem selven mede.» Doe sprac d'inghele: «Hi heet Prince, niet om sine macht maer om dat hi d'eerste creatuere was, ende den meesten staet houd in der hellen grond; daeromme

heet hi Prince der deemsterheit; al eyst dat ghi vele torments hebt ghesien, voor desen torment, men acht se alle voor niet jeghen desen torment, die du ghesien hebs. » Doe sprac Tondalus : « Ay, Heere, ghi segt waer, want mi deert meer alleene dat ic desen put sie, ende den stanc, daer af ontfa, torment mi seerdere dan alle die pinen, die ic vooren leden hebbe, nochtan dat ic dese pine niet ne lide dan ic se simpelicke sie. Ay, lieve Heere, ic bidde hu ontfaermelike oft mach wesen dat ghi mi haestelike leet van henen, dat ic niet langhere ghetorment en sy, want ic sie in desen torment harde vele neven ende miere neven ghesellen. In der wcerelt, so was ic seere blyde van haren gheselscepe te hebbene, maer van haren gheselscepe ontsie ic mi nu al te zeere, want ic weet wel voorwaer, holpe mi niet Gods ontfaermicheit, ic ne souds nu niet moghen ghedooghen, ja, naer mine verdienste. » Doe seide d'inghel tote der sielen : « Nu comt hare, salighe siele, keert weder in dine ruste; Gods ontfaermicheit heeft in hu ghewrocht, want du ne suls desen torment niet ghedooghen, no ooc voort meer sien, het en si dat ghijs verdient wedere, want tote nu hebstu ghesien den kaerker van den vianden Gods, ende den afgriseliken torment, die si ghedooghen moeten, elc naer sine verdiente, maer nu voordan sultu scouwen de glorie van Gods vrienden.

Hier naer verclaert die blyschap, die Tondalus desen rudder was vertoocht.

§ 10. De ziele so keerde haer omme met grooter blyscepen ende so volghde met grooter blyscepen den inghele, die vooren ghinc. Doe si verre ghegaen waren, so verginc desen stanc ende die deemsterhede, ende dlicht openbaerde hem, ende der sielen anxt wert verjaghet, so dat Tondalus hy vergat al de droefheit, die hi vooren hadde ghehadt, ende hi wert vervult met vrueghden ende met blyscepen, so dats hem verwonderde hoe hi so haestelic mochte veranderen in vruechden. Tondalus sprac den inghel an, ende vraeghde hem wat wesen mochte : « Want ic was blent ende nu sie ic, dies dancke ic den almachteghen God; ic en ghevoele gheene quade roke, ic verwaerde mi ende ontsach, maer nu so bem ic vroo ende blyde. » D'inghel andwoorde ende seide anderwaerf: « Ghebenedijt moestu sijn, ende en verwondere di niet, Gods moghentheit es meerdere; dit es de verwandelinghe van der rechter hant Gods, ende d'andere dat ghi overleden hebt was ter luchter handt Gods, als hi segghen sal ten hutersten daghe, ende wisen metter luchter hand : Gaet, ghi vermalendide! als ic dorstich was, ghi en lavet mi niet; als ic ongherich was, ghi ne gavet mi niet t'etene; ghi ne herberghet mi niet, noch ghi ne cleedet mi niet; gaet in de eewighe doot, die es hu bereet! — Den wech die wy nu commen ende sullen gaen, dats ter rechter handt Gods, die Gods vriendekine gaen sullen die sine gheboden hilden ende wandelden in dueghden, tote hemlieden sal hi segghen : Comt, ghi benedide! in 't ryke mijns vaders, dat es hu bereet. — Dit sal al ghescien ten hutersten daghe. Nu Tondalus volghet mi, wy keeren alle eenen anderen wech, daeromme, so dancket Christume. » Doe si een stic tijts hadden ghegaen, quamen si ende saghen al te hooghe eenen muer, ende an die side van dien muer saghen, si aldaer si quamen, eene groote menichte van sielen, beede mannen ende wiven, die den wint moesten ghedooghen ende den reghen, ende dese sielen waren harde droeve, nochtan hadden si licht ende si ne hadden negheenen stanc. Doe so vraeghde Tondalus : « Wie sijn dese sielen, die in dese ruste sijn? » Doe sprac d'inghel : « Dit sijn quade, maer niet al te quaet, want si pijnden hem wel te levene, maer si ne gaven den aermen van haren goede niet omme Gode als si sculdich waren te doene,

daeromme soo moeten sy dooghen den reghen eenen tyt van den jare, ende dan sal men se leeden t'eere goedere rusten. » Doe ghinghen si noch voort ende quamen toter poorten, ende dat was deerdsche paradijs, ende so ontheden alleene jeghen hemlieden. Alsi daer in waren gheghaen, so saghen si een scoone velt ende welriekende, staende met scoonen bloumen claer ende slicht, ende in dit velt waren groote menichte van zielen, dat men se niet en mochte ghetellen, beede manne ende wiven, ende seere verblydende, ende daer en was niet de nacht, noch de sonne en gaet daer niet onder ende daer es de fonteyne van den levenden watere. Al waest dat Tondalus vele keytivicheden ende torments leden hadde, hy vergaed al te male ende so verblydde seere in de scoonheit van desen velde, dat hi devotelic riep met luder stemmen : « Ons Heeren name sy ghebenedijt, van nu tote in eewicheden, die mi bi siere grooter ontfaermicheit heeft verlost van der poorten van der hellen, ende in gheleet heeft in d'een poorte van siere glorien ende van sinen ryke, want nu bekennic dat de helighe Scriftuere waer es, noynt so en sach ooghe noch noynt so en hoorde, no noynt so en quam in menschen herte, dat Christus heeft bereet den ghenen diene minnen. » Tondalus hi vraeghde den inghele : « Wat sielen es dese ruste bereet, ende wat namen heeft dese fonteyne.?» D'inghel andwoorde ende seide : » Hier woenen de goede ende niet al te goet, ende al sijn si verlost als van den tormenten der hellen, nochtan so en moghen si niet commen ten helighen gheselscepe, ende dese fonteyne, die du hier sies, so heet *levende watere;* so wiere af ghesmaect, hi sal eewelike leven ende nemmermeer dorst hebben. » Si ghinghen noch voort, ende Tondalus sach daer leecke lieden, die hy wel kende ende onder d'andere sach hy twee connighe, d'een hiet Tondobar ende d'ander Denathus; ende alse Tondalus sach, so haddijs groot wonder, ende sprac tote den inghele ende seide : « Heere, ic sie groot wondere; dese twee connighe kendic wel, alsi waren in haren levene, so waren si seere wreet ende sy waren ghevianden; met wat verdienten sijn si hier commen, ende hoe sijn si ghevriende worden? » D'inghel andwoorde ende seide : « Ic saelt hu segghen; van deser viantscip hadden si berouwenesse voor hare doot, ende daeromme so waest hemlieden vergheven van Gode, want die coninc Tondobar hi quelde langhe, doe so beloofde hi, hadde hi te live ghebleven, hi hadde monc ghe-worden ende de weerelt ghelaten. D'ander coninc was langhe ghevaen, ende al sijn goet dat gaf hi den aermen, daeromme so blijft sine gherechticheit eewelike, maer du suls dit al vertellen den lieden. »

§ 11. Doe so ghinghen si noch voort; als sy een lettel ghegaen hadden, so saghen si een huus wonderlike verschiert, ende die weeghe daer af, ende al dat ghestichte was van selvere ende van finen goude, ende van alle manieren van steenen, ende daer ne waren negheene veinsteren an, no ducren, nochtan ghinghen si daer in, die wilden. Dit huus was binnen so claer, alse offer niet alleene eene sonne scheendere, maer vele sonnen. Dit huus was seere wijt ende ront ende sonder calommen; binnen so waest al ghepaneert met goude ende met precieusen steenen. Hier in so hadde Tondalus groote glorie ende melodie, ende doe sach hi omme, ende sach eenen guldinen setele, verschiert met steenen ende met guldinen letteren, met cleederen ende met alderande chierheit, ende up dien troon sat die coninc Donatus voorseit, gheclcet met chieren cleederen, dat hi noynt troon in eerderyke en sach met so dieren cleederen ghecleet. Doe Tondalus dit al sach, van wondere so bleef hi staende. Doe sach hi dat daer quamen vele zielen in dit huus met ghiften toten coninc; elc gaf hem sine ghiften met blyscepen. Doe Tondalus langhe voor den co-

ninc hadde ghestaen, sinen heere, want het was haer heere, alsi beede leefden. Doe so quamen vele papen ende levieten, hoghelike ghecleet als oft souden gaen doen messe, met scoonen casulen, bleckende alse rayen, ende met anderen scoonen ghewaden, ende men verschierde dit scoone huus, met wonderlikere scierheit. Tondalus sachere ooc stellen guldinc nappe ende selverine bekers, ende scoone belline, ghelijc den hivoore, bellen sach hi daer setten up een tritsoor ende up tafcelen. Aldus so verschierde men 't huus al ne ware gheene glorien meer in den ryke Gods, nochtan so waest scoone te siene, ende men diende daer voor den coninc, ende si knielden daer voor den coninc ende seiden: « Dine pine dijnre handen sulter heten, die best salich, ende du suls wel sijn. » Doe sprac Tondalus toten inghele: « Heere, mi verwondert dat ic so vele dinghen hier sie, ende ic niemende en kenne van al den ghenen, die hier dienen, ende hier en dient niement den coninc van die hem plaghen te dienene doe hy leefde. » Doe sprac d'inghele: « En hoortstu niet, wat si roupen, ende tote hem segghen? si segghen: de pyne dijnre handen sultu heten, ende du best salich en di sal wel sijn! want alle de ghene, die ghi hier siet sijn Christus aerme ende peelgrime, ende dese lieden so plach de coninc te visenteerne ende te lovene van eerdschen goede dat sine was als hi leefde, ende daeromme so dancken si hem ende visenteerne hier. » Doe vraeghde Tondalus: « Ay, heere, ic soude gheerne weten of dese coninc eenich torment leet, naer den tijt, dat hi huute den lichame voer ende hi hier quam te rusten. » Doe sprac de inghele: « Hy heeft ghedoocht ende noch doet, ende noch moeti ghedooghen alle daghe. » Ende d'inghel sprac: « Verbeiden wi noch een lettel, ghi sult sine pine sien. » Ende si ne beydden niet langhe, sinen tijt en quam, ende dat huus wert deemstere ende stappans worden si alle bedroeft, ende al weenende stont hi up ende ghinc hute. Doe sach Tondalus al de menichte van desen sielen voorseit, dat si hem vaste naghinghen, ende si hieven up hare handen te hemelwaert ende si baden Gode ootmoedelike ende seiden: « Heere, almachtich God, also du wilt ende weet ontfaerme dijns knechts. » Doe sach Tondalus den coninc staen in een vier toten naffele, ende van der naffelen upwaert was hi ghecleet met eender maniere van hare. D'inghel seide: « Alle daghe moeti dit doeghen de conijnc, drie hueren lanc, ende dan rust hi hem 21 hueren. » Doe vraeghde Tondalus: « Waeromme moetti dit ghedooghen? » D'inghel seide: « Omme dat hi besmette 't helighe sacrament van den uwelicke, so ghedooght hi pine des viers toter naffelen ende van den naffele upwaert moet hi ghedooghen pine van den hare, omme dat hi eenen grave dede doodslaen neven Sinte Princius ende brac sinen heet; alle sine sonden sijn hem vergheven sonder dese twee.

§ 12. Doe seide d'inghel: « Gaen wy noch voort. » Ende doe sy een lettel upwaert ghinghen, so saghen sy eenen hooghen muer ende al te scoone; desen muer was te siene ghelijc den selvere ende so claer ende so scoone, maer Tondalus dochte datter gheen poorten en waren, maer si ghinghen duere, ende Tondalus en conste niet ghemerken hoe 't sijn mochte dat siere duere quamen, sonder bi der cracht Gods, ende scouweden alle omme die chooren als van den helighen in Christumme verblydende, ende seiden: « Glorie si den vader, glorie si di, helighe sone! glorie si di, heligh gheest! » Ende die hier songhen, waren 't mannen ofte vrouwen, si waren ghecleet met witten cleederen, die alle precieus waren, ende sy waren al te scoone sonder smette ende sonder blecke, vroylicke ende minlicke, ende altoos vervroyende ende verblydende en gheduerende in de helighe drievoudicheden lof; ende de claerheit van haren cleederen was als de

raye van der sonnen; si songhen te samen met menigher stemmen, ende dat gaf een luut van grooter melodyen, ende instrumenten van musiken, claerheit ende vroylicheit, bequamelicheit, scoonheit, heersaemheit, ghesondicheit, eewelicheit, eendrachticheit, ende caritate was in hem allen even vele. Nu sal ic u segghen van den roke die daer was, daer sy in waren; die soete ghenoughelike roke ghinc boven allen roken ende boven allen dieren specien. Daer ne was de nacht niet van seericheden, daeraf so ne wist men daer niet, want si waren alle ontsteken van minnen in Christumme. Doe sprac Tondalus: « Heere, nu biddic hu, laet hu lief sijn dat ic hier bliven mach. » Doe andwoorde de inghele: « Du sijs wel, want alle dinghen dijnct hu hier goet, nochtan so sulstu noch meerderen loon sien van den helighen. » Doe sprac Tondalus toten den inghele: « Lieve heere, wat sielen es desen loon gheordineert. » Doe sprac d'inghele: « Der gheenre, die waren in ghorechten huwelicke, mannen ende wiven, ende dat niet en besmetten, ende hare ghetroude bedden wel hilden ende hem wachten van den ongheoorloofden overspele; ende die ghene, die haer ondersaten wel regierden ende den aermen gaven van haren tydeliken goede, ende den peelgrinen, ende Christus kerstene stichten, ende Christus, gherechteghe judie, sal in den daghe des oordeels segghen te desen: « Comt ghi, ghebenedide, ende besidt dat ryke mijns vaders, dat hu bereet es, want ic was ongherich ende ghi gaeft mi t'etene; ende ic was dorstich ende ghi lavet mi ende gaeft mi drincken; ende ic was ghast ende ghi herberghet mi. » Dese sullen vertroost wesen in deser rusten, ende si verbeiden die toecomste van Gods glorien, want weet wel dat 't huwelic een groot sacrament es; die 't wel houden in haren levene, si sullen sonder hende verblyden in rusten ende in vruechden. Doe sprac d'inghele: « Wy moeten noch upwaert ende besien de blyscepen, die noch upwaert zijn. » Doe sprac Tondalus: « Ay heere, oft ic gracie hebbe vonden in dine hooghen, doe mi in deser rusten bliven, ic en begheere gheen andere, want mi es al te bequame met desen sielen te blivene. » Doe andwoorde d'inghele ende seide: « Al en hebstuut niet verdient, ghi sult noch meerdere blyscip sien dan dese. » Doe so ghinghen sy noch voort al sonder pine; want en dede hem negheene pine den ghenen, diere door liden. Doe quamen si te ghemoete eere grooter scaren van sielen, hemlieden merghende in der glorien Gods, met blyden aensichte ende met grooter vroylicheden, ende si groeten Tondalus ende noemdene bi sinen name ende si dancten Gode, die se verlost hadde ende seiden: « Heere, coninc van der eewigher glorien, lof si te di, die niet en wilt der sondaren doot; maer dat hi bekeere ende leve, ende bi dijnre ontfaermicheit gheweerdicht hebt te verlossene Tondaluse, den ruddere, van der pinen der hellen ende te bringhene ter blyscepen van dinen helighen. » Als si dit scoone gheselscip waren leden, so saghen si eenen anderen muer staen, also hooghe als den eersten was ofte hooghere, die al van pueren finen goude was, so dat eene siele diene sach meer ghenouchten hadden ende hebben mochte alleene in dese scoonheit ende in 't blecken van desen goude, dan in de glorie al te male, die sou vooren hadde ghesien. Doe sy door desen muer alle waren leden, also si door den eersten leden, so saghen si vele sittene, die ghemaect waren van finen goude ende van geminen, ende van menigher manieren van precieusen steenen, eene andere maniere die schenen van finen peerlen van orienten. Dese syegyen ende sittene, si waren overdect met al te scoonen precieusen cleederen, ende daer up saten houde mannen ende wiven, die gheclcet waren met al te scoonen cleederen; hare scoonhede ware ommueghelic te vertellene, ende si waren ooc gheclcet met

blikenden stoolen ende met miters ende met alderhande verschieringhen, so dat Tondalus dochte dat hy noynt sulke chierheit ghesien en hadde in der weerelt, noch negheene creature sout moghen ghesegghen no ghepeinsen, want dese chierheit docht hem boven allen weinschen, ende haerlieder aenschijn blecte ghelijc der sonnen te middaghe, ende haer haer was te siene ghelijc den goude; si hadden ooc guldine croonen up haer hooft, die verschiert waren met dierbaren steenen, ende ooc so stonden voor hemlieden guldine lesseneers, daer boucke up laghen met guldinen letteren al ghescreven, ende si songhen Gode *alleluya*, met eenen niewen sanghe ende met soeter melodien, dat eene siele, die eens dien soeten sanc hoorde ende den luut hoorde verghadt al dat so leden hadde. Aldus so bleef Tondalus staende met grooter ghenouchten, ende in de stat daer sy eerst desen soeten sanc hoorden ende saghen, noynt so ne was clerc so wel ghefondeert van clergien, no so groot meester dat si vulcomelic mechten ondbinden Alleluya, so groot eyst. Doe seide d'inghele tote Tondaluse: « Dit sijn de ghene, die in suverheden leefden in der weerelt, in haren tijt, ende daden dat si sculdich waren te doene naer den vleessche in wetteliken huwelike, ende leefden altoos in suverheden in Gods dienste, of de ghene, die martelie om Gode doghden of die hem zelven cruusten om Gode ende haer sonden of om hare begheerte te doene, anghinghen 't leven van penitencien ende in abstinencien, ende in pinen ende in arbeite, ende levende in caritaten ende in ootmoedicheden. Dit sijn die haren lichame leverden voor Gods testament, ende die hare stoolen dwoughen in des Lams bloet, daeromme so hebben si verdient de onverwinlicke croone te hebbene, want dit sijn helighe menschen ende alle Gods vrienden.»

§ 13. Maer als Tondalus neerstelic sach alomme, so sach hi vele paulioene ende tenten, die wonderlicke scoone waren te aensiene, ende ondersneden ghemaect van purpure ende van semite ende van alderande siden, ende van goude ende van finen selvere; daer in so hoorde Tondalus snaren luuden ende orghelen ende tamboeren ende santorien, tibolen ende alderande musiken, ende instrumenten van musiken te samen singhen; dit luudde met onvertalliken soeten lude. Doe sprac Tondalus tote den inghele: « Wat moghen dese tenten ende pauwelioene bedieden? » — « Dit es der moncken ende der nonnen ruste, die blideliken ende devotelic leven, ende onderdanich sijn haren uppersten, ende die meer begheeren onder te sine dan boven, ende die haren eyghenen wille laten, ende doen den wille van Cristuse. » Ende so keerde hem Tondalus omme ten inghele waert; doe sach hi al te scoone eenen boom met scoonen telgheren ende met scoonen bladeren, die seere soetelic rooc boven allen specien, ende daer saten onder vele sielen eene groote menichte. Doe vraeghde Tondalus: « Wat dueghden daden dese zielen, die hier rusten onder desen boom? » Doe seide d'inghele: « Desen boom es de figuere van der heligher kerken; dese sielen, die ghiere onder siet sitten, dat waren fonderers der heligher kerken ende bescermers, want sy pijnden hem te stichtene dbroederscip van der heligher kerken, ende stercten 't metten goede, dat siere toe gaven ende lieten dat weerlic goed ende verwandelden haer habijt ende wachten hem van vleesschelicker begheerten ende ghenouchte, die jeghen de siele regneren, ende leefden soberlicke ende gheestelicke ende gherechtelyke in minnen, in caritaten ende in ootmoedicheden. Dese ontbieden de salighe hope, die se niet en heeft bedroghen, also ghi hier sien moghet. » Doe sprac d'inghele: « Gaen wy noch voort tote deser sielen, du suls noch meerdere wondere sien ende glorien. »

§ 14. Doe si voort waren gheghaen, so sa-

ghen si eenen muer, die hooghere ende scoondere, ende claerdere was dan eenich van den anderen mueren vorseit, want hi was ghemaect van alderande precieusen steenen, die menigherande waren, het scheen dat hi ghefondeert was met goude over moertere; dese steenen waren cristalijn ende van peerlen van Orienten, cristallis, briliaspis, jacintus, smaragdus, saphirus, onichius, passius, scridius, trisopasus, ametestis, turciatus ende ghornatus. Desen muer die van dusghedanen steenen blecte, hi verwecte al te zeere der gheender herten, diene anscoudden in siere minnen. Doe si aldus door den muer waren ghegaen, doe saghen sy dat ooghe noynt en sach, no ooren en hoorden, noch dat noynt in menschen herte en was, no en quam, dat Christus bereet heeft den gheenen, diene minnen, want si saghen die IX chooren der inghelen, dats te wetene: angelos, archangelos, virtutes, pincipatus, potestates, dominaciones, tronus, cherubin ende cheraphin; ende si hoorden onsegghelike woorden, die den mensche niet en behoorden te segghen. Doe seide d'inghele tote Tondaluse: « Hoort, Tondalus, ende siet, helt dijn hooft ende vergheet alle tidelike saken. » Doe sprac Tondalus! «Ay Heere, dese scoonheit en es niet te grondeerne, hoe groote bequamelicheit ende hoe groote vroylicheit, hoe groote weerdicheit, hoe groote hoogheit, ende hoe mueghelic eyst in den inghelen coor, ende dat eersaem ghetal van den patriarken ende van den propheten, ende te siene dat blickende gheselscap van den martelaren ende van den confessoren ende te hoorne haren niewen sanc ende die melodye van den maeghden te anscouwene, die dinct mi al te scoone den glorieusen choor van den apostelen ende de verdiente van hemlieden, so es groot. » Doe sprac d'inghele: « Boven allen desen vrueghden so ne es negheene meerdere dan te scouwene Christus anschijn ende sijnder ghebenedider moeder. » Ende van deser stat daer si stonden saghen si alle die glorien, die si te vooren hadden ghesien ende ooc alle de voorseide tormenten van der pinen, dwelke dat ons creatueren seere verwonderen mach, waert dat Gods moghentheit niet so groot en ware, want si saghen 't ryke also cleene als die raye van der sonnen, ende voort in hoe wonderliken manieren dat si stonden in die selve stat, daer si eerst quamen sonder hemlieden omme te keerne, so saghen sijt. Doe so sprac die ziele: « Ay heere, ghi hebt mi hier brocht in deser vruegden, berecht mi noch voort van dat ic hier sie. » — « Die ghene, die ghi hier siet ghesmaecten hemelsch leven in den lichame, daeromme so ghebruken sijs nu ende sy wachten hare tonghe ende breydelden se van quaetheden, ende si oufenden haer leven al in dueghden, aldus so moghen sy segghen tote Christume: Wine waren noynt hooveroorich hu te dienene met hooghen, in gane, in stane, in allen dien crachten, die ghi ons verleent. — Lieve Tondalus, dit sijn die tenten ende pauwelioene hebben ende troonen boven den anderen hebben, daer sy in singhen lof sonder uphouden den almachtighen coninc van hemelryke ende van eerderyke. » Doe sprac Tondalus: « Eyst moghelic ic souder gheerne naerdere gaen, ende scouwen die ghene, die daer binnen sijn. » D'inghele sprac: « Hets mi lief dat ghi se siet ende hoort, ghine mochter niet binnen ghaen te hemlieden, want ghine siter niet toe vercoren, want si ghebruken de blyscap van der drievoudicheit ons Heeren, die al te groot waren te vertellene, want so wie eens te hemlieden gaet, hi vergeet al den rouwe, die hem noynt overginc, ende comt hier inne, hi ne macher nemmermeer van hemlieden sceeden, en ware oft hi maghet ware, ende hy verdient hadde te commene ter inghelen choore. » Sy ghinghen bet naer ende si sagher binnen moncken ende nonnen, die ghelijc waren den inghelen, ende het scheen dat hare stemmen van

claerheden ende van soetheden ghinghen boven allen instrumenten van claerheden oft van musiken, ende al waest dat alle die sielen, die Tondalus ghesien hadde te voren, bleeten met grooter claerheden, nochtan ghinc dese claerheit ende soeten rooke boven allen den anderen, ende al haren soeten luut ghinc boven allen den glorien, die sy noch ghesien hadden, want alle die instrumenten gaven haren luut, datter niement toe en dede, maer boven den soeten luut van den instrumenten ghinc den soeten luut van den zielen, ende en was hem negheene pine lude te singhene, want het scheen dat si haer leppen niet en ontheden no roerden, noch haer handen en daelden niet in de instrumenten van der musiken, nochtan luudden si ende gaven hute groote melodye, maer de groote begheerten van der ziele. Dit firmament, dat boven desen sielen hoofde was, sallic hu vertellen, het was huter maten claer ende daer in hinghen teekine van al ten pueren goude of dat edelder was, mocht edelder sijn, maer jeghen 't goudt moet ic 't compareren, mids dat seere begheerlic es in der werelt, ende ooc so hinghere al te scoone gordelkine, ooc ghelijc den goude ghecompareert, ondersneden, ende daer an hinghen goudine coppen ende ghiolen ende timbalen ende bellekine, lelyen ende tyteloosen, ende daer ondere so vloghen groote menichte van inghelen, die scoone waren, dieghuldine vlederieken hadden; si vloghen met eenen sachten vloghe ende metten vloghelen so gaven sy al te soeten luut den ghenen, die 't hoorden. Als Tondalus in deser grooter melodien was, so wilde hi bliven staende. Doe sprac d'inghele : « Siet alomme. » Doe sach Tondalus daer staen eenen grooten boom, die herde wijt was te siene, ende utermaten groot ende herde groene van telgheren ende van looveren, ende ooc mede van bloemen, ende al te drachtich van alle manieren van vruchten, maer die telgheren van desen boome weenden ende daer songhen ende maecten groote melodye vele voghelen van menigherande verwe ende van menigherande stemmen; ende onder dien boom groyden lelyen ende roosen van al te scoonen coluere ende alderande crude ende specien van soeten rooke; ende onder desen boom saten wiven ende mannen up guldine ende ivoore lysen, maer si waren vele scoondere ende claerdere dan gout ofte yvoer, maer men moetter by compareren naer de weerelt, ende sonder cesseren loofden sy ende benediden Gode, den almachtighen vader, dat hy se ghescepen ende ghemaect hadde, ende elc van hemlieden hadde up sijn hooft een guldine croone ende daer in stonden scoone steene van wonderliker manieren ende utermaten scoone, ende elke siele hilt eenen guldinen sceptere in sijn hant. Doe sach Tondalus dat si achter hem waren ende voor hem waren in desen vruegdeliken staet, ende dese sielen si wisten al dat si wilden, hemlieden en was niet verholen in hemelryke no in eerderyke. Tondalus sach dit also verre als 't hem Christus gheorlooft hadde te siene.

§ 15. Daer Tondalus stont in also grooter vrueghden ende melodien, so quam te hem een helich confessoor ende met grooter blyscepen so groette hy se ende omhelde se met grooter minnen, ende seide : « De heere moet behouden dijn incommen ende dijn uutgaen van nu in eewicheden! Ic bem, sprac hi, Roden, dijn patroon, dien du van rechte sculdich sijt dijn sepultuere. » Ende doe hi dit gheseit hadde, doe stont hi up, ende ne seide niet meer. Tondalus anscouwde [1] ende zach Sente *Parpetuisse* [2]

[1] Door het wegscheuren van het onderste deel dezer bladzyde in het HS., ontbreken hier 12 regelen, even als wat lager, 't geen op de keerzyde van hetzelfde uitgetrokken blad invalt. De ontbrekende plaetsen, naer het latijn vertaeld, hebben wy er cursijf ingevoegd.

[2] Waerschynelijk *S^te. Patricius*.

den apostel *van Ierland, in 't midden eener groote schare van bisschoppen, onder welke hy er vier erkende, den aertsbisschop Sinte Celestin en Malachias* (¹), *zijn opvolger, die, ten tyde van Innocentius te Rome gekomen zijnde, door dezen paus tot legaet en aertsbisschop werd verheven. Hy was stichter van vier-en-veertig coventen en kloosters van monken en nonnen, wier hy het noodige bezorgde,* ende hine behielt niet te sinen bouf. Tondalus sach daer ooc den bisscop Christiane van Lyoens, die Malicias broedere was. Dese bisscop was een man van grooter suverheden, ende die seere minde ghewillich aermoede; ende Inghelram, den bisscop van Clongi, die een seer simpel man was ende ootmoedich, ende leefde in suverheden ende in abstinencien, ende in den love Gods meer dan d'andere. Dese vier bisscoppe kende Tondalus wel; neven desen sielen stont eenen zetele, die wonderlic was verchiert, daer niement in sadt. Doe vraegde Tondalus : « Wiens es desen setele daer niement in en sit, waeromme es hy ledich? » Ende Malacias andwordde : « *Voor een van myne drie gezellen, die nog in 't leven is, hy sal deze plaets na zynen dood vervullen.* »

§ 16 (²) . . . . schijn Gods ende in sine drievoudichede ende te scouwene Marien Christus moedere, die ghebenedide coninghinne van hemelryke ende van eerderike, Tondalus, ic segghe hu meere, al ware elc sandekin, ende elc gersekin, ende elc crudekin een tonghe dat in de weerelt es, nochtan so ne souden sy niet vulprisen moghen de blyscip ende die glorie, die in hemlieden es te siene den ghenen, die daer sijn vercoren. Ay lacen! lieve creatueren, dat ghi hieromme niet en peinst. » Doe sprac d'inghele noch voort tote Tondaluse: « Dese huutnemende scoone glorie, so ne hebstu noch niet ghesien. » — « Ay lacen! sprac Tondalus, sal ic se niet ghesien? » D'inghel seide : « Ja ghi, maer ghi en sijts noch niet weerdich; du moets also puer wesen, ende also reyne van sonden dat negheen vlecke no smette in hu en sy; also suver moestu wesen als dat kint es dat stappans gheboren es van siere moedre, nochtan so moet kint liden eer het comt ter glorien door een vier, mids dat hem heeft besondicht in der moeder lichame, maer en vliechter maer duere; ende dan commet ter eeweliker glorien. Tondalus, dat suver cleedekin dat hu de priester gaf ter vonten, dat en moghdi niet bringhen besmet voor Christus, het moet suver wesen. » Doe sprac d'inghele tote Tondaluse ende hi seide : « Gane weder in dinen lichame ende onthout neerenstelike alle dat ghi ghesien hebt ende ghehoort, te dijns evenkerstins profyte; ghi sullet prediken den volke. » Doe dese ziele hoorde dat so wederkoeren moeste te haren lichame, so andwoorde so met grooter zeericheit, ende seide, al weenende : « Ay lacen! Heere, wat hebbic noynt mesdaen so vele quaets dat ic moet wederkeeren te minen vulen sacke ende laten dese scoone glorie? » D'inghel antwoorde : « In dusghedane glorie, die so groot es, so ne mach niement commen dan maeghden, die haren lichame wachten van luxurien ende vleesscheliken ghenouchten, ende die liever hadden te verdervene de lusten haers lichamen omme dese glorie dan hem te besmettene in luxurien, ende die houden Gods ghebode in vierne ende in vastene ende in abstinencien, ende die haren evenkerstin minnen, ende doen hem ghelijc hemselven ende hem wachten van hooveerdien, ende dat daer huut spruten mach, dese sullen ooc besitten dese eewelike glorie sonder hende. Weetstu niet dat du die helighe Scriftuere niet en gheloofdes, daeromme so ne moghdi hier niet bli-

(¹) Sinte Malachias werd aertsbisschop te Armagh, in Ierland, ten jare 1130, en stierf te Clairvaux den 2 november 1148.

(²) *Het begin dezes hoofdstuks is in den latijnschen tekst weggelaten.*

ven; so keert weder in dinen lichame, daer du hute quaems, ende pijnt hu te wachtene van sonden. Onsen raet, onse hulpe en sal di niet ghebreken, sy sullen met hu bliven ghetrouwelike. »

Als d'inghel dat gheseit hadde, so leeddine weder in sinen lichame, ende doe verloos hi den inghele, ende doe die siele haer pijnde te roerne, so ghevoelde sou haer in haren lichame haerteliken, ende dat so versaemt was metter zwaerheit haers lichamen, want ter selver tijt ende ter selver hueren so sprac so den inghel ane in den hemele, ende stappans so ghevoelde so haer in eerderyke in den lichame, ende suchtende sonder spreken so sach Tondalus den priester by hem staende, ende hi ontfinc Gods lichame met love ende met dancke, ende deelde al dat hy hadde den aermen, ende dede setten up sine cleederen een cruce, ende hi nam ane een gheestelic leven, ende hi maecte desen bouc ende hi screeffer in al dat hi hadde overleden, ende hi bekeerder mede al dat lant van daer omtrent in duegden, want sy leefden seere roeuweliken in quaden levene, ende hy predicte devoteliken den lieden van den lande ende hootmoedeliken, maer wy die sijn leven niet ghevolghen en connen, mids der grooter pinen ende tormenten, die hi overleet ende die huutnemende penitencie, nochtan so eyst nuttelic ende huerboorlic allen creatueren ende allen menschen, die in eerderyke sijn die leven, die 't sullen hooren lesen ende visenteren, ende ooc so eyst salich harer sielen, want sy mogher mede sijn behouden ende commer mede ter soeter glorien, ende in dat mueghelic gheselscap van daerboven daer blyscip, vrueghde, melodie ende glorie es eewelic ende emmermeer sonder hende.

Desen bouc es ghetrocken huten lattine van woorden te woorden, no min no meer, ghelijc ende in der manieren dattene Tondalus de ruddere maecte, also hijt overleden hadde al dat vorseit es. Nu laet ons Gode van hemelryke dan bidden ende der glorieuser maghet Sente Marie, dat wi hier so moeten leven in deser booser weerelt ende in deser cranker werelt, dat wi moghen ontghaen desen vorseiden tormenten ende commen daer boven in 't eewighe leven, dat elcken goeden mensche bereet es, so wie dat wandelt in de gebode Gods, ende salich moeten wy werden vonden, als de ziele ende lichame sceeden sullen, dies moet hu ende mi jonnen, die vader, die sone, die helighe geest. Amen.

Glossenlied op het Ave Maria [1].

In die heere van hu ic beghinne,
Weerde vrouwe coninghinne,
Die de hemelsche croone draghet,
T'onser vromen ende t'onsen ghewinne,
Dat voor uwe comste was dinne, 5
Want voor ons, vrouwe, hebdi bejaghet
Dat ghi sijt moeder ende maghet,
Dies ons met rechte wel behaghet,
In sonderlingher vrayer minnen;
Uwen sone dies ghewaghet, 10
Die hier in sonden legghet versaghet,
Dat hine ter noot bekinne.
Ave, moeder, sonder wee,
Fonteyne, sterre van der zee,
Daer wy up seylen in grooten vare, 15
Wat heeren mochte hu God doen mee,
Reyne vat, wit als die snee,
Dan hi hu in der maegden scare
Coos te eenen exemplare
Ons in te siene, ende te hebbene ommare 20
Die sonden, die ons sijn ghenee,
Om ons te troostene in mesbare,
Groete hu d'ingel ende sprac aldare,
's Vaders saluut dat was: *Ave!*
Maria, daer ic na va, 25
Ontferret mi niet, maer blijft mi na,
Daer mi die coringhen sijn te groot,
Eist dat mi die viant sla,
Ende ic hem niet tote hu ontga.
Hi wont mine siele toter doot, 30
Ghehelpighe vrouwe, huut alder noot,
Die ons dat Hemelsche slot ontsloot,
Dat besloten hilt vrouwe Eva,
Ghi ontfinghet in uwen scoot
't Saluut, dat hu die vader ontboot, 35
Ghenoemt bi namen *Maria*.
Gracia dat es in hu, dats Ja,
Ende gheen Neen volghet na,
Ghi sijt moeder ende maghet fine,
Ghi sijt die leedere als ic versta, 40
Daer men bi te hemele ontga
Den viand huut sinen saysine.
Ic ne bem niet droncken van den wine,
Die hute sturtet die divine,
Maer in die hope, die ic ontfa, 45
Dat ghi sult in miere pine
Up mi sturten uwe medecine,
Die d'inghel noemde *Gracia*.
Plena, so sidi Maria
Van minnen, ende ons altoos na, 50

[1] Dit Glossenlied is uit hetzelfde HS. als Tondalus-Visioen genomen, waerop het volgt. Daer de laetste bladzyde van het HS. geschonden is, ontbreekt de slotstrofe aen het lied.

Hoe mochte men beteren taelman spreken!
Uwe redene gaet den viant so na,
Hine candere jeghen segghen bu no ba,
Als ghi hem wilt die siele ontsteken.
o Reyne fonteyne, ghelijc den beken, 55
Die up ons huten water leken,
Eer dat ons die viant sla,
Hoe soude God sonde moghen wreken,
Als ghi wilt uwe borste voort steken
Van soeten sooghsele *plena.* 60
Dominus; an 't helighe cruus
Hingstu, heere, om die confuus
Waren ghemaect, met tsviants slaghe,
Al die viant quaet ende confuus
Ons gheleet hadde van huus 65
In donkeren nachte ute claren daghe.
Daer saegdi, maghet, in onse plaghe,
Daer by natueren gheen wech en laghe
Om te behoudene ws,
Doe wildi, vrouwe, dat men saghe 70
Den wech, die daer boven laghe
Te di te commene, *Dominus.*
Tecum om ons die waren dom,
Alle te verlossene ende niet som
Sende die vader sinen eenighen sone, 75
Ende hi ne sciet niet daer of, om
Dat dese redene soude bliven stom,
Als of du moeder best omme 't ghone,
Want niet en drouch moeder maghdencroone
Dan ghi alleene, vrouwe sooone, 80
Natueren recht makedi daer crom,
Die ghi hu ootmoedeghet, reyne persoone,
Jeghen den inghel van den troone,
Die dinen brudegoom liet *Tecum.*
Benedicta waerdi Maria, 85
Doe hu die inghelen quamen so na,
Dat hi van hu was ghehoort.
Natueren recht brac daer in, ja,
Daer ic myn gheloove af ontfa,
Ende bliven wille rechte voort, 90
Doe ghi verstont sine woort.
Uwe memorie wert ghestoort,
Omme dat boven natuere ga,
Daer moeder ende maghet in wert verboort,
Ende doe die inghel adde dijn acoort, 95
Doe seide hi: *Benedicta.*
Tu, die onse troost best nu,
Die hier wilt sijn ende scu,
Ende ontraect in dese wostine,
Leet ons den rechten wech met hu, 100
Eer Sathanas leelic ende ru
Ons bringhe ter eewelicker pine.
Dect ons onder den mantel dine,
Eer dat Lucifer ende de sine
Up ons maken een ghehu. 105
Bidt hem, die water verkeerde in wine,
Du ne vintter gheen ontsegghen in schine,
Want sijn moeder so bes*tu.*
In mulieribus sidi een sluus,
Daer alle ontfaermichede up ws 110
Dore vloyt nacht ende dach.
Niement gaet so verre van huus
Roupt hi up hu, vrouwe, dat huus
Hem of gaes jeghen tsviands slach.
Hi was dijn kint, die 't al vermach, 115
Hi nam den viand sijn bejach,
Die ons quaet was ende confuus,
Doe hi dinen reynen ootmoet sach,
Hi die nie hooveerden en plach,
Croonde hi di *in mulieribus.* 120
Et benedictus bestu Jhesus,
Almachtich God, die door ws,
Beetes in der maeghden sale,
Dat hare natuere wert confuus,
So ne vanter in gheene waghe scale. 125
o Reyne maghet, cuussche smalc,
Boven allen maeghden principale,
Hare rijphede nam dine vrucht an 't cruus,
Nie vrucht smakede so wale,
Als die in den hemelschen dale 130
Was, ende *es benedictus.*
Fructus wel verdinghestu ws,
Daer du hinghet an dat cruus,
Ende voocht jeghen den viant,
Alstu hem, heere, roveds ws, 135
Ende maket se so confuus,
Hi ne mochte roeren voet no hant,
Omme te verlossene den pant
Hute den bandoene, daer inne in bant,
Nattedine heere, ende brocht ons t'huus, 140

Daers haer natuere niet onderwant,
Waerdi ghewonnen ende gheplant,
Ghebenedide *fructus*.
Ventris was dat helighe rijs,
Daer so an bloeyde, des bem ic wijs, 145
Die vrucht, die smaken die helighe monde;
Onse es de bate, uwe es den prijs.
Vrouwe, daer boven, in 't paradijs,
Moeten wy salich werden vonden,
Of ons die heere heeft ontbonden, 150
Die medecine es van sonden,
Ende du daer omme zijn moeder sijs,
So ne can mer of el niet orconden,
Dan die vrucht, die haer liet wonden
Van hu gheboren was *ventris*. 155
Tui, gracie, deel mi,
Vrouwe, hoe dat ic 's weerdich sy,
Moeder ende maghet puere,
Ontverredi mi dat comt by mi,
Dat ic den sondere bem so by, 160
Ende daer mede so lang. .
o Reyne vrouwe, w. . . .
Ontfaermt mi uw. . . . . .
Ende hout mi v. . . . . . .
Want cranc 165
Ende die via . . . .
Mine he. . . . .

Gelaet- en Karakterkunde (1).

Het onderstaende dichtstuk op de Gelaet- en Karakterkunde, even als de twee volgende, het een bestaende in eenige dichtregels op het heilig sacrament des Outers, naer S. Augustijn, het ander zijnde een dichterlijk raedsel, zijn getrokken uit een handschrift berustende in de stadsbibliotheek te Gent.

Dit handschrift op papier, vervattende 103 bladzyden, was voorheen het eigendom der Augustynen te Dendermonde, aen wie het omtrent het jaer 1682 gelaten werd, door Pater Petrus Legiers. Vooraen staet het dichtwerk *Der vrouwen heimelicheit,* bestaende in ongeveer 1900 verzen, ongetwyfeld naer het latijnsche schrift van Albertus Magnus, *Secreta mulierum,* gevolgd. Verder vervat dit bundel de drie gedichten, welke hier worden uitgegeven. Het gansche boek is door dezelfde hand geschreven, en zoo er lager, aen 't slot der Gelaetkunde wordt aengeteekend, in het jaer 1405. Echter mag men de gedichten aenzien, als in een vroeger tijdvak vervaerdigd, daer de woorden aldaer *ghedaen ghemaect* niet eigenlijk op den dichter, maer wel op den afschryver moeten toegepast worden, zijnde *gedaen maken* (eindigen).

Ghetrouwe lief ende vol eeren,
Hoer wat ic u sal leeren,
Aristotules philosomie,
Als ic in sine boeke sie,
So sal ic in Dietsche vertrecken, 5
Hoe ghi zult merken ende mecken
Van wat natueren die mensche sy;
Wildijt weten, hoert na mi.
Hevet een mensche, des ghceloeft,
Dat haer wit op zijn hoeft, 10
Dat diet hi es plomb van sinne;
Ende hevet hi karsp haer, als ic 't kinne,
So es hi emmer omme winninghe gier.
Hanct hem 't haer, nu merct hier,
Seere ghewassen an 't voerhoeft, 15
So es hi vroet, des gheloeft.
Die bruun haer heeft, redelike dinne,
Hi es van eenen goeden sinne,
Ende hi es te male van goeden seden.
Die 't hoeft heeft, na die ander leden, 20

(1) Men zie het tractaetjen in proza, over *de Gelaetkunde,* van omtrent het jaer 1351, door den Heer J. F. Willems in het *Belgisch Museum,* D. III, bl. 231, uitgegeven.

Al te groet, dat 's een sot,
Maer een cort hoeft, sonder spot,
Ende ghecloven, diet een mensche sonder sin,
Ende en hevet gheene memorie in.
Maer een plomp hoeft, wel te maten groet, 25
Diet eenen besceedenen mensche, des gheloeft,
Ende eenen vromen over al.
Heeft hi 't voerhoeft al te smal,
Dat bediet een ongheleeret wesen,
Ende al te gier, alse wi lesen. 30
Hevet eene een wit voerhoeft,
Die es besceeden, des gheloeft;
Een oemoedech voerhoeft, hoert na mi,
Ende een hangde daer bi,
Dat bediet, bi waerheden, 35
Eenen scamelen, sonder dorperheden.
Een viercantich voerhoeft bloet,
Ende dat wel te maten groet,
Dat bediet groete wijsheit,
Ende daer toe groete besceedenheit. 40
Sijn die wincbrauwen, boven der nasen,
Te gader ghewassen, alse wi lasen,
Dat bediet eenen subtilen, die hem wel ver-
Ende een areustachegen, als ic weet, [steet,
Ende wint dese mensche een kint, 45
Dat sal zijn droeve ende onghesint.
Ende tusschen die wintbrauwen zijn bloet,
Ende den slaep hebben wijt ende groet,
Ende die liere ghespiet daer an,
Ende dat diet een roekeloes man. 50
Sijn die wintbrauwen lanc ende dicke,
Dat 's een vroet mensche als ic micke.
Claer oegen, te maten bruun, bi lieden,
Moeten goede seden bedieden.
Oegen die ghedichte rueren, 55
Die men ziet te meneger uren,
Alse nu loepen, alse nu staen
Dat bediet, al sonder waen,
Dat een mensche moet zijn gheveinst,
Ende met quader loste bepeinst. 60
Gheel oegen ende blickende claer
Mogen bedieden eenen coenen openbaer,
Ende groeten lost van wine,
Ende gerne bi vrouwen te sine.
Oegen die puer zwart zijn 65
Bedieden plompheit, seit dlatijn,
Ende sonder dogen hi zijn moet,
Ende gierech omme dat erdsche goet.
Ronde oegen ende cleine,
Ende nederhanghende al ghemeine 70
Bedieden eene gheveinsde tonghe,
Ende een onghestadegen, out ende jonghe.
Oegen, die besien neerenstelike,
Die bedieden sekerlike
Een mensche voersien ende snel, 75
Ende daer toe licht, verstaet dit wel.
Oegen, die al te dicke opgaen,
Ende weder sluten saen,
Dieden eenen vervaerden man,
Ende eenen traegen als ic ghemerken can. 80
Oegen, die dicke op sijn,
Dieden eenen sot, seit dlatijn,
En onscamel es hi oec mede,
Dit es die rechte waerhede.
Ruert ieman oec dicke zijn oegen, 85
Dat mach wel een znel mensche toegen,
Ende onghestadech, alse wijt hoeren.
Sijn te groet een 's menschen oeren,
Ende hangen nederwart seere,
Dat diet een sot, als ic leere, 90
Die te vele te calene plecht,
Daer luttel doegden an ghelecht.
Sijn eens mans oeren al te cleene,
Dat diet quaet es de gene.
Sijn zine oeren al te ront, 95
Dat 's ongheleertheit t'alre stont.
Nauwe oeren ende cleene mede
Dieden een mensche van volmaectheden.
Ligghende oeren, nauwe ghewonden an 't
Diet een traghe, des gheloeft. [hoeft, 100
Witte oegen, na dat ic ghescreven sach,
Dieden eenen subtilen, die vele slapen mach.
Wangen, die al te dinne sijn,
Die es quaet, seit dlatijn.
Al te ronde roode wangen mede, 105
Mach wel bedieden nauwichede.
Lange nasen ende dinne,
Dat diet subtilheit, als ic 't kinne.
Een rechte nase diet wijsheit,
Ende daer toe ghestadecheit, 110

En manlijcheit algemeene.
Maer es een nase al te cleene,
Dat mach een dief wel bedieden.
Een ansichte van lieden,
Ende een vet mach dieden wale 115
Eenen onlostegen al te male,
Ende die van quade loste es.
Een hangde anschijn, zijt seker des,
Bediet eenen znellen moet.
Dinne lippen, alse ic verstoet, 120
Sijn zy an eenen groten mont,
Lippen d'overste, t'alre stont,
Over die onderste hanghede dan,
Dat diet een sterc man,
Ende een overmoedech mede. 125
Vint men oec, t'eenegen stede,
Dinne lippen an eenen cleenen mont,
Daer bi es een verkeert mensche becont,
Ende een plomp, alse wi bescriven,
Eest an mannen, eist an wiven. 130
Oft een mont al te wide,
Dat bediet, in allen tide,
Eenen mensche scamel ende gier,
Ende onghestadech, nu merct hier.
Ende langhe kinnen, alse ic vernam, 135
Bediet eenen coenen ende gram.
Die een corte kinne heeft ende reine,
Dat 's een onscac mensche, ende niet ghe-
Plato proevet middelbaer kinnen, [meine.
Die zijn subtijl, van goeden sinnen. 140
Die een stemme heeft, ghelijc een gheit,
Dat 's een bedrieger, God weit.
Die doer die nasen spreken t' seere,
Die verbliden vele meere
Van quaden saken dan van goeden, 145
Vore die sal hem een mensche hoeden,
Want zy liegen vele ende zy zijn quaet,
Alse in dlatijn ghescreven staet.
Een lanc necke ende een smal
Diet een die quaet peinst over al. 150
Een ront necke diet oetmoedicheit
An siele en an lijf, God weit.
Een cort necke diet een coene,
Met sotheit quaet te doene.
Een borst zeere met haeren bedect 155
Diet subtilheit, alse Aristotules vertrect.
Een bloete borst, sonder haer,
Diet besceedenheit, dat 's waer.
Corte hande ende cleene
Dieden wise liede ghemeene, 160
Ende zy weten menegherande,
Maer corte vingers ende witte hande
Dieden lieden met haestegen sinne,
Ende met droeven, als ic 't kinne.
Witte naghele, wel effene, dinne, 165
Ende der roetheit met es inne,
Dat diet een edel sin,
Oft dat der claerheit es in.
Cromme naghele ende gheboghen
Plegen ons te liede te toghen 170
Antreckende, seit dlatijn.
Nagle, die al te cort sijn,
Dieden eenen mensche, die es quaet.
Ghecloven vingers, dat verstaet,
Dat diet niet dan vrecheit 175
An den mensche, ende quaetheit.
Cleene vingers ende witheit mede
Sijn teekene van nidicheden,
Ende oec coenheit, als ic kinne.
Vingers, die cort zijn ende dinne, 180
Dieden eenen mensche sot.
Philosophus seit, sonder spot, [heeft,
So wat mensche, die eenen sachten lichame
Dat natuere hem een onsachte herte heeft;
Swart zijn diet dan 185
Eenen onghetemperden man.
Wette brade, dat 's warachtichede,
Bediet ende vichtende liede.
Corte voete vet, als ic bediede,
Diet liede in allen uren, 190
Die herde cranc zijn van natueren.
Al te langhe voeten dieden wel
Dat een mensche loes es ende fel.
Die met widen gangen gaen
Sijn overmoedech, alse wi verstaen, 195
Ende besceeden t'allen tiden.
Die met corten screden scriden,
Ende haer lijf cort houden,
Ende haer anschijn zeere ophouden,
Die sijn ontsienlec ende verkeert, 200

Also ons Aristotules leert.
Die met corten gangen snellike gheet,
Hi es subtijl, quaet ende wreet.
  Hevet een mensche zwarte huut,
Dat diet een verkeert druut. 205
Witte huut ende roede mede,
Dat diet coenheit ende staerchede.
Witte, bleeke huut, als ic versta,
Die ghebrect van der cracht fluma.
Vierachtiche verwe met blickende oegen 210
Dunct mi wel verwoetheit toegen.
Maetheit tusschen zwart ende wit
Diet een goet mensch, merct wel dit.
  Ende ghi zelt weten over waer
Van goeden werken openbaer, 215
Al es een mensche naturlec quaet,
Dat hi hemselven wel wederstaet,
Ende bringt hemselven wel in goeden seden,
Alse die goede Ypocras dede.
Ypocras screef op eene ure 220
Op een blat sine figure,
Ende deedse toonen eenen meester goet,
Die van phelosomien was vroet.
Doen hi se sach, hi seide overwaer,
Dat hi een luxurioes man waer, 225
Nochtan en wiste hi niet wie hi was.
Ypocras jonger balch hem das,
Dat hi van sinen meester seide,
Die wijs was alre doechetheide,
Ende hoerde, ter selver stont, 230
Ende deet sinen meester cont
Dat philosophus hadde gheseit.
« Lieve kint, dat 's waerheit,
Natuere es in mi luxurioes,
Maer ic hebbe wederstaen altoes, 235
In studeren van philosophyen,
Dat luxurie in mi niet en mach dien.
Dade men dat nu so waert goet,
Maer neen 't niemant en eist, die 't doet;
Al hevet een mensche quade natuere, 240
Hi wedersta se wel ter cuere,
Ende bringt hemselven wel in clare.
  Dat es wel zware mare
Dat ic miere liever vrouwen sende,
Die God hoeden moet van meswende, 245
Ende hise bringhe ter goeden ende,
Want sy hevet benomen mi allende.
Altoes ben ic in dien wille,
Dat ic openbare ende stille
Haer altoes dienen moet, 250
Die mi verhogen ende suchten doet,
Ende in 't herte es so lanc so meér,
Doer hare so doegic so groten zeer,
Ende ben hare van herten hout,
Die mi hevet in haer ghewout, 255
Ende mi doet altoes waken,
Doer haren wille willic 't maken
Die 't mi hiet, want mijn herte
Doget dor haer wille grote smerte,
Ende ic ben haer dienstman, sonder waen.
  Nu willic der complexien avestaen, 261
Die ic ane hare bekinne.
Sy es so vaste in minen sinne
Van hem allen verre te voren,
Vore d'ander alle uutvercoren, 265
Want zi es harde goet,
Die haer so zeere minnen doet,
Die mensche woent daer bi.
Nu hoert welc haer name zy,
Si es gheheeten Sangwinna, 270
Na dat ic mi best versta,
Ghi moghes oec zijn, wel ghewes,
Wat van haer ghescreven es,
Dat willic haer alleene scriven,
Het ware onrecht, sout achterbliven, 175
Die van dien complexie es,
Des zijt zeker ende ghewes.

  Bidt voer den ghenen, die dit screef,
Dat hi verwinnen moet zijn leet,
Ende na dit allende d'euwelijc leven, 280
Dat wille hem Marien-kint gheven,
Diesonne ons ende hem die hemelsche vader;
Amen nu segt, amen alle gader.
Dit was ghedaen ghemaect met live,
In 't jaer ons Heeren XIIII^{c} ende vive, 285
Ten ingane van aprille,
Elc onthoudt, die 't wille.

Het heilig Sacrament,

OF

ONS HEEREN AVONDMAEL.

Dus bescrijft Sente Augustijn
In sinen boec der Stadt Ons Heeren,
Die hi maecte in den lattijn,
Ons profiteleke leeren,
In den daghe als di bescouwen 5
Suls dat heileghe Sacrament.
Ic segghe di, wert in goeder trouwen,
Dinen noeddorft wert di toegesent,
Ende oec dmesdoen in lichte spraken,
Daer sonde mochte comen in 10
Sal 't Sacrament te nieute maken,
Ende der zielen den ghewin.
Dlicht den oegen wert behouden,
Ende verjaget oec de haesteghe doot.
Die cracht der messen zijn de scouden, 51
Mids Jhesus Christus passie groet,
Over ghemonnecht sal men antieren,
Up dien dat hi up dien dach steerft.
Dat sacrament salne versieren,
In 't euweghe rike wert hi geheerft, 20
Dien tijt en sal hi oec niet ouden
Alsoe langhe, als hi de messe sal hoeren;
Jhesus Christus sijn de scouden.
Dit scrijft ons Sente Augustijn hier voren,
Als du gaes te messen wert, 25
So volcht di d'ingle altoes naer,
Dine voetstappen tellende metter vaert,
Om di van zonden te zuverne claer.
Die vraeye messe doet vergheven
Die sonde, die men heeft ghedaen, 30
Alsoe wel die doode als die leven,
So wie die wille maecht aengaen,
Want die messe es altoes groet,
Mids den heilighen sacrament
Den zielen als her Jhesus doot, 35
Die hi ghedoechde in den tormente,
Alse 't gheloeve hout dat de mensche
Verloest wert met Ons Heeren doot,
So wert hi oec behouden te wensche
Metter heiliger messen wort. 40

Raedsel.

Mijn vader wan mi hier te voren,
Eer hi ghewunnen was of gheboren.
Mijn moeder droech mi, zijt zeker das,
Eer dat soe ghedreghen was; 4
Oec was ic die selve man,
Die mier ouder moeder dmaechdom nam.
Nu vragic elken, die mi aensiet,
Oft hi minen name kent yet? 8

Onderwijs voor Schepenen.

De Eerw. Heer Van de Putte, die in de *Mémoires de la Société d'Émulation de Bruges,* 1839, p. 211, een allerbelangrijkst dichtstuk, van 1369 verzen, plaetste, over het oudnederlandsch erfrecht, trok ter dezer gelegenheid de aendacht der geleerden op het belang dat diergelyke oorkonden bezitten voor de grondige kennis onzer middeleeuwsche rechtsgeschiedenis, tot dus verre slechts oppervlakkig gekend en ten onrechte soms zoo zeer gelasterd.

Tot dit doel iets willende bydragen, voeg ik hier een dichtstuk in, over de plichten der rechters en schepenen. Dit leergedicht is in geschrift vervat van het midden der XVe eeuw, en bevindt zich in een HS. der provintiale archiven te Gent, met opschrift : *Leenen,* 1300. Dit handschrift behelst nog andere stukken in proza betrekkelijk de oude rechtspleging en regeringsvorm in Vlaenderen. Reeds gaf de Heer J. F. Willems in het *Belgisch Museum* (D. I, bl. 44), een document er uit in 't licht, over de wijs van hof te houden, 't welk de aendacht der oudheidskundigen vestigde. Dit HS. behelst overigens nog andere stukken van belang, onder welke wy de volgende aenstippen (bl. 119) : *Dit es het voordeel dat een ervachtighe heeft die leen verstorven es van vadere of van moedere, of van overzyde an hem trect, toebehoerende te hebbene te zinen voordeele, onder tenement van den casteele van Ghend.* — (Bl. 145). Eene zamenspraek over de verscheiden *manieren van juridictien ende heerlicheden in Vlaenderen, de costumen ende usagen van den Schependomme als van de Hofrechten van den mannen.*

Wat hemlieden toebehoort die vonnesse wyzen zullen.

Die ghene, die daer toe zijn ghesedt,
Dat zy zitten in den stoel der wet,
Ende vonnesse wysen daer,
Weet dat haren staet es zwaer,
Daer men heere, lijf ende goet — 5
Wysen, ende ontwysen moet,
Daer men also scoene voeren seyt
De lueghene als de waerheyt,
Want zy zitten te diere steden,
In den stoel der gherechticheden, — 10

Van Goods weghen, zeker zijt,
Zo zijn zy dan vermalendijt,
Ende ghewijst, metten vinghere Ons Heeren,
Die daer uut gherechticheyt keeren.
Wiste een Scepene wat hy ware, 15
Hy zoude altoes beven van vare,
Zo wanneer hy zitten ginghe
Ten hoordeele, in 't ghedinghe.
Dan soudy trecken voor oeghen
't Oordeel, dat God, onse Heere, zal toghen, 20
Ten jonexsten daghe, daer hy zal
Duecht ende archeyt doomen zal.
Zevene duechden principale
Hoert hem toe weetic wale,
Die daer toe zijn ghesedt 25
Dat zy zitten in den stoel der wet,
Diene ic u wille zegghen viere,
Nu hoort, ic seghse hu sciere :
D'eerste point es Wijsheyt,
D'ander es Gherechticheyt, 30
Dat derde es Verbeydicheyt,
Dat vierde es Goods Vreese mede,
Ende daertoe Ghestadichede,
Wijsheyt moet hem hoeren toe
Zonderlinghe, ende ic segghe u hoe. 35
Die zaken zijn meneghcrande,
Die hem daghelicx commen voor hande,
Ende die se al sal bescheeden,
Hy moet hebben vele wijsheden,
Salemoen dus bescreven heeft. 40
Heer ghy u vonnesse uutgheeft,
Zuldy u wyselic voordinken,
Ende twint uter waerheyt winken,
Want daer men de waerheyt vliet,
Zeker daer en es God niet, 45
Maer die duvel speelter mede,
Want God es zelve die waerhede.
Een philosophe die seyt :
« Zo waer dat Gherechticheyt
Ghebrect also groet als yet, 50
Daer en nes vulmaectheyt niet. »
Gherechticheyt, in haer hevet
Dat zo elken 't sine ghevet,
Ende niemene en wilt hoenen,
Noch oec ghemeenscap toenen, 55
Ende zo wie anders doet, weet dat hy
Niet gherechtich, maer valsch zy.
Scepene, die hem hueren laedt,
Omme dat gherechticheyt niet voort en gaet,
Mesdoet vele meer, des zijt vroet, 60
Dan hy die Symonnie doet,
Of haer vonnesse daer omme stoursen,
Dat zy goet daer ute porssen,
Zijn vermalendijt eewelike,
Ende ghewijst uut hemelryke. 65
Wat verdient hy, secht mi dan,
Die quaet vonnesse wijst den man,
Ende Goods vonnesse vercoepen,
Ende dat contrarie doen loepen,
Ende die waerheyt wederstaen daer, 70
Die God zelve es overwaer,
Als Tulyus, die wyse man,
In zinen bouc wel spreken can,
Ende David, ende andre heeren,
Die van desen dinghen leeren, 75
Al adde ·I· mensche al die weldaet,
Daer al die weerelt mede ommegaet,
Ende ware hy ongherechtich yet,
Al die weldaet en holpe hem niet,
Want gherechticheyt es een licht, 80
Daer hemelrike up es ghesticht,
Ende alle duecht, ende eere mede.
Maer ghy, die daer zijt in die stede
Des hoordeels, daghelike,
Peinst dat ghy zekerlike 85
Te dien hoordeele zult commen,
Daer God zelve zal doomen,
Ende naer zyne gherechticheyt al
Goet ende quaet loenen zal,
Daer ghy u hoordeel zult ontfaen, 90
Na dat ghy hier hebt ghedaen,
Daer spreken, smeeken, noch mieden
Twint en zullen moghen dieden.

Dit es dat men gheen vonnesse verhaesten en zal.

Te zulker stad pleecht men te gheven
Vonnesse, naer 't recht bescreven, 95
In loeye ende in andren boucken,
Daer men 't recht in moet zouken;
Ende te zulker stad hebbic vernomen
Wijst men 't naer dat sijt onthouden conen;
Te zulker stad wijst men 't, dies zijt vroet,
Na dadt den wysere dinket goet, 101
Hute haren hoefde, sijts ghewes,
Dat een anxelic dinc es,
Dat hem de lieden onderwinden
Loeye of rechten te vindene, 105
Die in Scriftueren zijn blint,
Ende van rechten weten twint,
Want de ghene, die weten walc
Loeye, decrete ende decretale,
Bybelen ende propheten, 110
Philosophen ende poëten,
Twyfelen in vele dinghen
Hoe sy se te rechte ghebringhen;
Hoe zal dan moghen, secht mi dan,
't Recht gheweten een leec man? 115
Daer omme zal men in die waerhede
Vonnesse wysen met verbeydicheden,
Ende met goeder deliberacien,
Zo dat hem God met siere gracien
Vertoeghen wille dat beste dan, 120
Daer zy mueghen twifelen an.
Een philosophe maect ons ghewes
Dat het een wijs wysere es,
Die de dinc cort verstaen heeft,
Ende traghelike zijn vonnesse gheeft. 125
Men zal scuwen zonderlinghe
In de vonnessen twee dinghen;
Dats Haesticheyt ende Gramhede,
Zo waer dese twee houden stede,
Daer eyst zorghelijc, zonder waen, 130
Of dat rechte voort zal gaen.

Dat men in de vonnessen Gode ontsien zal.

In vonnessen zal men zeere
Gode ontsien, onsen Heere,
Want hy alle waerheyt kent,
Hem en es verborghen twint. 135
Die Salemoen die seyt :
« Gods vreese es beghinsel der waerheyt. »
Zo kenlike dat es waer,
Het en was noynt waerheyt, daer
Gods vreese niet en es. 140
Alle dinc, sijt zeker des,
Die men buten Gods vreesen doet,
Die moeten vallen onder voet.
Die scalke raden connen vinden,
Ende die met loesheden binden, 145
Die heeten die Vroede nu,
Maer zy zijn valsch, dat segghic u;
Aldus ne zuldy doomen niet,
Watter u oec na gheschiet,
Dinc, die u niet toe ne hoert, 150
Ghine sullet niet doomen voort
Jeghen redene, ende jeghen recht,
Ghyne zult niet doomen echt,
Zonder groete voersienichede;
Ghyne zult niet doomen mede. 155
In gramschepen aestelike,
Noch doomen occ diereghelike,
Zonder die vreese Ons Heeren.
Ghy zult u oec daer toe keeren
Dat ghy gheen vonnesse ne sult gheven, 160
Ghyne zyter toe verdreven,
Dat ghijt sculdich te doene zijt,
Metten rechte t'elker tijt;
Die anders zijn vonnesse gheeft,
Weedt dat hy in cranken pointe leeft, 165
Ende dat God van hemelryke
Hem zal doomen zwaerlike. —
Zo wat manne, die daer toe es verheven
Dat hy recht-vonnesse uut zal gheven,
Naer 't vertrecken van elker mesdaet, 170
Hem mach zijn herte van anxenen beven,
Want scepenen en hebben gheen recht
Van elken vonnesse dat ute gaet. [bescreven
De sulke werdt scepene, by vrienden of neven,
Daer lettel wijsheit in es beseven, 175
Hy en weet niet watter ane gaet,
Als men in scepenen woort es bleven,

Daer zaken van live ende van eren ancleven,
Zo behouft scepenen goeden raet,
Want scependom es een hoeghe staet. 180
Salemoen zeecht 't verkennen ende 't verlyen,
Ende 't vertrecken van partyen
Voor scepenen es bekent al bloet,
My dinke dat zy hem vermalendyen,
Die daer, by jonsten of by envyen, 185
Recht-vonnesse laten door eenighen noot.
Scependom en slacht gheene bailgien;
Een baillin mach eenen man anthyen,
Wat hy wille, eyst cleene, eyst groet,
Daer mach men scependom hoeghe wyen, 190
Die dat in 't rechte wille bevryen,
Al adde een man zynen vader doot,
Zouden zy doen dat God gheboed.
Scriftuere, daer gheen ghebrec ancleeft,
Zeecht ons dat God bevolen heeft, 195
Dat men elken zoude gheven 't syne,
Waer es hy, die elken 't syne gheeft,
Het ware wel noet dat men 't bet bedreeft,
Want hoverdye minghelt met venyne
Een ghierich ewe ter weerelt weeft, 200
Daer die meeste hope van den lieden ancleeft.
Elc meent hem selven, dats de pyne,
Weldoen, dats zoe versteeft,
Want trauwe ende recht staet ende beeft
Omme dat te coepine es florine, 205
Het vindter cleene stade daer 't sculdich [es te zyne,
Men zoude gheene lieden scepene maken
Dan die waerheyt hilden van dat zy spraken,
Ende vreese hadden ende ghedinken,
Ende kennesse draghen in alle zaken. 210
Hier mocht men Gode mede ghenaken,
Als die lichame zal ligghen stinken;
Maer als die simiten daer naer haken,
Hoe men nootkine best mach craken,
Daer de keeste in den budel af clinken, 215
Zo wie die niet en heeft van desen nootsaken,
Dicwile ziet men zijn recht ontlaken,
Al en can men 't Gode niet ontwinken,
Hy can loen, na verdiente scinken.
Elc heere, elc scepene, ende elc raet 220
Zoude zo regieren zynen staet,
Dat hy Gode mochte bejaghen;
Mi heeft wonder dat hy blyscap laet,
Waer hy rijt, of waer hy gaet,
Dicwile dat hy den last moet draghen, 225
Zo mesleedt es die mesdaet,
Daer 't vonnesse af van scepenen gaet,
Daer zijt in 't rechte willen waghen.
Haer vonnesse es een vreeselic zaet,
Zy maeytineren den oechsten graet 230
Te valne diere aerch in jaghen,
By wille van vrienden ende van maghen,
En es geen scepene wijs ghenoemt,
Hy en leert ghenouch als daer toe coemt
Vonnesse te strykene an lijf ende an eere. 235
Zo wie dat om scependom droemt
Omme 't voordeel, dat naer coomt,
Hy doet den raet van Luceferre,
Ende zo wie in wijsdomme zo es verstomdt
Dat hy met wille eenen andren domdt, 240
Hy verdomdt hemzelven meere,
Maer zo wie hem om een inbijt vergromt,
Die te ziere maeltijt niet ne comt,
Hy verswijmt hemselven zeere.
Elc meerke wel, waer in dat ic 't keere, 245
Ic dar wel zegghen ende lyen voorwaer,
Al draghen scepenen die burdine zwaer,
Der steden goet en behoert hem niet toe,
Niet meer, dat's openbaer,
Ende wille hu proeven met redenen claer, 250
Dat de meeste van den minsten doet,
Maer als zy last hebben verre ofte naer,
Zo es men hem sculdich haren cost aldaer,
Ende binnen den jare el niet der toe.
Scepenen mach van anxenen upstaen haer-
Hoe zy 't volc in de steden aldaer [lieder haer,
Regieren zullen spade ende vroe, 257
Wy moeten alle sterven, wy en weten hoe,
Hier by voorsye elc wel wat hy doe.

Alexander.

FRAGMENT.

Schoon ik twyfelen zou of dit dichtstuk een fragment zy van den roman door Jacob Van Maerlant op Alexander vervaerdigd, laet ik het echter onder dien titel alhier verschynen; daer het by dit opschrift reeds wordt aengewezen in het werk van den Heer F. J. Mone : *Uerbersicht der Niederlændischer Volks-Literatur ælterer zeit,* bl. 83, waer hy de volgende gedachten er op uit : « De geschiedenis van Julius Cæsar wordt aldaer tot op Augustus kort voorgehouden; dan gaet de dichter voort met de heldendaden van Alexander te bezingen, welken hy boven Cæsar plaetst, daer deze Babylonie niet veroverde. »

Dit fragment, berustende ter provintiale archiven te Gent, is op een perkamenten vel in-4° geschreven en dagteekent van het begin der XIVe eeuw. Het vervat vier bladzyden en ieder bladzyde twee kolommen van 38 verzen elk.

. . . .
Doe vachte hi te Tolette in Loreine,
Dar hi den pris bejagede alleine,
Ende verwan den hertoge echt;
Het volgen ridders ende cnecht, 5
Ende verslougen haren ere,
Dus hadde Julius die ere.
Julius wan, binnen dien jare,
Dat hi van Rome was gevaren,
Al 't lant, dat leget nu 10
Benorden Brugge-mongu.
Doe keredi weder te Rome wart;
Ponpeius die was vervart,
Hine dorste niet ombeiden,
No jegen hem ter were riden, 15
Ende vlo tote Brandis,
Dus hadde Julius den pris,
Ende volgede met crachte.
Doe vlo Ponpeius bi nachte
In Egipten, in die Romeine. 20
Julius sach hi alleine
Mochte ebben Rome ende Lombardien,
Ende al dat lant van Normenie,
Ende al dat lant van Romenie,
Ende kerde weder in die stat, 25
Ende nam al Ponpeius scat,
Die hi binnen Rome hadde gelaten.
Darna vor hi sire straten
In 't lant van Spengen, dar hi vacht,
Echt jegen Ponpeius cracht, 30
Dar verloes somenech 't leven,
Dat noint 't getal ne was gescreven.
Ponpenis was verwonnen echt,
Fontinus, en onwert cnecht,
Nam Ponpeius sin levein,
Ende hi evet sin hovet gegeven
Juliuse, den groten man,
Juliuse, die keiserike, wan

Met groter cracht Egipten-lant,
Hi makede vroue alteant 40
Cleopatrem, dat scone wif;
Darna nam hi menegen 't lif
In dat lant van Afrike,
Die 'tjegen hem adde crachtelike
Met Ponpeiuse gevochten, 45
Dat si alle sere becochten;
Ende den coninc Juda
Volgedi harde verre na.
Doe vor hi te Spangen weder,
Dar slouch hi menegen ter neder. 50
Ponpenis nam hi oec 't lif,
Dus makedine keitif,
Ende al dore sins selves vrome,
Dat was d'erste keiser van Rome.
Doe dat Julius adde gedaen, 55
Kerde hi weder te Rome saen,
Ende was ontalt harde scone,
Ne ware die feste van Babilonie,
Die wasscoenre hondert warf.
Nu hoert hoe dat die keiser staerf: 60
Hi dede groten lachter Rome,
Dar men onthaldc in so scone,
Daromme balch dat herschap sere.
Doe hi ·II· jar ende nemmere
Hadde in Rome stille gelegen, 65
Was hi jammerlike geslegen.
·XXIIII· groter wonden
Waren hem gegeven ten selven stonde,
Calterus deet ende Cassus,
Die hoge heren wilden 't aldus. 70
Mettien vloen si in Mutina,
Antonis, die volgede na,
Ende hadde dar beseten.
Doe lieten si 't te Rome weten;
Doe coes men Octavane 75
Dat keiserike t'ontfane,
Ende men sende Ircus ende Pamsa
Toter port te Mutina,
Dar si Antonise souden verdriven.
Ircus moeste ginder bliven, 80
Ende Pasma vaert dar gewont,
Daer hi starf in corter stont.
Antonis voer in Egiptenlant,
Ende liet sin selves wif te hant,
Augustus suster Octavia. 85
Hi nam cortelike dar na
Cleopatrem t'enen wive,
Dat becochte hi metten live,
Want die keiser volgedem na,
Al toter port Mictina, 90
Ende dedem groten lachter,
Dit gesciede menech jar ir achter.
Hi sconfirde al sin here,
Ende al dat hi brochte ter were.
Cleopatrem, die scone vroue 95
Hadder omme so groten rouwe,
Ende was van herten oec so gram,
Dat so ·II· serpente nam,
Ende dede se hare selven suelgen doet.
Antonis hadde den roue so groet, 100
Hi doede hem selven met venine
Aldus ende sine pine.
Doe kerde hi te Rome weder,
Ende leide alle orloge neder,
Ende was here ·XL· jar, 105
Sonder orloge, dat was war.
Doe hi te Rome quam die here,
Was hi ontfaen met sulker eren,
Ende de stat gemaect so scone,
Sonder tote Babilone, 110
Dar hic 't ersten af liet bliven,
Ne sach noint man die feste driven,
Al waren die festen alle te samen,
Die oint binnen Rome quamen,
Of hiewer binnen al erderike, 115
Sine waren sekerlike
Algader niet so scone
Alsedie feste van Babilone.
Het dochte mi recht wesen,
Wil men alle bouke lesen, 120
Ende den genen niet pris geven,
Die mest dede in sin leven,
Alder hogen coninc gesten,
Ende al dat si mochten gelesten;
Dat nes mar en spel 125
Jegen dat desen man geviel.
Bede te sinen ·XII· jaren
Begonsti orlogen, te waren,

Ende als hi was ·XII· jar out,
Vachti met groter gewout. 130
Het es recht dat helc man wondert
Dat Alexander niet hondert
Man en hadde t' ors no te voet,
Doe hi vechten erst bestoet
Jegen die heren van erderike, 135
Ende hi se duanc geweldelike,
Hine was hout mar ·XII· jar,
Bedi seggic u over war.
Wille men merken sine joget,
Ende die hovesheit van sire doget, 140
Ende met ho clenre herecracht
Hi de werelt al vervacht,
Al de pris, die Julius wan,
Ende Augustus, die edele man,
Ende alle die keiserevan Rome, 145
Dat es gelic enen drome,
Dar men nomet desen here,
Bedi ebben sis crancke ere.
Die bouke makeden van Arture,
Ende van den coninc Sornagure, 150
Sine hadden des mans daet gescreven,
Ende hem groten pris gegeven,
Hadde hi gelevet, na minen wane.
. . . .
. . . .
Daer wanic wel dat et gesciede
Udes conincs Daris liede, 155
Dat die profete Daniel
Hadde voorseit te voren wel.
Hi seide dat en buc soude comen,
Uten nordoesten ende verdoumen
Die tue horne van den weder, 160
Die sal hi breken al ter neder.
Die buc bediet Alexander,
Die onwaenliker was dan en ander.
Daris die bediet den ram,
Die groet was ende scade nam. 165
Sine tue horne sekerlike
Dedieden sine tue conincrike,
Dat was Persen ende Meden,
Die de Grieken al dorereden.
Aristomies die inde, 170
Seiden de genc die ne kinde,
Was die d'erste joeste dede
Jegen Alexanders lede.
Hi was en riddere vermeten,
Up enen olifante geseten, 175
Met ere geselen van ·X· cnopen
Dede hi gene beste lopen.
Met enengenen degen sperc
Stach hi den coninc vor al dat here,
Dat het voer al dor den scilt, 180
Die den coninc voer hem hilt,
Mar hine mochtene niet gewonden.
Die coninc stac weder tien stonden,
Dien olifante al dore die lanken.
Doe faelgierden hem die scranken, 185
Ende gaf enen groten val.
Aristomines becocht al;
De coninc makedene hofdeloes.
Die Grieken riepen den zege es onse,
Enne vloech noint soe te genen stonden 190
No dicke als daer die spiete ende die schich...
Na den coninc vlogen bedicht...
Hi sloech nochtan al doere en...
Dar halpem sere die Anatin..
Hi ginc smeden alse met an... 195
Ende het ginc daer harde ban...
Hi dorstac oec Elifas,
D..... mines Faraos sone was;
Eenen anderen sloech hi met....
Ende reed over hem metten 200
Dat was Orcanis sone Fara..,
Dien makedi van den hofde ....
Van Egipten was Elisas,
Ic wane Faros van Cirien was,
Dat lant dat lange lach ver.... 205
Wart metten roden bloede ....
An beden siden lach menech...
Die hie niet genomen nec..
Doe stonden dar Daris man,
Enos ende Cainam. 210
Enos slouch met sinen suerden
Enen griec to ter aerden,
Dat hi ginder blef aldus,
Ende hi hiet Ecifilus.
Cainam slouch Lavoemedoene, 215
Met ere hantacx, alse die coene.

Doe Lavoemedoene was ver......
Quam Filiocas dar der jegen.......
Cainam ende oec Enos
Makedi van den live los. 220
Mettien so quam en gigant
Jegen Alexandere al te hant,
Een van der roder....
Hen sin solane niet si....
Thusscen hir enter solanen 225
Sin moeder was na minen wane,
Ene wule slore,
Ende sone wan bi enen moer.
Hi was groet gelic der moe...
... hi en tuint niet te vroeder 230
... hude wat hi suart al gader
.... us geleec hi sinen vader.
..ic hontsagen si sine gedane
....e de cracht van sinen slane,
.... hadde Alexander doet, 235
.... dat d'aventure verboet
... colve hadde hi van ·III· cnopen,
...... er hevet hire mede belopen,
...... den Grieken ende geslegen,
.... quam hem Alexander jegen, 240
... t wonder hadde die coninc das,
... die viant so groet was.
.... selve hief hi up mettien,
..... hi den coninc hadde gesien,
... was roet van den bloede, 245
.... riep Geon, met groten moede :
...... ander grote here,
..... waerstu verwoet so sere,
.... tu jegen enen gigant,
.....s comen, die es din viant 250
.....ves gelesen dat min geslachte,
... hemel wilde winnen met crachte,
.... er hontvlo hem cume. »
.... hi dit seide liep hem die scume
... sine leppen bede, 255
.... oninc lonethem met lede.
Hi roctene ter selver stont
Metten spere in den mont,
Ende nagelde hem die tonge.
Sinen roest ter selver tonde. 260
... ninc hortene met cracht,
... stoet ende beet den scacht,
.... er borst van sinen parde,
.. hi viel neder up die arde,
.... groten slach gaf hi, te waren, 265
... ..e eke van ·C· jaren,
..... .et aren telgen vallet.
Die Grieken quamen toe gewallet,
Ende dorstakene hondert fout,
Ende doedene met gewout. 270
De rechtere schare vacht aldus,
An de luchtere vacht Clitus
En de beste van sinen live,
Die hoint geboren wart van wive.
Sin suster sogede den coninc, 275
Jc wane his quaden loen ontfinc,
Der Persen sluch hi menech en
Ende gaf hem en quaet leen.
En van Damasch hiet Sanga,
Hi was Clituse so na 280
Dat hi hem sach slaen sinen broeder,
Sins vader kint ende sire moeder,
Ende hi versuchte sere drie warf.
Doe hi sach dat sin broeder staerf,
Scoti up Clitise drie spiete, 285
Nochtan pinedi al met niete.
Mettien scoet hi up den wagen,
Ende hevetene metten suerde dorslagen,
So dat de helm was geclovet,
Die coifie bescermet 't hovet, 290
Anders ware hi daer bleven.
Clitus hevet hem gegeven
Metten suerde enen slach
Dat hi voer sine voete lach.
Meta harre tuier vader, 295
Hi sach die al t'enen gader,
Hi wart van rouwen so out,
Dat hi verloes al sine gewout,
No hine mochte wenen niet,
Dicke eist also gesciet, 300
Den rouwe die den mainsce dert,
Dat so de tranen al verwert.
Die oude man versuchte sere,
Ende wart blec, ie lanc so mere,
Hi adde den rouwe so dore groet, 310
. . . .

DE TROJAENSCHE OORLOG,

JAZON EN MEDEA,

DOOR JACOB VAN MAERLANT.

Ik geef deze Gedichten onder den naem van Jacob Van Maerlant uit, schoon er eenig twyfel mocht bestaen of zy wel uit zyne pen zijn gevloeid, daer de zinsnede (van v. 816-848), waer zijn naem in voorkomt, van den derden op den eersten persoon verspringt, en hier door duisterheid te wege brengt.

Deze fragmenten vervatten het einde van een gedicht op Jazon, en het begin van den Trojaenschen Oorlog. In de middeleeuwsche opstellen vindt men gewoonlijk den Argonauten-tocht als inleiding voor den krijg van Troye geplaetst, en hier in volgde men den gang van Dares geschiedenis van het verwoesde Troye. Later echter werden de bedryven van Jazon afzonderlijk behandeld, en op het einde der XV[e] eeuw reeds afzonderlijk in druk uitgegeven. In den catalogus van Rich. Heber's bibliotheek (Bibliotheca Heberiana), bl. 97, n° 958, wordt het volgende HS. aengegeven : *De historie van konink Jason,* waerby deze aenteekening is gevoegd : *A Flemisch MS. on paper, fol., containing* 160 *leaves, ornamented with numerous illuminated drawings, the first of which represents the translator presenting his book to Philipp, duke of Burgundy and Brabant.*

Het HS., waeruit ik deze fragmenten overnam, dagteekent van de helft der XIV[e] eeuw. Het bestaet in twee vellen perkament in klein folio, welke vroeger tot schutsbladen aen een ingebonden boek verstrekten. Elke bladzyde behelst drie kolommen, en elke kolom ongeveer 60 verzen; de twee eerste bladen werden te diep afgesneden, dus dat de helft van elk vers, in die vier kolommen voorkomende,

ontbreekt. Dit HS. hoort aen den Heer professor C. P. Serrure toe, die de goedheid had my hetzelve in leen tè vergunnen.

Men heeft beweerd dat de Trojaensche Oorlog in het eerste Deel dezer dichtverzameling geplaetst, uit aeneengenaeide stukken van Maerlant's werk zou zijn zamengesteld. Ik zal hier alleenlijk aenmerken dat Maerlant-zelve Seger Dieregodgaf als schryver noemt van een dichtstuk : *Het prieel van Troyen*; 't zy dit den ganschen tocht bezong of slechts eene episode des krijgs voorstelde, dit doet niet ter zake. Mogelijk zou men Seger's dicht als een vervolg op Maerlant's Trojaenschen Oorlog konnen beschouwen, daer hy dezen niet gansch afwerkte, zoo wy zien in den *Spiegel Historiael* (D. I, bl. 110), waer hy zegt :

Ende maecter af oec een werc,
Daer *vele* nu es bescreven af.

De Trojaensche Oorlog,

Jazon en Medea.

FRAGMENTEN.

. . . .
. . . .
Niet eer en maecten si hem ayse, Bl. 1, k. 1.
Eer si quamen ten pallayse,
Daer si den coninc Cerces vonden,
Die groet gedinge adde tien stonden.
Voer die zale binnen den mure, 5
So telt ons die aventure,
Was ene plaetse wijt ende breet,
Wel ghemuurt als 't daertoe steet.
Daer waren der baroenen vele,
In grotre feesten ende in spele, 10
Dies dages waerre orsse ende paerde,
Menech van wel grotre waerde;
Menech man ghecledet wel
Mocht men daer sien an dat spel.
Ter porten in gingen die heren; 15
Cerces ontfinc se met eren;
Sine baroenen, die daer staen,
Hebben se met eeren ontfaen.
T'eersten dat die coninc vernam,
Want 't folc wilde, ende wanen et quam, 20
Dedi hem te diere stonde
Al die eere, die hi conde,
Ende herberghedse alle te samen;
Sijnt dat si uut Grieken quamen,
Hen hadsi niet al sulc gevouch, 25
T'etene ende drinkene hadsi genouch.
Die coninc deedse in die camere gaen,
Omme Media sendde hi saen,
Dat was sijn dochtre, als ic 't las,
Die utermaten scone was, 30
Ende meer toverien conde
Dan iemene dede in dien stonde.
Nigromancie hadsoe geleert,
Ende hare van kinde daer an gekeert;
Daer af wiste soe sulke cracht, 35
Van daghe maecte soe wel nacht,
So dede wederkeren rivieren
Te berghe waerts, jegen manieren,
Soe deet wayen, soe maket stille.
Alsoe horde haers heren wille, 40
Deedsoe an een parement,
Was hare van Endi ghesent,
Dat was gevoedert met ermine,
Entie mantele met sabline.
Dat laken dat was ·VII· vonde 45
Sijn ghewichte wert van goude.
Doe soe ghereet was, es soe saen,
Uut haerre camere, ghegaen,
Ende met hare ·XX· joncvrouwen,
Die scoenste, die men mochte scouwen, 50

No haddo Media ghedaen,
Maer alse die vlieder bi linden staen,
Of die rose bi anderen bloemen,
Sone magere gelijc an coemen;
Als 't scone bi den sconen leghet, 55
So es den enen die prijs ontseghet.
Media quam al dor die zale,
Dhovet gheslegen een deel te dale,
Alse die rose rechts ghedaen,
Die den dau hevet ontfaen. 60
Soe was hovesch ende wel gheleert,
Haer vader heeft se gheheert;
Soe hadde bevraget al te voren Kol. 2.
Wanen die heren waren gheboren,
Ende doe soe wiste dat Jazoen was, 65
Was soe harde blide das.
Soe hadde hem daer te voren in 't hof
Horen gheven groten lof,
Dies verminnede soene sciere,
Soene mochte in negere maniere 70
Hare ogen van hem niet geslaen,
So wel dochti hare gedaen.
Oghen mercte soe ende mont,
Den hals lanc, dat hem wel stont,
Vulmaect was hi in alre maniere, 75
Ende daertoe simpel ende goedertiere,
Staerc ende groot, ende wel gheraect.
Dits die sake, die se maect
Van minnen also sere ontsteken,
Dat hare 't herte wille breken, 80
So wel becomet hare sijn leven.
Hare minne had soe hem sciere gegeven,
Hadsoe ghesijn in eere steden,
Daer hijs hare hadde gebeden.
Noint en wist men daer te voren 85
Dat soe man hadde vercoren,
Nu es soe also ghevaen
Dat soe niet en mach ontgaen,
Soene moet hem togen goede jonste.
Lettel dooch hare al hare conste, 90
Al haren zin sette soe daer an,
Hoe soene ghecrighe t'eenen man.
Dus dogede soe sekerleke
Groten aerbeit al die weke,
Soe en mach rusten no slaep ontfaen; 95
Nu heeft se minne wel bevaen,
Daer soe hare voren niet en hoede.
Dicken peinsde soe in haren moede
Hoe dat emmermeer mach wesen,
Dat soe daer af mach ghenesen, 100
Sere ontsach soe dat beghin;
Eens dages was soe daer in,
Die coninc hadse doen halen,
Na den etene, binnen der zalen;
Hi nam se in den aerme sijn, 105
Ende cussedse an hare mondekijn,
Daerna vermaendi hare des:
« Gaet tote Jazoene ende Hercules,
Ende maket jeghen hem conde. »
Die joncvrouwe, die sere wonde 110
In 't herte van minnen drouch,
Sprac: « Here, gherne! » Ende soe louch.
Mettien es soe ten Grieken gekeert,
Soe die wijs was ende wel geleert.
Een deel hadsoe's doe haren wille, 115
Mettien sprac soe te maten stille:
« Here Jazoen, ghi moget verstaen,
Dat ic dompheit hebbe ghedaen,
Dat ic mi niet jegen u beconde.
Hi ware domp, dies hem bewonde, 120
Hen dinct mi mesdaen oec niet,
Die enen vremden mensce siet,
Dat hine troest ende hem geve raet,
Nadien dat in den lande staet. » —
« Jonc. . . . . Kol. 3. 125
Ik segs u. . . . .
Dat ghi en. . . . .
Aldus goe. . . . .
Ende hebt g. . . . .
Dat ghire. 130
Ic wils u mijn . . . .
Gherne weten . . . .
Met rechte es v. . . . .
Dat ghi sijt gh. . . . .
Ghi sijt scone ende. 135
Ende van talen . . . .
« Jazoen, » seit soe, » . . . . . .
Dat ghi comen. . . . .
Ende omme an d. . . . .
Dits ene dinc d. 140

Want al ware. . . . .
Die ie indie we. . . . .
Sone hadden s. . . . .
Dat si gewinn. . . . .
Dat ghijs proe. 145
Hes es somwi. . . . .
Datter liede on. . . . .
Eer si dat vlies. . . . .
Ic waenre no. . . . .
Die hem pijnde. 150
Die Gode hebben. . . . .
Sulke hoede e. . . . .
Alse daer beda. . . . .
Maers settere. . . . .
Die vier werp. 155
Uten nesen ende. . . . .
Die dinken cop. . . . .
Van dien en n. . . . .
Bi staerkere n. . . . .
Hoeden si die e. 160
Die winnen w. . . . .
Hi moeste die. . . . .
Waert met cra. . . . .
So dat hise her. . . . .
Maer ic wane d. 165
Maers die God. . . . .
Noch so sij. . . . .
Diere niet. . . . .
Een serp. . . . .
Dat noit en slie. 170
Het hoet den ra. . . . . . .
Wie so daer coem. . . . . .
Doot van ghen. . . . .
Van sinen veni. . . . .
Het es vreselijc. 175
Noint man sach . . . .
Men en caens niet . . . . . .
Dat men 't ghe. . . . . . .
Jazoen nu pro. . . . .
U es ongheree. 180
Die saken sijn s. . . . . . .
Grote dompheit . . . .
Bestadijs pine . . . .
Ghine genesen. . . . . . .
Jazoen, die an. 185

Nu en meerret. . . . .
. . . . lande B. 2, K. 1.
. . . . stande
. . . . of ic bekinne
. . . . ghewinne 190
. . . . mer met eren
. . . . meer dieneren
. . . . nemmermere
. . . . ine eere
. . . . ic bestaen 195
. . . . e toe gedaen
. . . . t of quaet
. . . . et mi ontraet
. . . . et es di quaet
. . . . gheven raet 200
. . . . ter omme sniemen
. . . . rhelpen niemen
. . . . te waren
. . . . emmer varen
. . . . omen live 205
. . . . wi. te wive
. . . . ene swoers
. . . . de voers
. . . . daets die scande
. . . . desen lande 210
. . . . ghetrouwe wesen
. . . . al van desen
. . . . sire begaet
. . . . onghestaet
. . . . e ghene 215
. . . . en groot of clene
. . . . gekeert
. . . . geleert
. . . . dat ic 't vulbringe
. . . . ghene dinghe 220
. . . . doene zwaer
. . . . niet een haer
. . . . doen sout
. . . . oven wout
. . . . sinen sin 225
. . . . meer no min
. . . . we sprac Jazoen
. . . .
. . . . de e. . . . . . .
. . . . 230

········ mine trouwe
········ miere vrouwen
········ ende mine amie
········ ie herscapie
········ en vroe ende spade 235
········ le ghedade
········ dic u leden
········ soude ons beden
········ ie heren
········ ullen keren 240
········ meerre delijt
········ in uwen tijt
········ minne
········ mine beghinne
········ dese dinc 245
········ ie coninc
········ e coemt allene
········ eselle ghene,
Daer suldijt sweren also mi, K. 2.
Dat ic uwes seker si. 250
Dan willic dat ghi bekent,
Soe ghi die Ossen ende dat Serpent
Sult dwingen upten dach van morgen,
Sonder enege grote sorgen. »
Jazoen sprac : « Joncvrouwe, dat si, 255
Maer dincket u goet coemt om mi,
In soude weten hoe up staen,
Noch ter camere in oec gaen. » —
« Vrient, » sprac soe, « dit wert gedaen. »
Orlof nam soe, ende ginc wech saen, 260
In die camere ghinc soe weder,
't Herte spranc hare up ende neder,
Dat dede die minne diere in lach.
Sere vernoyede hare dat die dach
Also langhe moet gheduren, 265
Hare dinken gerect al die uren;
So langhe vernoyede hare die dinc
Dat die zonne onderghinc
Sere lancst hare, om dien nacht
Te doene dat soe hadde ghedacht, 270
Ende doe 't al was donker nacht,
Noch toe en was hare niet gesacht.
Soe sach dicken omme die mane,
Oft soe haest in haren upgane,
Dien nacht waent soe verliesen, 275
Dat doet se sorghen ende riesen,
Soe was dicken bleec ende root.
Die in die zale feeste groot
Maecten, daden se dicken jameren;
Ter duere ginc soe van der cameren, 280
Omme te hoerne och die knapen
Riepen omme enech slapen.
Daer bleef soe lange staende stille,
Van couden dogede soe onwille:
« Here God! » seit soe, « hoe mach dit wesen,
Welken tiden port'er een van desen! 286
Hebben si gheseit, in waren saken,
Dat si heden meer sullen waken !
Wie sach nie dus wakende here!
Hebben si te slapene ghenen ghere, 290
Verdwaset volc van dullen zeden!
Die middernacht es welna leden,
Ennes den daghe niet wel verre?
Ic mach mi selven wesen erre,
Ic onderwinde mi vremder dinge, 295
Meerre recht waert dat men mi hinge
Dan enen onreenen dief,
Nu mochte an mi merken mijn lief
Grote dulheit, ic bem tegha,
Wat helpt dat ic hier lange sta, 300
Jane bem ic dies niet in vare?
Hine sal sciere comen hare,
T'eersten dat tote hem coemt mijn bode.
Ic doe alse ene sottinne, bi Gode,
Dat ic hier sta so langhe stonde, 305
Mi rouwet dat ics je begonde. »
Soo laet die duere ende gaet te bedde,
Maer dies leggic minen wedde
Dat soe daer onlange sal curen,
Soene mochte nemmee geduren; 310
Van den bedde spranc soe saen, K. 3.
Ende hevet eene veinstre ondaen,
Soe wart der manen saen in inne,
Met dien vernuwede hare de minne,
Soe sprac : « Nu hevets mi ghedacht, 315
Het es leden middernacht. »
Die veinstre sloet soe ende ginc dane,
Sere gram, na minen wane,
In die camere stoet soe stille;
Soe horde een deel haren wille, 320

Want die heren hem alle scieden,
Ende hem te slapene berieden.
Ter dore ginc soe bleec ende vale,
Soe sach achter gene zale
Die bedden maken harentare, 325
Daer bi wart soe wel gheware
Dat si sciere souden slapen,
Beede die heren entie knapen.
Ter camere ginc soe in mettien,
Maer dicken ginc soe weder sien 330
Of si alle waren gheleghen;
So mercte harde wel waer jeghen
Jazoen lach, dat was hare lesse.
Omme ene hare cameresse
Ginc soe, ende seide altemale 335
Al haer doen, al sonder hale:
« Te ghenen bedde, hebdijt verstaen, »
Sprac Media, « so suldi gaen;
Hi diere up leget brinct mi ghereet
Heimelike dat niemene weet. » — 340
« Minne, gaet voren slapen saen,
Dat wert harde wel gedaen,
Die nacht es een deel tegaen;
Men mocht in dorpernien verstaen,
En waerdi noch te bedde niet. » 345
Media dede dat men hare riet,
Soe dede af hare diere ghewaden,
Ende ginc te bedde-waert met staden,
Up een bedde dat diere was.
Ic wane van betre noit man en las, 350
Die sponden van selvere, die staple guldijn,
Daer in menech diere robijn,
Mirauden, topase, ende saphiere,
Ende menegerande steene diere,
Met rike balseme altemale, 355
So goet en quam nie in Tessale.
Die lijnlakene wit van ziden,
Menne vint so goet nu bi tiden;
Die orcussinen diere ende fijn,
Noint en hadde so goet maghedijn. 360
Dat covertor was harde goet,
Daer eene penne binnen stoet
Van enen diere licht, alse clare
Bi nachte alse oft vierijn ware;
Dat laken, daer af scriven die clerke, 365
Was van sarrasijnschen gewerke.
Die maget es te bedde gegaen,
Die scone was ende wel gedaen,
Soe was wel wert dar soere up lach,
Want noit man hare gelike en sach. 370
Die quene gaet al dat soe mach,
Ten bedde daer Jazoen lach,
Ende soe namene bi der hant, Bl. 3, K. 1.
So dat niemene ondervant.
Jazoen die stont up ghereet, 375
Rikelike heeft hi hem ghecleet,
Heimelike ende wel sachte;
Soene in die camere brachte,
Daer 't licht was ende sere claer,
Want twee tortijtse bornen daer. 380
Die dore sloot vaste die quene,
Ende leeddene ter joncvrouwen hene,
Ende alsene Media versiet,
Luuct soe die ogen ende porret niet.
Hi, die 't herte niet hadde suur, 385
Nam in die hant dat covertuur,
Maer Media die vernaemt,
Ende gebaerde als die hare scaemt:
« Vassael, » seit soe « wie hevet u hier bracht?
Ghi hebt gewaect genouch te nacht, 390
Ic horde daer al sulc gherochte
Dat ic cume gheslapen mochte. » —
« Joncvrouwe, in soeke ander geleede
Dan u, dat merct wel, ghi bede,
Ic bem comen in u prisoen, 395
Ic hope ghi mi geen quaet selt doen. »
Die meesterigge heeft se gelaten,
Ende ginc henen haerre straten.
Jazoen sprac alre eerst te voren:
« Ik bem u riddere, maget vercoren, 400
Ende sal sijn, so waer ic kere,
Ende daer toe bliven emmermere.
Ic biddu nadien dat mi staet
Dat ghi manscap van mi ontfaet,
Dat ic nemmermeer doe niet 405
Ander dinc dan ghi ghebiet. »
Media sprac: « Nu hort, Jazoen,
Ghi hebt belovet dat suldi doen,
Sonder enegen valschen keer. » —
« Ghine moget mi geloven nemmeer, 410

Joncvrouwe, » antworde Jazoen,
« Dies willic u so seker doen,
Alse ghi selve wilt ende begaert,
Dies weest altoes onvervaert. »
Een zidijn hemde deedsoe ane, 415
Daerup ene graeuwe pelse, ende ghinc dane;
Soe brachte ghedregen ·I· scone beelde
Van Jupiterre, den stouten heelde,
Dien soe hilt over haren God:
« Jazoen, nu merct dit ghebot; 420
Dits Jupiter mijn rechte here,
Ic en spotte min no mere;
Ghi sult mi nu hier seker maken
Van mi ende van u die saken;
Ghi sult zweren ende seggen, 425
Ende u hant hier up nu leggen,
Dat ghi mi trouwe hout al mijn leven,
Ende nemmermeer en sult begeven,
Dat ghi mijn oec altoes sult sijn,
Ende doen al den wille mijn. » 430
Jazoen swoer haren wille daer,
Maer meenhedich bleef hi daer naer,
Ovidius scrivet sonder sparen. K. 2.
Wies die meeste sculde waren,
In mages u niet nu maken cont, 435
Ic hebbe genouch te doene t'erre stont,
Twi soudic 't u nu langre leeden.
Si versaemden onder hem beeden,
Diere nacht, met harder groter vrouden,
Want si hem onderlinge trouden, 440
Elc dede gerne dat d'andere woude.
Die dach verdaghede hem te houde,
Ende Jazoen sprac te hare:
« Vrouwe, ic werde des dages geware,
In mach niet langre sijn bi u, 445
Ic moet te minen bedde nu.
Nu peinst, vrouwe, om mine bederve,
Dat ics u danke, eer ic sterve. » —
« Vrient, laet al u sorghen staen, »
Sprac Media, « dit wert ghedaen. » 450
Beede sijn si up ghestaen,
Ende in ene waerdereube gegaen.
Media nam een ghuldijn fortsier,
Daer an gemaelt was menech dier,
Soe trac daer ute eene figure, 455
Gemaect bi aerte ende bi congure:
« Vrient, » sprac t' hem die joncvrouwe,
« Dit neemt met hu, dits getrouwe;
Alse langhe alse gijt over u draghet
Blivedi altoes onversaget. » 460
Ene salve gaf soe hem daer naer,
Hoe men se noemt, in weet vorwaer:
« Hier mede gesalvet uwe lede,
U wert dies wel te doene mede,
Sone dorvedi oec nadien, 465
Weder vier no vlamme ontsien.
Ende neemt hier oec dit vingerlijn,
Sijns ghelike mach nieweren sijn,
Wet oec wel dat die steen
Der alre dierste dinc es een; 470
Wie sone an die vingre hadde,
Hine dorste ontsien worem no padde,
Noch ghene wapene, die men vint,
No toverie, noch serpint,
Noch hine mach in gere maniere 475
In watre verdrinken, no in riviere;
Nochtan boet hi ander verdriet.
Wildi dat men u niet en siet
Luuct den steen in uwe hant,
Dies werdich borghe ende pant, 480
Dat u niemene en sal sien;
Ende alse ghi dies nemmee wilt plien,
Laet den steen sijn onbedect,
Hens man no wijf, diere up mect,
Dat du waers al onghesien, 485
Dus en mach di niet messcien.
Nu hoet wel mijn vingerlijn,
Ic mint vor alle dinc die sijn. »
Daer na gaf soe hem enen brief,
Soe sprac: « Jazoen, soete lief, 490
Deersten dat ghi den Ram gewint,
Sone gaet vord niet een twint,
Eer ghi u sacrificie doet,
Dus sachti der Gode moet;
Waert dat ghijt. . . . . Kol. 3. 495
Ic wane ghijt d. . . . .
Haren moet sul. . . . .
Daer naer suldi. . . . .
Dat ghi sult les. . . . .
Drie waerf dit. 500

Verget di dies. . . . .
Siet hier daer t. . . . .
Werpt dit al in . . . .
Den Ossen beed . . . .
Ende in hare nes. 505
Dus wert p. . . s . . . .
Vierwaerven. . . . .
Maer wacht da. . . . .
Gaet dan henen . . . .
Jegen dat grote 510
Het sal grote w. . . . .
Maer en verva . . . .
Hen sal niet als . . . .
Jeghen u mogh . . . .
Die tande slaet. 515
Saydse up dien. . . . .
Want aldus so. . . . .
Daer saltu sciet . . . .
Ridderen ghew. . . . .
Ten orloghe se. 520
Werp up hem n. . . . .
Elc sal anderen . . . .
Daer duut sies . . . .
T'eersten dat d. . . . .
So hevestu die 325
Die ghi so ver . . . .
Den Goden dan . . . .
Daer du bi he . . . .
Gaet daer. . . . .
Die es w 530
Neemt h . . . .
Ghine hebt la. . . . .
Nemaer coem . . . .
So ghi eerst n . . . .
Inne weet u 535
Maer dat biddi. . . . .
Dat ghi die sa . . . .
Nu gaet henen. . . . .
Niet langre en . . . .
Die zonne sal. 540
Jazoen helsed. . . . .
Also dicken al . . . .
Orlof nam hi. . . . .
Ende es up sijn . . . .
Nu es hi vro 545

Ende sliep al tot. . . . .
Hi was van w. . . . .
Syns lijfs w. . . . .
Ontwake wa. . . . .
Dat bi naer. 550
Hi stont up e. . . . .
Ende wille daer. . . . .
Sine ghesellе. . . . .
Als 't hem also. . . . .
Cerces se. 555
Ghene si. . . . .
. . . . clene no groot Bl. 4, K. 1.
. . . . ebben van dire doot
. . . . wille te waren
. . . . niet varen 560
. . . . dane
. . . . bestane
. . . . wacht
. . . . den vacht
. . . . hant 565
. . . . wel becant
. . . . wacht ende gewelt
. . . . ro van mi getelt
. . . . elves raet
. . . . iket quaet 570
. . . . hter leghet
. . . . ninc seghet
. . . . mene bat
. . . . en uter stat
. . . . incen ende baroene 575
. . . . hiet Telamoene
. . . . rvore waren
. . . . er soude varen
. . . . cen al sijn here
. . . . er dat vere 580
. . . . mmeer breet
. . . . le na dat ic 't weet
. . . . h 't eylant
. . . . 't scoenste dat men vant
. . . . dat hi souct 585
. . . . r hi rouct
. . . . di an
. . . . e stoute man
. . . . dedi erst ane
. . . . so goede ic wane 590

. . . . . . daer up de sporen
. . . . . . alse wijt horen
. . . . . . n alsberch an
. . . . man ghewan
. . . . ghescepen wale 595
. . . . t van finen stale
. . . . hi den helm geset
. . . . gebruneert bet
. . . . . . c daeromme gebonden
. . . . . . en in stonden 600
. . . . . . een onikel
. . . . . . rikel
. . . . . . mpheit dochte
. . . . . . betren sochte
. . . . . . een diere swert 605
. . . . . . ie ghewaert
. . . . . . van yvore
. . . . . . reven hore
. . . . . . finen goude
. . . . . . tekijn en woude 610
. . . . . . erpsten, die men vant,
. . . . . . ne hant
. . . . . . die wapene ane
. . . . . . n varen dane
. . . . . . estor ende Hercules 615
. . . . . . ende Caloes
. . . . . . teus
. . . . . . leus
Castor ende Pollux, die bi hem stont, K. 2.
Custen Jazoene an sinen mont, 620
Ende alle die ghesellen mede,
Si scieden met grotre serechede.
Jazoen selve, die rumde 't lant,
Met eenen boetkine al te hant,
Dat was wel te maten cleene, 625
Sonder scipman voer hi allene.
Hi royede henen metter vaert,
Met beeden handen ten eylande-waert.
Boven ten torre stont Media,
Daer hi voer, ende sach hem na; 630
Soe weende, wat mocht soe doen mee,
Doe soene sach in die diepe zee.
Stille sprac soe ende heimeleke:
« Jazoen, ic wane mi 't herte breke,
Came blivic in minen sinne, 635
Want ic u hertelike minne,
In weet hoe ic meer sal ghenesen,
Maer en mach niet anders wesen.
Ic wane mi nemmer goet gescie,
Eer ic u metten ogen sie; 640
Vaer hebbic ende onghedout,
Dattu jet vergeten sout,
Dat ic di leerde heden betide;
Nemmermeer en werdic blide,
Eer ic di hebbe in minen aerme. 645
Ic bidde den Goden dats hem ontfarme,
Dat si up di niet vererren,
Du salt mi te lange merren,
Maer dat soete smaect te bet,
Alse men 't naer dat sure et. » 650
Jazoen heeft hem also gemoyet,
Dat hi te lande quam geroyet,
Hine wilde langre merren niet,
Sijn swert nam hi ende sinen spiet.
Den boot rumde hi te hant, 655
Gewapent ginc hi up dat lant,
Hi sach 't Serpent entie Stiere,
Enten Ram metten vliese diere.
Het sceen so claer jegen de zonne,
Hens man, die 't u geseggen conne. 660
Uten nesen, enten monden
Van den Ossen, die daer stonden,
So ghinc die vlamme also clare,
Alse of die waerde ontsteken ware.
Jazoen nam die salve diere, 665
Ende bestreec hem daer mede sciere;
Die fighure nam hi daer na,
Die hem gaf Medya;
Up sinen helm hise leghet,
Also hem Media hadde geseghet; 670
Sacrificie maecti den Goden,
Also hem Media hadde geboden;
Die worde, die soe hem beval,
Las hi drie waerven ten oesten al.
Toten Ossen ghinc hi sciere, 675
Dor die hitte van den viere,
So was hem na verbernt de scilt
Altemale daer hine hilt,
Dat chyment warp hi, in corter stont,
In haren nese, in haren mont. 680

Doe was dat vier schiere vergaen, K. 3.
Viere vueren dede hi se herien gaen,
Maer hine sagere altoes niet,
Also alse hem Medya riet;
So wat soe hiet dat dedi al, 685
Dat was hem een groot geval.
Doe dese sake al was ghehent
Ghinc hi soeken dat Serpent,
Ende t'eersten dattene comen sach
Wispelet lude al dat mach, 690
Het verscuddem naer sine maniere,
Ende warp venijn gemanc met viere,
Het voer oft al soude breken.
Die waerde wart alomme ontsteken,
Hennes man, na minen waen, 695
Die voer hem conde ghestaen,
Ware Jazoen niet so wel behoet,
Hi laghe sciere onder voet,
Want dat venijn entie brant
Haddene doot al te hant, 700
Maer dat ghescrifte entie conjure,
Ende daertoe mede die fighure,
Ende dat vingerlijn, dat hi drouch,
Was hem hulpelijc ghenouch.
Hi stakere up ontwee den spiet, 705
Nochtan mocht hijt gewonden niet,
Hi slouch dicken harde onsochte,
Eer dat hijt ghewonden mochte.
Hi slouch so sere metten swerde,
Dat zanc achter uptie erde, 710
Maer so staerc was hem die huut,
Dat die slaghe al sprongen uut.
Het stakene dicken oec ter neder,
Dat hi met pinen up stont weder;
Sere vernoyet den stouten man, 715
Dat hijt ghedoden niet en can.
Het warp sulc vier uten monde,
Dat hi cume gheduren conde,
Ende hem 'tsweet uten leden ran,
Maer doch dat hi 't gheluc gewan, 720
Dat hi 't swert also verdrouch,
Dat hi hem 't hovet aveslouch;
Waert iet vele langere bleven,
Jazoen hadde ghelaten 't leven.
Mettien trac hi uut die tande, 725
Ende sayedse uptien gheryden lande,
Ridderen quamere af te hant,
Gewapent sijn si up dat zant.
Jazoen warp up hem die erde,
Elc doodde anderen metten swerde, 730
Nu was altemale ghehent
Sijn arbeit, ende sijn parlement.
Der zegen enter grotre ere
Dancti sinen Goden sere,
Mettien ginc hi toten Ram, 735
Sciere hi hem dien vacht af nam,
Niet langre en wildi daer staen,
Om dat hem te scaden mochte vergaen.
Ten scepe keerdi sonder sparen,
Ende wille weder overvaren, 740
Metten vachte, dien hi brochte;
Hi royede, so hi best mochte.
Media waes, diene eerst sach, Bl. 5, K. 1.
Aldaer soe uptien torre lach,
Hare herte ondede hare wel wide, 745
Noint en was wijf so blide,
Dbloet liep weder onder die ogen.
Nu eerst mach soe wel bliscap togen,
Hercules ende d'andere heren
Saghen Jazoene wederkeren, 750
Blide waer sijs dat hi quam,
Maer Cerces, die waes gram.
Jazoen, die quam an dat lant,
Uten bote ghinc hi te hant;
In can die bliscip niet ghetellen, 755
Die maecten alle sine ghesellen,
Want si haddene harde waert,
Ontwapent so hebsine ter vaert.
Alle die liede, die 't ghent vernamen,
Quamen ghindere al te samen 760
Te siene den vacht, die sere was rike,
Nie en sach man diesgelike.
Het seide menech jonghelinc,
Nie sach man so diere dinc.
Oec seiden si lude ende stille, 765
Hadt niet ghesijn der Gode wille,
Ende hadden sijs oec niet willen jonnen,
Nemmermeer en waert gewonnen;
Hoe mochte iemen so stout wesen
Dat hi sulx dincs mochte genesen. 770

Jazoen hevets eere groot
Dat hi bestont te sulke noot;
Die coninc leeddene binnen der stede,
Daer hi hem grote eere dede.
Alse Jazoen in die zale quam, 775
Ende Media dat vernam,
Custe soene ende dreef groet spel,
Soe haddene gherne, wetic wel,
In haren aerme ghenomen:
« Te nacht, » sprac soe, « soe suldi comen 780
Heimelike, alset tijt si,
In die camere spreken mi. » —
« Joncvrouwe, » seit hi, « ic doet gherne,
Uwen wille staet mi niet t'onberne. »
Hem was gereet een scone bat, 785
Ende alse hi gedweghen was in dat,
Es hi uut ghegaen ghereet,
Rikelike heeft hi hem ghecleet;
Sijn lief gaf se hem, wildijt weten.
Daer na sciere gingen si eten, 790
Wat holpet dat ic 't u maecte lanc,
Ghenouch hadsi spise ende dranc,
Al die maent, dat horic saghen,
Dat die Grieken ghinder laghen;
Die twee ghelieve adden tijt genouch 795
Te doene al haer ghevouch.
Si hadden wel al haer doen,
Media ende haer lief Jazoen,
Ende alse Jazoen voer uter stede,
Voer met hem Media mede; 800
Die grote minne heeft se gedraghen
Dat soe sciet van haren maghen,
Ende voer met enen vremden man.
Ic wane soere sint niet an en wan,
Waest alse ic 't sint becande, K. 2. 805
Hem quamere sijnt af grote scande,
Soe was die hem sijn leven gaf,
Al sciet soere sindent af,
Hi honedse, dies hebbe ic rouwe,
Ende loende hare qualike hare trouwe. 810
Die Gode wraken 't up hem sere
Dat hi hare dede sulke onnere.
 Ic moet dat laten, want ander saken
Sijn die mi onledich maken.
T'eersten dat si in Grieken quamen, 815
Ende die maghe dat vernamen,
Ontfingen si se blidelike,
Beede aerme ende rike.
Hem dinct dat hem wel es comen,
Dat hem die vaert verginc te vromen, 820
Wie so sach dat diere vlies,
Hem hadde groot wonder dies.
Jazoen ontfinx groten lof
Overal, in elx coninx hof,
Sijn oem dede hem groot eere, 825
Noch hine togedem min no mere,
Dat hi hem iet erghers jonste;
Hi was een die 't wel decken conste.
Waer dat dese nijt es bleven,
Ne wert u meer van mi bescreven, 830
Bonoyt en hevets nemmeer gedicht
Dan hi vant in Daris scricht,
Noch Jacob en dicht niet daer naer,
Anders dan hi hout over waer,
Sijnt dats Daris en scrivet niet. 835
Die wille, hore hier nu een liet
Van den hoghesten orloge, dat je was,
Alse Jacob in den walschen las,
Van stride, ende van menegen tornoye,
Daer menech in was te vernoye, 840
Hoe dat riddersceep van Grieken,
Vor Troyen maecten menegen zieken,
Ende hoe dat si braken die stat,
Alse ons die bouc vertellet dat,
Want het ghedicht sal sijn van mie, 845
Also als ic 't bescreven zie,
Ende in dichts anders mee no min,
Als ic gevroede in minen zin.

Die heren clagheden haren maghen,
Hoe dat si vor Troyen laghen, 850
Ende hoe se die coninc seide te slane,
En ware of si voeren danc,
Men en wildse niet verdraghen,
Dat si in die havene laghen.
Menech wranc daer sine hande, K. 3. 855

Alsi vertelden die grote scande,
Die hem boot Laomedoen;
Dies wart erre menech baroen,
Over ries hildsi Laomedoene
Dat hi soude sijn so coene, 860
Dat hi hem daer verboot dat merren.
Het dede menegen Griec vererren,
Ende hebben over een ghesworen,
Dat si dat rike al souden storen,
Des strijts mach hi wel seker wesen. 865
Cume saels Troyen ghenesen,
Ende selve blijft hire omme doot
Dat hi hem dat lant verboot.
Hercules, die wrede gast,
Nam up hem den meesten last, 870
T'sinen vrienden ende t'sinen magen
Voer hi jammerlike claghen,
Ende maecte al die Grieken erre
Uptie van Troyen, al waest verre,
Bi siere beden, bi sinen worden, 875
Also alse wijt bescreven horden,
Ghesciede eerst dat grote verlies,
Dares maect ons seker dies.
Te Percen voer hi al te hant,
Daer hi Castore ende Polluxe vant, 880
Ghebroedere waren 't ende coninge beide,
Si hadden lande, borghe ende chyteide.
Met grotre eeren hebben sine ontfaen,
Sine boetscap dedi hem verstaen,
Si seiden: « Wi sullen te waren 885
Onse scande wreken varen,
Die ons die felle coninc boot,
Om ons en let clene no groot,
Dies wese seker wel te voren,
Hine hevet muur no toren, 890
Wine sullen 't te sticken breken,
Ende onse scande up hem wreken. »
Sere vro was Hercules,
Den heren beede dancti des.
Hi voer daerna, al waest hem pine 895
Tot eere stat heet Salamine,
Aldaer vant hi Telamoene;
In Grieken en was geen so coene,
Noch so ghehulpich sinen vrient,
Noch dien so menech prince dient, 900
Sine boetscap die seidi hem.
Telamoen die sprac: « Ic bem
Ghereet te wrekene onsen lachter,
Dat men niet en moghe hier achter
Onsen kinderen dat verwiten. 905
Hi voer oft hi ons soude verbiten,
Doe wi in sinen lande laghen,
Ondanc hebbe van onsen maghen,
Dies hem sullen achter tien. »
Hi sekeret hem doe mettien, 910
Dat hi hem al sinen wille dade.
Hercules seids hem grote genade.
Danen voer hi, als 't ginc aldus,
Ende bat dat Peleus
Te samen dade sine liede; 915
Hi sprac: « Ic segge u . . . . .
Dat lant es rike sonder hoede, B. 6, K. 1.
Ende vul van groten goede,
Wi mogen 't winnen ende breken,
Ende met cleenre pine ons wreken. » 920
Peleus sprac: « Ic salre moghen
Grave leden ende hertoghen,
So menegen ridder ende serjant.
Wi sullen varen daer in 't lant,
Ende een jaer daer in verdaghen, 925
Dat wijs hem lettel sullen vraghen. »
Hercules sprac: « Ghi segget wel,
Ghine moghet niewet el
Gheseggben noch gene ander mare,
Dies alsic blide ware. » 930
Te Nestore voer hi daer naer,
Die oudere was dan ·C· jaer.
Sine boetscap en vergat hi niet,
Ende wie dat hem hulpe behiet,
Dien verteldijt altemale. 935
Nestor sprac: « Nu weet dat wale,
Ic wille die alre eerste sijn,
Om te wrekene den lachter mijn,
Als ghi ghereet sijt, sent mi bode.
Ic come, dat zweric u bi Gode, 940
In horde mare, sijt seker das,
Binnen langen, die mi so lief was. »
Nu es Hercules verblijt,
Ic wane hi langre niet ontbijt,
Maer hi sent uut sijn gebot, 945

Dat men die scepe doe in 't vlot.
Selve ghereedde hire ·XV·
Met ridderen stout ende siene,
Ende t'eersten dat die winter ginc uut,
Ende bome groyeden ende cruut, 950
Dat van couden was bedwongen,
Entie vogelen scone songhen,
Merlen, lijstren, wedewalen,
Callanderen, quackelen, nachtegalen,
Entie dornen begonden bloyen, 955
Lovensche veenkele scone groyen,
Entie daghe waren claer,
Ghinghen si te scepe daer.
Die heren, die Hercules ontboot,
Quamen alle cleene ende groot, 960
Niet eer en wildsi danen varen,
Eer si alle versament waren.
Die zeile traken si an die maste,
Ende voeren ter zeewaert vaste,
Sine rusten dach no nacht, 965
Eer si met al haerre cracht
Toten lande quamen gevaren,
Daer si omme geporret waren.
Met vullen zeile gingen si jaghen,
Des si 't lant van Troyen saghen, 970
Den dach lieten si vergaen,
Doe 't avont was voeren si saen,
Toter chiteit al te samen,
Daer al die scepe havene namen.
In dat hop hebben si se gedeelt, 975
Entie scepe ghecarteelt
S . . . . wel met menegen dinge,
Up . . . . . . oft hem mesginge,
Dat men die scepe houden mochte, K. 2.
Ende daer ontflien, wie soes rochte. 980
't Eerst dat te hove was de mane
Begant sere donkeren ane,
Die heren gingen al te hant
Uten scepen up dat zant;
Si hilden daer een parlement. 985
Peleus sprac voer al 't covent,
Hi seide: « Nu hort, ghi baroene,
Die rike, vroet sijt ende coene,
Men vint riddere nu bi tide,
Die u geliken iet van stride; 990
Ghi hebt gewonnen menech lant,
Ende menegen stouten viant
Wighe verwonnen ende stat,
Dies hebdi prijs dicken ghehat.
Oec haddijs dat beste gheval, 995
Want ghi hebt verwonnen al;
Noch saelt ons ten besten vergaen,
So vele hebben wi alnu ghedaen,
Dat wi sijn comen in dit lant,
Dats allen mannen onbekant. 1000
Nu doen wi alle, na dien dat staet,
Ende nemen alse sulken raet,
Daer wi bi van onsen saken
Eerlijc ende mogen maken,
Ende wi hem 't lant winnen of, 1005
Dus blijft ons d'eere entie lof.
Drie saken willic u vertrecken,
Daer wi met rechte up mogen mecken,
D'een es dat wi wreken die scande,
Die si daden onsen lande, 1010
Doe si onse volc henen jageden,
Ende met quaden worden versageden.
D'ander es dat wi niet en sparen
Onse vianden, die wi bevaren,
Daer an sullen wi prijs verwerven, 1015
Want alsi ons 't lant sien verderven,
Si sullen ons sijn harde swaer,
Maer dies bem ic al sonder vaer,
Ghine sulse also nauwe bedriven
Dat si in 't aerchste sullen bliven. 1020
Dat derde doe ic u bekinnen,
Eist dat wi Troyen verwinnen,
Beede selver ende gout root
Es daer, entie scat so groot,
Ende andere rijcheit menegertiere, 1025
Die wi winnen sullen sciere,
Ende met ons voeren met eren,
Alse wi te lande wederkeren.
Wi maken 't land al rike ghinder,
Beede onse wijf ende onse kinder; 1030
Al Grieken saels te beter wesen,
Meer dan dusent jaer na desen.
Nu merct het sal daghen gaen,
Wine mogen hier niet langre staen,
Wapenen wi ons, het 's tijt te waren, 1035

Also als 't ons best dinct varen
Ter dinc, die ons te doene staet,
Die beter weet, hi geve raet. »
Hercules die gaf antworde :
« Dit sijn getrouwelike worde, 1040
Die ons die coninc doet verstaen, K. 3.
Wapenen wi ons, hets best gedaen.
Een deel van ons vare ter port,
Ende d'ander blive an des sceeps bort,
Ic, entie coninc Telamoen 1045
Sullen varen voer die baroen;
Ghi andere heren, volget ons saen,
So mogedi ons in staden staen,
Elkerlijc met siere scare;
Eer die dageraert wert clare 1050
Sullen wi den mure harde na trecken,
Ende ons in eere steden decken.
Die ghene, die hier te scepe sien,
Sullen hem deelen in drien;
Eene scare sal leden Castor, 1055
Entie andere d'oude Nestor;
Die derde si in Pollux hant.
Voer die scepen, up dat zant,
Sullen wi beiden dies siere comen,
Ic hebbe dat harde wel vernomen. 1060
T'eersten dat se die coninc hier weet,
Hi ende al dat hem besteet,
Sullen ons harde saen ghemoeten.
Hier sal men se met wapenen groeten,
Si sullen u soeken so utermaten, 1065
Die stat wert onbehoet ghelaten,
Dus salre vele meer ten tide
Comen ten bitterliken stride.
Niemene van al den vroeden
Ne sal die stat willen hoeden, 1070
Alhier suldi up desen zande
Ghemoeten al uwe viande,
Wi sullen daer bi sijn ontslopen,
Ende als 't volc uut es gelopen,
Sullen wi slupen uten haghen. 1075
Dus sullen wi die stat bejaghen,
Wine vinden niemene, die 't ons verbiede,
Want daer en vinden wi ghene liede,
Alse wi beset hebben die port.
Met onsen lieden weder ende vort 1080
Sullen wi hem van achter volghen,
Dus wertter menech man verbolghen;
Si sullen wanen sijn verloren,
Alse men se slaet achter ende voren,
Aldusdane wijs sullen wi daer buten 1085
Alle die van der stat besluten;
Willen si ter stat dan weder riden,
Sij moeten dor onse here liden,
Sine quamen noit in ghere straten,
Daer si so vele moesten laten. 1090
Dit visier ic vor al dese heren,
Dat wi se aldus best ontheren,
So wie soe 't can, hi rade ons bat;
In minen zinne dinct mi dat,
Dat dit dat beste si ter noot. » 1095
Daer en was no clene no groot,
Hen dochtem die beste raet,
Hoe soe 't daer na vergaet.
In hare wapene liepen si;
Als si den dach saghen bi, 1100
Scaerden si 't here upten zande,
Elc nam met hem, die hi best cande.
Met scaerpen swerden, met sconen scilden,
Wapijnden si hem also si wilden, B. 7, K. 1.
Ende si scieden hare liede, 1105
Als 't Hercules te voren bediede.
Selve voer die prince voren,
Met ·II·m ridderen vercoren,
Ende Telamoen Eatus sone,
Vroet ende staerc was die ghone, 1110
Volgedere met ·II·m· naer,
Wel ghewapent, dat es waer.
Peleus bet achtre reet,
Met vele ridderen stout ende wreet,
Wel ·III·m in den pat 1115
Voerde hire met hem, jegen de stat;
Die drie sijn begaet ter cure,
Banieren ende coverture
Hadden si van menegere gedane.
Eer hem die dach dede te verstane 1120
Bedecten si hem wel ter cure,
In die boengaerden buten mure;
Want jegen den zomer als 't al groyet
Waren si geblaet ende gebloyet,
Dus decten se die groene haghen, 1125

Dat se die lieden niet en sagen,
Niemene en wart haers gheware.
Die dageraet was scone ende clare,
Die sciere quam naer haerre wisen,
Entie zonne begonde risen, 1130
Entie liede alte handen
Sagen die Grieken ende verkanden
Dat si al t'arnassche waren,
Dat dede den menegen vervaren.
Die lantlieden worden versaget, 1135
Si vloen, alse of si waren ghejaget,
Beede in bossche ende in waranden,
Om vrese van haren vianden.
In Troyen quam saen die mare,
Daer berede menech man van vare. 1140
 Laomedoen was harde gram,
Als hi die niemare vernam,
Dat die Grieken waren comen,
Te siere scaden, te siere onvromen;
Hi wapende hem metter vaert, 1145
Ende reet ten vianden waert.
Nu wertter menich slach geslegen,
Speren te broken, dies ridders plegen.
Met al den lieden, die hi brochte,
Entie hi ghewinnen mochte, 1150
Reet hi daer dat here lach,
Ende t'alre eersten dat hi se sach,
Stac hine die hem was beneven,
Hine was so coene, hine dedene beven.
Menech ridder wart daer bedorven, 1155
Deus, hoe vele dattere storven!
Alsberge waren daer dorsteken,
Staerke scilden moester breken,
Menech spere vlogre te sticken,
Men can die scade niet ghemicken. 1160
T'eersten dat si ten swerden quamen,
Grote slaghen gaven si ende namen,
Menech helm was daer dorhouwen,
Groten wijch mocht men daer scouwen.
Ic wane met sulken nyde t'samen K. 2. 1165
Noint eer ridderen toe en quamen.
 Nestor, die oude, heeft se ontmoet
T'alre ersten, ende so fellike gegroet,
Den prijs hadde hi al in 't begin,
Dat was den sinen groot ghewin. 1170
Langhe wile hildsi dat velt,
Eer si quamen met ghewelt,
Pollux ende sijn broeder Castor;
Dies hadde wel te doene Nestor,
Dat si hem te hulpen quamen. 1175
Castor ende sijn volc te samen
Quamen ghereden in 't ghevecht,
Ghetrockens swerts ende spere gerecht.
Daer ghinc men roepen ende jaghen,
Die helme luudden van den slaghen; 1180
So wel daden 't die van binnen,
Menne caent vertellen no bekinnen.
Vele Grieken daedsire tumen,
Die plaetse en wildsi niet rumen;
Haer volc vernamen si harde wale, 1185
Commende in die diepe dale,
Wel ghewapent, met bloten swaerden,
Beede met orssen ende met paerden.
Daer was gherumt menech gereide,
Si dreven se achter upter heide. 1190
Hadde Pollux met sire scare
Eneghe wile ghemerret dare,
Het ware den Grieken comen wers,
Maer die andere quamen al vers,
Ende lieten uptie van binnen lopen; 1195
Dat moeste menech man becopen,
Vreselijc ende harde swaer
Was die grote wijch aldaer.
Groot es 't ghecri ende oec de hu,
Die alre beste, die wiken nu; 1200
Men diendem van groten slaghen
Van achter, die hem lieten jaghen.
Die plaetse rumden si met bedwange,
Maer dat en ghedurde niet langhe,
Maer nochtan die Troyene 1205
Hadden 't een stic harde onsiene,
Meer dan hondert ebben sire verloren,
Rudderen stout ende uutvercoren.
 Die coninc selve Laomodoen
Sach dit ende sijn sone Vulcoen, 1210
Die grote daet van den Grieken,
Die daer maecten vele sieken,
Si saghen dat si van der scaren
Altoes niemant en wilden sparen;
Merct wat dede die coninc echt, 1215

Hi verscaerde sijn here recht,
Ende deelde sijn here in tween,
Omme dat te meerre sceen.
Nu wertter menegen anderen wreet,
Eer die strijtheden versleet. 1220
Die coninc Nestor die was groot,
Die stoutste onder die genoot,
Up een ors was hi gheseten,
Dat beste een daer wi af weten.
·I· bont ors waest van Spaenyen, 1225
Hens gheen so goet in Almaenyen;
Het spranc grote spronge ende verre, B. K. 3.
Sijn gepeins was, want hi was erre,
Te scadene hem dien van der stat.
Laomedoen riep ende bat, 1230
Ende troeste weder sijn here,
Selve dedi grote were,
Noint en was gheboren man,
Die betre wapene hadde an.
Selve was hi staerc ende groot, 1235
Van enen dieren puerpere root
Was 't ponyoen ende 't coverture,
Ende wapenroc gemaect aldure;
Hi was die beste van der scaren.
Nestor quam up hem ghevaren, 1240
Dat hevet Laomedoen versien,
Ende quam weder up hem mettien,
Wat dat sijn ors ghelopen mach,
Elc stac anderen daer 't menech *sach*
Dat die scilden in sticken braken, 1245
Wet dat wel in waren saken,
Nestor ware doot in dat gemoet,
Ne ware sijn alsberch niet so goet.
Laomedoens spere voer ontwee,
Ende Nestor al was hem wee 1250
Stakene weder dorden scilt,
Die hi iegen die joeste hilt,
Ende wondene al te hant
In den aerm ende in die hant,
Daer toe stac hine van den orsse, 12 5
Dat hi viel neder in die porsse,
Maer dat hem Vulcoen was beneven,
Die coninc waerre seker bleven,
Niet harde langhe lach hi neder,
Up sijn ors so spranc hi weder, 1260
Nestor hevet hi ghesocht,
Dien leent hi dies hi hevet brocht,
Dat sijn slaghe groot ende swaer;
Elc slouch anderen, dat es waer,
Alse die elc was anderen fel 1265
Beede daden sijt harde wel,
Men weet niet wel in ghere wijs
Wien men's geven mach den prijs.
Een Troijen, die Cedar hiet,
Die nochtoe was gebaert niet, 1270
Dat iaer en was noch niet vulgaen,
Dat hi riddere was ghedaen.
Erre was hi ende gram
Dat hi sach ende vernam
Dat sijn here lach uptie erde. 1275
Up Nestore reet hi metten paerde,
Uptie borst heeft hine ghesteken,
Dat sijn spere moeste breken,
Dyser waerre dore ghegaen,
Ne hadde sijn alsberch ghedaen; 1280
Maer wattan hi dedene vallen
Ter erden neder voer hem allen,
Daer diendi hem van groten slaghen,
Daer 't vele hogere lieden saghen.
Laomedoen, die was die eerst quam 1285
Daertoe, want hi was harde gram,
Sijn scaerpe swert heeft hi verdregen,
Ende Nestore dorden helm gheslegen
So vreselijc, dat hijt verdrouch, Bl. 8. K. 1.
Dat hine ter erden nederslouch, 1290
Ende hem daertoe dat rode bloet,
Onder sine voete stoet.
Hi haddem daer gewroken wel,
Maer Grieken waren hem te fel,
Ende hebbene also verladen, 1295
Dat sine van hem sceden daden,
Maer eer si scieden, dies ghelooft,
Lietere menech te pande 't hoeft.
Die Troijenen, dies hadsi eere,
Scaden die Grieken arde sere 1300
Si sloughenre hem af ·XXXVI·
Ridderen stout ende ghehertich.
Castor heeft Cesarre versien,
Die Nestorre velde uptie knien;
Hi sagene menege joeste doen, 1305

Ende scaden meneghen Griffoen,
Onder hem allen van der stede
Ne sach hi niemene, die 't bet dede.
Up een ors van Spaenyen snel
Sat Castor gewapijnt wel; 1310
Hi quam oft hi ware vermerret
Uptie van Troyen sere vererret.
Een Troijen, diene hadde leet,
Was daer die iegen hem reet.
Ic wane hi hiet Seguradan, 1315
Menne vant genen scoenre man
Van live noch van ghelate;
Rike was hi utermate,
Hi ende Cesar waren gemaghe.
Nu nacct van desen grote claghe, 1320
Castor ende hi josteerden
Up 't velt, daer si hem scone verwerden;
D'een ginc up den anderen jagen,
Wat dat die orssen mochten dragen,
Dat sceen an hare scilde wale, 1325
Si waren ghescuert al te male.
Seguradan, die brac sijn spere,
Daer en was gene langre were;
Ic wane en hadt niet te broken
Castor en hadde meer ghesproken, 1330
Castor, die quetstene utermaten,
Daer en halp alsberch, no platen,
Hine stac hem dat gonfanoen van ziden,
Dorden lachame in corten tiden.
Cedar sach sinen neve doot, 1335
Den rouwe haddi harde groet,
Hi wilne wreken of bliven doot.
Castorre gaf hi enen stoot,
Hi gherochtene over side.
Dat yser maectem een gat wide 1340
In 't anschijn, dordie ventaelie,
Daer storde menege vaste maelie
Hi ware doot, dat wanic wel,
Maer dat hi van den orsse vel,
Bi den tome nam hijt echt, 1345
Ende gaeft enen sinen sciltknecht,
Dat hi gewonnen adde met crachte.
Castorre was te moede onsachte,
Want hi te voet aldaer nu steet,
Dat men heeft utermaten leet; 1350
Castor was welna ghevaen, Bl. 8. K. 2.
Men sagene te voet vechten staen,
Pollux quam hem te hulpen voren,
Die ne wel waende ebben verloren.
Eer sal hi hem laten ontliven, 1355
Eer hine langere daer laet bliven
Van moede verhaeste sinen loep,
Ende ginc houwen onder den hoop.
Hem volgeden neven sire side
Hondert Griken in den stride, 1360
Dat orloghe wart harde sture,
Dat ontset wart menegen t'sure,
Want coninc Castor proeft hier bi
Hoe goet riddere dat hi si.
Aldaer hi stont in grotre noot, 1365
Slouch hi menegen man te doot;
Uptie erde menech lach
Te doot ghesleghen up dien dach.
Castor es hem doch ontreden,
Sere ghewont in ·VII· steden, 1370
Met crachte hebsine al metten orsse
Doch ghebrocht al uter porsse.
Pollux scaedde hem also,
Des coninex sone van Cartago
Slouch hi doot; nochtan die ghone 1375
Was Laomedoens zuster sone,
Scone was hi ende wel geraect,
Jonc van iaren ende wel gemaect
Neliachim was hi ghenant.
Men claghedene sere in dat lant 1380
Alsene die Troijene doot saghen,
Mogedi wel weten dat sine claghen.
Si maecten harde groet mesbaer,
Menech man sleet daer sijn haer.
Die coninc sach sinen neve doot, 1385
Hi zwoer vor alle die genoot,
Hine sage Troyen nemmermeer,
Hine soude den neve wreken eer.
Sinen sone riep hi Vulcoen,
Ende daertoe meneghen baroen, 1390
Hi seide : « Helpt slaen onse viande,
Ende laet ons suveren onse lande,
Dese glottoene willen ons slaen,
Weten ons verweren saen.
Hier liggen doot u mage, u kinder, 1395

Ende u neve die leget ghinder.
Nu laet sien wie wille dat wreken. »
Mettien worde liet hi 't spreken;
Hi liet blasen enen horen,
Die men verre mochte oren, 1400
Die roetsen dochten wederluden;
Men ginc die blode achtercruden,
Si reden haren vianden an,
Daer vondsi menegen fellen man;
Laomedoen reet selve voren, 1405
Met ·X^m· ridderen vercoren.
Si lieten hare speren sinken,
Daer si den Grieken mede scinken
Grote wonden ende diep.
Ic waenre menech lude riep, 1410
Daer mocht men strijt sien vreselijc;
Noint man sach dies ghelijc.
Die Grieken en consten 't niet gedragen,
Van den velde lietsi hem iagen,
Al toter zee wordsi ghedreven, 1415
Dat coste menegen man sijn leven,
Vercoevert en waren si nemmermere.
Doe quam een bode gelopen sere
Toten coninc met grotre pine,
Daris hiet hi van Salamine, 1420
Hi was maech des coninx wijf,
Ghewont was hi al dor sijn lijf:
« Wat doestu hier, » sprac die garsoen,
« Twine keerstu Laomedoen,
Die best verraden ende doot, 1425
Die sal ghescien scande groot.
Siet wat mi volx volget ane
Meer dan ·VII^m, ic wane,
Up ons hebsi gewonnen Troyen,
Wine commer meer in t'onser joyen. 1430
Si hebben gheset up die vesten
Meer dan dusent van haren besten,
Met verraednessen ebsise gewonnen,
Dat wi se meer gewinnen connen;
Nu vare henen metter vaert, 1435
Ende porre te haren lieden waert,
Het's beter dat men up hem rijt
Dan menre terre stat ontbijt. »
Groot vaer ginc an Laomedoene,
Doe hi horde dat die Griffoene 1440
Gewonnen hadden sine stat,
Wat wondere waest al rau hem dat,
Van rouwen ende van groten sere
No weeti wat hi doen mach mere.
Sceet hi danen, dats sijn verlies, 1445
Ene busine dat hi blies,
Sijn here hiet hi met hem riden,
Nu en mach hi niet henen sonder striden,
Want die Grieken na hem varen,
Die altoes niemene en sparen, 1450
Si worden hem te na ghebure,
Dat wart den Troijenen te sure,
Die coninc vaert up d'andere scare,
Die 't herte droeve hadde ende sware,
Waest hem lief, waest hem leet, 1455
Die tranen ontliepen hem ghereet.
Hi siet die scade, die men hem doet,
Hets wonder dat hi niet verwoet,
Hi sietter dusent up hem saen
Comen, diene willen verslaen. 1460
Dus scadelijc ende dus onsiene
Hadden 't ghindert die Troijene,
Nestor, Castor ende Pollux
Daden hem vele ongelux.
Alsi Hercules ende sijn here,
Die daden harde grote were, 1465
Comen saghen up Laomedoene,
Lieten si sinken die ponyoene,
Ende leerden hem van haren spele.
In cortre wilen doden sire vele,
D'eene waren versch ende d'ander moede,
Berinct hadsi al sonder hoede, 1471
Van voren sloughen si se ende van achter,
Si daden hem harde groten lachter.
. . . .
. . . .
. . . .

DE TROJAENSCHE OORLOG.

FRAGMENT.

Het voorstaende fragment over den Trojaenschen Oorlog, vervat den aenvang des krijgs: « De Grieken, door Hercules in het wapen geroepen, verschynen voor Troje. De Trojanen, door Laomedon aengevoerd, randen de Grieken moedig aen. Nestor strijdt met Laomedoen, Castor met Cedar, en hevig woedt 't gevecht om hen henen. De Grieken wyken tot aen het strand der zee; maer daer komt de mare in Laomedon's leger dat een deel van 't grieksche heir, 't welk zich verdoken had gehouden, de stad bestormde. De Trojanen, van voren en van achter aengevallen, geraken in wanorde, en trekken, niet zonder groot verlies, de stad weder binnen. »

Het volgende fragment hoort tot het einde van het heldendicht :» Na den dood van Hector, wagen de Trojanen, door de wraek aengezet, nog een algemeenen uitval; Priam zelf verschijnt in den strijd. Deze zang behelst voornamelijk den heldenmoed der Amazonen, die Troye ter hulp waren gekomen, en het meeste licht valt op Pentiseleie, *der mageden koningin*, en by de Grieken op Pirrus, Achilles zoon. Pentiseleie wordt met Telamon en Pirrus handgemeen; zy ontzet Filimenis door het grieksche leger omringd en dapper aengevallen. Doch zy sneuvelt eindelijk, en hare dood brengt onder de Trojanen eene zoo groote neêrslachtigheid te wege, dat zy, sterk verminderd, gedwongen worden naer de stad de vlucht te nemen. De Grieken weigeren alle eer van begraving aen Pentiseleie, wier lijk in eene rivier wordt geworpen, sedert Santen geheeten. De Trojanen, nauwer ingesloten, trachten zich door onderhandeling uit het gevaer te redden; zy bieden Helena weder te geven,... »

Het handschrift bestaet in twee vellen parkement, in-4°; elke bladzyde vervat twee kolonnen en elke kolon 42 versen. Het geschrift schijnt van het einde der XIIIe eeuw te zijn, ook is er de spelling zeer zuiver van. Beide vellen hooren tot dezelfde plooi; 't een was het middelste, en tusschen dit en het ander zal wellicht één vel ontbreken. Van daer die gapingen in het verhael aen vers 168 en 504. De heer F. Vergauwen, wien het toehoort, had de goedheid my hetzelve ter uitgave afteslaen

De Trojaensche Oorlog.

. . . .
. . . .
. . . .
« Here, » sprac die coninginne, B. I K. I.
« Hier's groet verlies, na dat ic kinne,
Dat ic Hectore vinde verslegen
Sal mi harde lange wegen,
Vor sijn lijf ne mindic niet. 5
Hier is groet scade gesciet,
Daerne helpt omme negeen misbaren;
Doet gereiden uwe scaren,
Wi sullen die Grieken varen spreken,
Ic maect hem cont in dere weken 10
Wat magede dat met mi riden,
Ende of si iet connen striden. »
Wat soudic versten dese saken,
Prian dede saen cont maken
Sine liede te porne sciere, 15
Daer was gebonden menege baniere,
Al 't volc wapende hem metter vart,
Daer was verdect menich paert.
Gescaert hebben si 't volc gereet
Up ·I· plaetse wijt ende breet. 20
Pentiselcie dede ane
·I· Halsberch wit als ·I· suane,
Nie was man in gere stat,
Dat weit wel, gewapent bat.
·I· joncfrouwe telt die brief, 25
Die de vrouwe hadde lief,
Hebben haren helm gebonden.
Menne vant so guden in den stonden
Up ·I· ors, dat beter was,
Dan nie enich, daric of las, 30
Is die vrouwe sciere geseten,
Vererret was si, wildijt weten,
Hare covertuur, nu merct dat,
Was witter dan ie lelien blat;
Daer hingen an ·C· bellen 35
Van finen goude, dus horic 't tellen,
Die luden utermaten wale;
·I· suert nam si van finen stale,
Met haest, vor al die liede,
Sat up, hare maisniede 40
Wel gewarent metter vrouwen.
·M· magede mocht men daer scouwen,
Helm up 't hovet van brunen stale, B. I K. 2.
Halsberch gebruniert wale,
Colsen gescoiet dat hem wale stoet, 45
Elc hadde eens lewen moet,
Scilt omme hals al omwaert
Reden si ter porten waert.
Sint die werelt eerst began,
Of al dat si geduren can, 50
Ne siet men volc van diere maniere.
Elc hadde ·I· ponioen diere,
Ende daertoe ·I· scarpen spiet,
Het bit te Gode al dat se siet,
Alle die vrouwen van den lande
Hieven upwart hare hande, 55
Dat si moesten, in dien dage,
Beschermt wesen van doetslage.
Prian hadde kinder meer
Dan Bonoit nomde eer,
Dat was Esacus, die verdranc, 60
Al Parijs den droeven ganc
Voer in Grieken om Helenen,
Die sint al Troien dede wenen.
Caon was daer, ende Pollices,
Ende Ansimacus, nu merct des, 65
Dit waren al Prians edel kinder.
Doe Pollices sach comen ginder
Pentiseleie, die coniginne,
Wart hi gevaen in dien sinne.
Hi was out ·XV· iaer; 70

Sinen vader bat hi daer
Dat hi Pentiseleien bade
Dat siene gender ridder dade.
Hi wilde des dages, dor hare minne,
Haer ridder sijn in den beginne; 75
Gerne dede dat Pentiseleie.
Hectors gude part Galenie
Gaf men hem, ende ·I· suaert,
Daer Pollices ridder waert.
Oec drouch hi Hectors teiken mede, 80
Dies dreef sijn herte grote vrohede.
Mettien voer wt Filimenijs,
Die dicke hadde beiaget prijs,
Ende met hem die Paflagoene, Bl. 2. K. 1.
Die stout waren ende coene. 85
Si daden ondoen daermides;
Groet is 't geruchte, dat daer es,
Al die Grieken, wildijt weten,
Sin up hare orse geseten,
Met wapenen harde wel bewaert. 90
Daer was bedect menich paert,
Daer si ter porten wt quamen
Vielen die ·II· heren te samen.
Ic wane wel datter die helt
Van den orse daer wart gevelt, 95
Ne hadden scutters gedaen,
Die boven upten muren staen,
Hem ware gesciet groet misprijs.
Sere vrome was Filimenijs,
Hi bescudde, die hi mochte, 100
Ic wane hi sinen doden vercochte,
Maer mochtu niet t'ere stede
Gesecgen, hoe wel hijt dede,
Noch gescriven in ·I· dage;
Menich creet na sinen slage, 105
Sulke ·XXX· slouch hi doet,
Die prijs te voren hadden groet.
Omme te helpene der eerster scaren
Quamen ·M· ridders wt gevaren,
Scilt omme hals ende helm up 't hovet, 110
Met scarpen speren, dies gelovet,
Haren vianden voren si scaden,
Filimenise wilden si ontladen.
Pollidamas was hare here,
Sijn teiken riep hi lude ende sere, 115
·I· Coninc stac hi daer doet,
Dat hi viel in die porse groet.
So wel dede hijt in 't begin,
·C· Becochtent 't ende niet min,
Van den besten, die waren daer. 120
Maer sijn verlies was so suaer
Dat hi vergeten sal te spade
Der Troienen grote overdade;
Doch dat die van binnen quamen,
Met ere scare al te samen, 125
·X·m warenre ende min niet, B. 2. K. 2.
Diegene die dese scare ziet,
Mach secgen dat hi, in sire tijt,
Nie ne sach so groten strijt,
Noch nemmermeer doet hier naer. 130
Daer hadde menich groten vaer,
Want men daer die helme clovede,
Dat bloet ran hem wtten hovede,
Ende wt al den live also wale,
Dus wart daer menich bleec ende vale, 135
Die van den orse viel neder saen.
Dese wijch hevet lange gestaen,
So dat daer quam Dyomedes,
Menesteus ende Ulixes,
Onelius, Aiax ende Telamoen, 140
Entie wise Agamennoen.
Dese daden den andren vaer,
Dat secgic u al overwaer,
Dat si gekert hadden die van binnen,
Hadden sijs weten hoe beginnen; 145
Maer die porten dat brocht se in noden,
Waren al bestopt met doden,
Eist met scaden of met onneren
Si moeten ummer weder keren,
Si daden si, want si wilden sterven; 150
Daer mocht men menegen sien bederven,
Want al die beste van den scaren
Nu in groten vernoie waren,
Groet is die scade an beiden delen,
Want met scichten ende met quarelen, 155
Die si scieten van der mure,
Maecten si menegen den strijt te sure,
Dat dede den Grieken trecken ave;
·Vc· lieten sire in den grave.
Die van der stat, dat secgic u, 160

Up hem gaven si ·I· hu,
Want die Troiene sin becomen
Ende hebben hem vele volx genomen.
  Pentiseleie die quam wt
Als daer was so groet geluut 165
Van den speren, die daer braken,
Ende van den volke dat si of staken.
([1]). . . . .
. . . .
. . . .
Die scone Deydamie mede B. 3. K. 1.
Dreef daeromme grote serichede.
  Menelaus hadde maenden ·III· 170
Gemerret, dus seget men mie,
Pirrus was wel ontfaen
Van al dien lieden sonder waen;
Die wapine die waren Achilles
Gaf hem weder Ulixes, 175
Daer Aiax hem omme hadde vermort,
Als men u tellede ende gi hort.
Te dragene waren si hem te suaer,
Bedi gaf hi se hem aldaer,
Daer mede was hi ridder gedaen, 180
Sijn suaert gorde men hem saen
Al wenende Telamoen, sijn neve,
Ende hi bid hem of hi leve
Dat hi pinse omme sijns vader doet,
Hine durs hem bidden clene noch groet, 185
Den tijt hebben si gehouden,
Met sacrificien ende met vrouden,
Haren Goden hebben si gebeden
Vor Pirruse, eer si streden.
Nu dunket hem dat si sijn genesen, 190
Si sijn altoes gereet na desen,
Jegen die Troiene te houdene strijt,
Vort wart meer in alre tijt.
Des nachts waren die Grieken rasch,
Ende lagen in haer harnasch, 195
Doe si des dages waren gereet,
Daer nis niemen hine weet
Dat hi moet sterven of sijn gevaen,
Of sine viande wederstaen;

Niemen is daer dies rouct 200
Dat menne meer ten tenten souct;
Si wilden se upten velde gemoeten,
Ende vor hare lijdso groeten,
So daden si oec, dats waer;
't Eerst dat die dageraet wart claer, 205
Sinsi uten tenten gevaren,
Hare volc setten si in scaren,
So si best mochten ende niet bat,
Doe reden si toter stat,
Hare vianden waensi verriden, B. 3. K. 2. 210
Maer gemackelike, in dien tiden,
Sagen sise comen uter stede,
Wel gewapent, na haren sede,
Ende wijslike met haren scaren;
Pentiseleie, die vrouwe t'waren, 215
Spraker vele toe ende hiet;
Alle die saken, die si riet,
Dede men gerne ende wale,
Twi soudic 's maken lange tale,
Eer het prime was van den dage, 220
Waren daer geslegen vele slage;
Also groet ende also sure,
Dat die scilde van leysure
Scurden, die waren starc genouch,
Ende hoe men die helme dor slouch, 225
Daerne was halsberch an die vart
So starc, hine scurde vor 't suart.
Men slouch daer ontue riegen ende ziden,
Nie sach man so sere striden,
Geen man mocht vulbringen, 230
Al wilde hi tellen van dien dingen,
Hoe fellike si hem besochten,
Ende hoe vreselike si vochten,
Hoe elc up andren gingen iagen,
Wat die orse conden gedragen; 235
Dat gecrac van genen speren,
Ende dat iagen ende dat weren,
Dat daer was ter zelver ure,
Horde men die stat aldure,
Ende in die palaise mede. 240
Ic waent meneger vrouwen dede
Laten menegen heten traen,
Si waren met rouwen bevaen,
Want hare scade waert t'alre tijt.

[1] Hier ontbreken waerschynelijk 2 bladzyden, welke ongeveer 168 verzen moeten vervat hebben.

Pirrus, die scone, quam in den strijt 245
Gepongiert upter campaenge;
Hi sat up .I· ors van Spaenge,
Dat beste nadat ic 't weten can,
Dat nie keisers kint gewan:
Hi was, weit wel, wreet viant 250
Troien ende al Frigienlant;
Ridder docht hi oec wesen wale, B. 4· K. 1.
·I· ponioen oec van sindale
Had hi an sijn spere, die coene,
Ende daerin gesprenget lioene. 255
·I· stic vor al sine gesellen
Als ons die geesten tellen
Josterde hi up Pollidamase;
Sijn scilt scurde als ·I· blase,
So dede sijn halsberch vor die borst, 260
Daerne was geen langer vorst,
Ne hadde sijn spere niet te broken,
Pollidamas ne hadde nemmer gesproken.
Dit's d'eerste joeste die Pirrus dede:
Pollidamas geraectene mede, 265
So dat 't spere up hem brac,
Nochtan dattene Pirrus of stac,
Ende hem 't hovet eerso ter erde nederquam
Dies waren die van binnen gram;
Bider ventailge nam hine saen, 270
Het ware oec met hem gedaen,
Ne hadde gedaen Filimenijs.
Upten scilt van felre wijs
Stac hi, dat hi moeste breken,
Hadde die halsberch oec niet geweken, 275
Hi hadde hem 't yser ende hout
Dor 't lijf gereden met gewout,
Maer die halsberch was so goet
Dat hi hem 't leven hevet behoet.
Pirrus dede hem 't gereide rumen 280
Enter erde nedertumen.
Paflagoene worden verwoet
Dat hare here stont te voet,
Ende hi 't ors hadde verloren.
Si slougen dat hem quam te voren 285
Al te sticken ende doet,
Daer was die strijt starc ende groet.
Pirrus pinde hem harde sere
Te behoudene haren here,
Ende sine liede oec onset, 290
Maer was hem wars of bet,
Men ontfoerdene hem al te male,
Ende dat secgic u sonder hale,
Dat si daer omme dreven groet seer. B. 4. K. 2.
·VII· waerf ofte meer 295
Hadden sine brocht uter noet,
Maer dan so quam die perse so groet,
Dat sijt vulbringen niet ne mochten,
Dat sine up sijn ors gebrochten.
Si lieten hem dor haren here 300
Maertelien utermaten sere,
Si slougen daer menegen omme doet.
Doe hi bina was uter noet,
Quam Telamoen gereden daer an,
Ende met hem X^m man, 305
Up hem reden si, wetic wel,
Datter menich ave vel,
Daer moesten si keren den rig;
Gine horet nie secgen noch ic
Van volke dat hem werde so sere. 310
Si hadden oec verloren mere,
Ne hadde gedaen Pentiseleie,
Die quam gereden dor die melleie,
Ende hare magede met hare,
Die songen lude ende clare, 315
Maer ic wane gi dinc daer voren,
Altoes gene ne sout horen,
Hen dochten gene wijf t'waren,
Maer recht der engele scaren,
Die setten hem ter hant ter were, 320
Ende gemoeten al dat here.
Dar wart menich scilt gescaert,
Ende getrect oec menich suaert,
Dat was geluut van gescreie,
Telamoen ende Pentiseleie. 325
Quamen te samen in der porsen,
Daer vielen si beide van den orsen
Ter erden, waest hem leet of lief;
Ic wane die strijt groet daer hief,
Dat ·C· ridders becochten, 330
Die dat orloge besochten.
Die joncfrouwen werden hem sere,
Ende staken of menegen here;
Haer vrouwe daden si upsitten weder,

Die gevallen lach daer neder. 335
Mettien quamen de Paflagoene, B. 5. K. I.
Gesconfiert hadden si de Mirmidoene,
Si clagen dat men mit gewelt,
Haren here hem nam up 't velt,
Ende men hem dede groet misprijs. 340
« Is dat, » seit si, « Filimenijs,
Wies lant dat bi den minen gaet.
U vrient, » seit si. « Vrouwe jaet! » —
« Joncfer, » seit si, « volget mi bet,
Siet dat hi emmer si onset, 345
Ende men den overmoedigen diede
Van hare pine geve miede.
Mettien lieten si alle lopen,
Dat moeste menich man becopen,
Menegen halsberch staken si dure. 350
Hier wart die strijt starc ende sure,
Dat enich man, sint of daer te voren,
So menegen halsberch sach scoren.
Mirmidoene waren goet,
Den mageden hilden si gemoet. 355
Hare volgeden die Paflagoene,
Die sere haten die Griffoene.
Ic wane si menegen vervaerden,
Want si altoes niet ne spaerden, 359
Si slouch hem of been, aerm, hant ende dien,
Haer suart was so sere onsien.
Menich ruumde genen wive,
Die goet ende stout was van live.
Wat wondere eist dat si sijn vervart,
Starc is haer spere, starc haer suart, 365
Omme t'ontsettene Filimenise
Vacht men daer in sulker wise,
Dat ridders ontgolden genouch,
Die men met wapinen te sticken slouch.
Achilles sone siet den strijt, 370
Hi hort die slage ende dat gecrijt;
Den gevangen heift hi gelaten,
Ende wart verbolgen utermaten,
Den scilt nam hi ende die spere,
Ic wane hi sal doen grote were, 375
Ende sulken quetsen dies niet ne waent,
Den sinen bid hi ende vermaent:
« Keert omme, » seit hi, « edele heren, B. 5. K. 2.
Gi laet u al te sere onteren,
Het sin wijf hebbic verstaen, 380
Die hier onse liede slaen,
Onse gesellen, ende onse vrient,
Qualike hebwi hem gedient,
Dat si vor ons huden 't velt. »
Pentiseleie hort wat hi vertelt, 385
Luttel onsach si sine wort:
« Vassael, » seit si, « nu hort,
Houdi mi van al sulken live,
Als dese andre cranke wive,
Die men lichte van voeren vint, 390
Dans ons doen niet ·I· twint.
Joncfrouwen sijn van sulke sede,
Wine roeken gene onsuverede;
Mijn lant, dat mi mijn moet liet,
Houdic so dat niemene onsiet, 395
Hens veraergert in gere wijs,
Wapine te dragene om prijs
Quame wi, ende t'onsettene dese stat,
Noch ne sin wi niet so mat.
Sonder hulpe en is hi niet entrouwen, 400
Die mi hevet ende mine joncfrouwen;
Gi sullet weten in corten tide
Wat si commen doen in stride;
Ic wane gijs u niet sone hoet,
Gine sullet kennen minen overmoet, 405
Omme Achilles dijns vader,
Die Prian kinder slouch alle gader,
Ende Hectore slouch ter doet,
Die nie ne hadde genoet.
Van al den volke van ertrike 410
Ne sach nie man sijn gelike,
Dies so hebbic grote rouwe
Ics onsecge di vrede, ontrouwe. »
Daerne was gene langer tale,
·I· spere nam si wetic wale, 415
Dat liet die vrouwe op hem sinken.
Pirrus ne wilde hare niet ontwinken,
Maer hi ontfinsi met groten nide,
Den scilt hadsi an die side, 419
Ende elc liet up andren iagen, B. 6. K. I.
Wat dat orse conden gedragen.
Die scilde scorden ende braken,
Ic wane si die halsberge dorstaken,
So dat sijs hadden wonder groet.

Die erde maecten si al roe 425
Van den bloede, dat van hem ran,
Ende van menegen andren man.
Die ponioene wit ende goet
Worden gevarwet in dat bloet,
Iegelijc dede andren we; 430
Pirrus brac den scacht ontwe
Up hare, die hi niet ne minde,
Die trenchoene vlogen ten winde.
Pentiselcie geraectene wel
Dat hi van den orse vel, 435
Dies hem menich Griec veruaert.
Pirrus spranc up ende trac sijn suaert,
Want hine hadde gene noet,
·III· slage gaf hi hare so groet,
Maer hine ware hare niet ontgaen, 440
Ne hadde die grote perse gedaen.
Om die ioeste was up dien dach
Geslegen daer so menich slach,
Mirmidoene daden upsitten
Pirruse, den jongelinc, den witten, 445
Haren here in dien stride.
Si waren utermaten blide,
Dat hi so stout is ende so goet,
Ende hijt also wale doet
Met wapinen vor al dat here. 450
Hier wart te broken menich spere,
Ende menich ridder gesteken doet.
Die wege worden daer al roet.
 Agamennoen quam daer, die milde,
Ende met hem .XV^m^. scilde, 455
Dyomedes quam daer van Calidone,
Die ·I· here can leiden scone,
Der Grieken here al te male
Hare coninc, hare amirale,
Versaemden daer t'erc scare, 460
Inne weet hoe lange dat geware,
Maer die vrouwe Pentiseleie B. 6. K. 2.
Dorreet al die melleie;
Verloest hevet si Filimenise,
Dies hare dancte in meneger wise, 465
Want si hadde hem gegeuen,
Dat hi verloren hadde sijn leuen.
Sijn volc beringdere omme trent,
Ic wane die wijch daer niet ne ent;

Daer is comen Pollidamas, 470
Die lange in groten stride was
Jegen Aiax broedre, Telamoene;
·I· groet deel waren daer baroene,
Remus was daer van Cisonie,
Mettien volke van Lanconie, 475
Ende daertoe mede Eneas,
Die sint here in Lacien was.
Oec quam daer seluer Prian,
Pollices ende menich man,
Die wel in stride wesen can; 480
Sint dat die werelt eerst began,
Ne sach nie man wijch so groet
Of daer so menich man bleef doet,
So menich lager daer gevelt
Dat si bedecten al dat velt. 485
Achilles sone deits hem te voren,
Met sinen suarden dede hi scoren
Menege scare al tene gader,
Diere wrac hi sinen vader.
So menegen storte hi dat bloet 490
Dat hi dat velt bedouwen doet.
Ic wane hi menegen halsberch scorde,
Alse lange als die dach gedurde
Ne mochten si daer niet versceiden,
Dat dede die nijt van hem beiden. 495
Pentiseleie entie hare
Senden den Grieken quade mare,
Si dorreden se met haren scachten,
Hare daet mach men niet vulachten.
 Pollices deis hem wel te voren, 500
Omme hare, die hi hadde verloren,
Pirruse stac hi vor al 't here,
Ende stac hem of met sinen spere,
(¹) . . . .
. . . .
. . . .
Vele blever doet al daer, B. 7. K. 1.
Daer wart ·I· strijt al suaer 505
Van den magen, die daer vochten,
Dat die Mirmidoene becochten.
Die Troiene up die Giffoene,

(¹) Hier ontbreken twee bladzyden, ongeveer 168 verzen.

Dat bestarf menich ridder coene,
Dat geen man conste vulscriuen. 510
Alle wilden si daer doet bliuen,
Pollices sloucher vele,
Maer het ginc hem uten spele.
So vele liet hire in corter tijt,
Al den dach stont die strijt, 515
Dat die Grieken up die van binnen
Dat velt niet ne mochten gewinnen,
Maer doch als 't quam te gesciene
Verloren so vele die Troijene,
Dat si begerden die stede, 520
Ende omme die coniginne mede,
Disi iamerlike verloren,
Weken si die Grieken voren,
Ter stat wart vloensi dies wondert.
Wel ·IIII^m^· ende ·V·^c^. 525
Lietensi up dat velt verslagen,
Nemmermeer ne hort man gewagen
Dat ie man sach soe scadelijc rien;
Die porten ne sijn niet so wijt, 529
Sine sin hem nouwer ende in 't gevouch,
Daer slougere de Grieken der hare genouch.
Ic wane si culden haren moet,
Men mocht daer waden in dat bloet,
Ne ware Pollices ende Eneas,
Filimenijs ende Pollidamas, 535
Dat si so sere ter were staen,
·I· ne ware niet ontgaen,
Inne constu niet vertellen 't verlies,
Entie scade, sijt seker dies,
Dat si hadden die vam binnen, 540
Verwonnen sinsi wildijt kinnen,
Nemmermeer ne comen si buten muren,
Omme te prouene auenturen.
Dat volc datter 't lijf behelt
Sloten die porten met gewelt, 545
Alle waren si t'ongemake, B. 7. K. 2.
Dus ende bi derre sake
Besaten die Grieken die stat,
Wine lese niewer dat,
Dat si meer wt vechten quamen, 550
Maer binnen bleven si al te samen.

Bonoit, die dit dichte walc,
Uten latine in walsce tale,
Die dicht al die mort,
Dat verloren wart die port. 555
Atenore ende Pollidamase,
Ansise ende Enease,
Ende al die gene, die daer ontgingen,
Ende seget dat hi van desen dingen
In Ysis bouc die waerheit vant. 560
Hier iegen secgic al te hant,
Rome ende die senature,
Entie keisere van rechter urc,
Die sin van Enease comen.
Soude God te sire vromen, 565
·I· verrader doen die ere,
Dat hine also groet ·I· here
Maken ende so grote mort,
Dat ware ·I· zake ongehort.
Perconopeus, die fauclare, 570
Seget dat al openbare
Van Ancise ·I· dinc,
Ende dat hi was ·I· vondelinc,
Dats valsch, Capus was sijn vader,
Dat scrivet ons Virgilis algader; 575
Sijn oudervader Assaracus,
Van hem lese wi aldus,
Dat hi te Troie crone drouch,
Hier of heb wi gehort genouch,
Maer uten walscen ende van Ancise, 580
Van Darese, ende van Virgilise,
Ende wt andren bouken mede,
Sullen wi nemen die waerhede,
Ende in diescer tale umbinden, B. 8. K. I.
So wi se best mogen vinden, 585
Sal ic u secgen die waerheit vort,
So ic verstaen hebbe ende gehort.
Een rike ridder ende een geheert
Was Ysis ende wel geleert,
Hi was buten, ende Dares binnen, 590
Aldus doet ons Bonoit bekinnen
Die dinc, die buten ende die liede
Screef hi also si gesciede,
Oec doet hi ons verstaen,
Hoet den Grieken is vergaen, 595
Nadien dat si wonnen die stat,

Dat si van guede waren sat,
Hoe si verdronken ende bedorven,
Na die ere dat si verworven. 600
Dat sal ic dichten overwaer
Nu doet guet horen daer naer.
In die stat, sijt seker dies,
Was groet rouwe ende verlies,
Sine weten wat doen noch waer vlien, 605
Want sine connen niet gesien
Hoe si verdriven die viande.
Die vrouwe van der magede-lande
Was beweent van alder stede,
Ende van hare joncvrouwen mede. 610
Die Grieken besagen si daer si lach,
Si seiden oec up genen dach
Dat si nie in genen dagen
Sconre lijf met ogen sagen.
Doe vraget men wat men best toe dade, 615
Doe seiden si dat si grote scade
Haren volke hadde gedaen,
Sint si daer quam sonder waen,
Ende dat si bi hare cracht
Scade namen al ongeacht, 620
Hare overdaet ende hare hone
Willen si dat men hare wederlone,
Ende men si dan ne grave niet,
Maer Pirrus diet ontriet,
Hi seide, het dochte hem nu ende echt 625
Redene wesen ende guet recht,
Ende het ware lachter ende scade, B. 8. K. 2.
Wart dat men hare anders dade.
Dyomedes ontriet dit al,
Hi seit dat men se geven sal 630
Te verterne den honden,
Of den vuluen in corter stonden,
Of dat men se werpe in ·I· riviere,
Ende laet se hene driven sciere.
Aldus telmen mi waer men se 635
In ·I· water heet Sancli,
Daer was Santen na genant,
Des moeten si alle sijn gescant,
Si daden gelijc dorpren honden.
Doe Pirrus genas van den wonden 640
Behaget's al den Grieken wel,
Nu meer maecten si groet spel,
Der porten ·I· deel t'waren
Besetten si met hare scaren.
Ic wane si oec nemmermeer wt Troien 645
Ten stride iegen hem comen sien,
·III· dage was hem so onsochte,
Dat niemen andren spreken mochte.
Ancises ende Eneas,
Antenor ende Pollidamas
Hebben genomen ·I· raet, 650
Wien soet goet dinct of quaet.
Si willen Helenen wedergeven.
So waensi best behouden 't leven,
Door haren wille niet ontfaen,
Noch genen schade sonder waen. 655
Si gingen ten .co. Prian;
In 't hof was menich hoge man,
Si seiden: « Here, nu verstaet,
Nemit hier up uwen raet,
Hoe men van derre aventure, 660
Die ons fel is ende sure
Wat ende men daer of wille maken.
Die Gode sin ons wederzaken,
Wi mogen alle merken wel,
Dat si ons sin van herten fel, 665
Wine weten niet warbi het mach sijn,
Dit behiet ons Apolijn.
. . . .
. . . .

GEDICHTEN

VAN

BOUDEWIJN VAN DER LORE.

De zes nevenstaende gedichten zijn uit het gekende handschrift n° 192 der *Bibliotheca Hulthemiana* genomen. De drie eerste dragen den naem van bovengemelden dichter; de drie laetste, schoon ongeteekend, vermeenen wy hem ook te mogen toeschryven, daer zy in denzelfden vorm en trant als de *Achte personen-wenschen* zijn voorgedragen.

De dichter Boudewijn Van der Lore leefde in de XIVe eeuw, te recht Artevelde's eeuw genaemd; hy was een yverig voorstaender van 's lands rechten en vryheid, en immer waren de bedorvene zeden, welke niet selden van uit het hof tot de laegste rangen der maetschappy zich verspreiden, het voorwerp zyner hekeldichten. De twee eerste zyner dichtstukken bewyzen dit gezegde; in het gedicht *de Maghet van Ghend,* verheerlijkt hy den moed der Vlamingen, die het geweld van graef Lodewijk van Male beteugelden. In het tweede stuk : *Dit's tijtverlies,* haelt hy het verwijfd en weelderig leven van het gravelijk hof door den hekel, en wel te recht, want by al de schryvers dezes tijds vinden wy die schandelyke zedeverbastering aengeteekend. Ter overtuiging hebbe men slechts de 66ste bladzyde der kronijk in te zien, welke tot opschrift draegt *Dits die excellente Coronike van Vlaenderen. Antwerpen,* 1531.

Het eerste gedicht, *de Maghet van Ghend,* welk ik reeds in den dichtbundel *Theophilus* plaetste, bezingt de zege door de Gentenaers op graef Lodewijk van Male, in den zevenjarigen oorlog behaeld, als hy met zyne legermacht twee malen (in 1380 en 1381) voor Gent verscheen, en twee malen gedwongen werd het beleg, onverrichter zake, op te breken.

De vlaemsche en brabandsche gemeenten hadden zich hoog verheven onder het

kortdurend doch krachtig bestuer van Jacob van Artevelde. De Nederlandsche handelsteden, met de duitsche hansesteden vereenigd, maekten een machtig verbond uit, en een oogenblik scheen die regeringsvorm zich over gansch Duitschland te zullen verspreiden. De graven van Vlaenderen trachtten die gang te stuiten; hun macht en aenzien waren hier door niet weinig gedaeld; de steden huldigden hen nog, maer slechts als leenheeren, wien zy raed en daed verschuldigd waren, maer overigens erkenden zy hun geen toezicht over de zaken van 't stedelijk bestuer. Lodewijk van Male zag dit niet zonder nayver, en hy dorst het wagen zijn gezag door 't geweld der wapenen te vermeerderen.

Hier uit ontstond de zevenjarige krijg, wiens uitkomst zoo roemrijk voor Vlaenderen uitviel, dat de graef gedwongen werd de vrye regeringsvorm der stad Gent goed te keuren, by het vredetractaet van Doornik, in 1382.

Het is te veronderstellen dat dit dichtstuk, na het einde des tweede belegs, weinig voor den slag van Beverhout, gedurende de vredehandelingen te Doornik, werd vervaerdigd, daer men de begeerte naer vrede, welke alsdan geheel de stad Gent bezielde, op verscheidene plaetsen van 't gedicht, geuit vindt, voornamentlijk op vers 222 en 238. De stad Gent wordt in dit gedicht door de Maegd met den Witten Leeuw voorgedragen, welke door den ridder met den Zwarten Leeuw in de schild (de graef van Vlaenderen) en zyne gezellen vruchteloos wordt aengerand, want eene menigte verdedigers waren rond de Maegd, welke alhier door de schermheiligen der kerken en kapellen, mogelijks ook der Neringen en Ambachten worden verbeeld.

Niet min belangrijk is het vierde gedicht: *De vier Heeren wenschen,* door de toespelingen, welke men er op het Niebelungenlied in aentreft. De heer Mone trok reeds de aendacht op dit stuk in zyne *Quellen en Forschungen,* bl. 148, als een bewijs dat het nationael heldendicht der Niebelungen alsdan nog algemeen hier te lande gekend was. De persoonen, welke er sprekend worden ingebracht, zijn: *Haghen, Geernoet,* de *milde Rudegeer,* en *Gontier;* zelfs wordt er van Wittichts paerd *Scheming* en zijn zwaerd *Miming* gewaegd, welk eene grondige kennis van de noordsche sagen zou verraden, zoo gemelde heer Mone betuigt in boven aengehaeld werk, met de volgende woorden: « Die Anführung des *Scimming* und *Mimming* (denn so ist zu » lesen) v. 143 ist merkwürdig, denn sie beweist, dass dem Dichter nicht nur die sage » der Nibelungen, sondern auch ein Gedicht wie Dieterichs Flucht oder Volkslieder » von Wittich bekannt waren. Denn in den Nibelungen kommt weder Wittichs Ross » *Scheming* noch sein Schwert *Miming,* überhaupt seine Person nicht vor. Der Dichter » kannte also mehr als die Nibelungen. Aber welch ein sonderbarer Wunsch Hagens, » der ja den *Balmung* besass! denn zur zeit, als die vier Helden zusammen sassen, war

» ja Sigfrit schon todt. Man sieht an diesem wesentlichen Verstosse, dass dieses Gedicht » reine Erfindung und Anschmiegung an die Sage ist, und keinen innern grund hat. » Mijn vriend, de geleerde Heer Pr. Van Duyse, had de goedheid dit gedicht sierlijk in nieuwe nederlandsche verzen overtebrengen, hetwelk den lezer mogelijk niet onaengenaem te midden deze oude stukken zal aentreffen :

De Vier Heeren Wenschen.

SPROOKE.

Daer zaten in een zale vier heeren eens vergaêrd,
Om wat den tijd te korten by d'aengenamen haerd.
Zy aten, en zy dronken, van lijf en ziel gezond,
En ieder dacht de beste te zijn van 't wereldrond.
Vorst Guntheere was de eene; naest hem zat Hagen neêr,
Wat verder zat heer Geernoot, en milde Rudegeer.
Nu sprak de dappre Hagen : Mijn makkers, 't is hier goed :
Wy leven heerenleven, en hebben heerenmoed.
Elk van ons vieren zegge, wat wensch hem meest behaegt;
Zoo weten wy, wat harte men in den boezem draegt.

— Ik wou wel (zeide Guntheer) by heldere rivier,
In 't bosch, mijn dakjen vesten, bekroond met looverzwier.
'k Wou visschen, ik wou jagen, in uitgelezen stoet
Van ridders, en van vrouwen, met blanke hand en voet.
Ik wou, als 't woelig visschen en jagen waer' gedaen,
Met al die schoone vrouwen weêr in mijn wooning gaen.
'k Wou eten, drinken, reien met menig goeden maet,
En al die tot my traden, beschenken naer hun staet.
En zoo ik dat niet wille, kome ik in diepen nood :
Dus mocht ik lustig leven en zweven tot ter dood.

— Ik wou (hervatte Geernoot) doof als een erpel zijn,
Wanneer my een verrader genaekt met tongfenijn.
Ik wou tornooien, stryden, gevreesd van land tot land,
Den vrouwen en verdrukten tot wraek en onderstand.
'k Wou de arme ridders redden, die 'k onder wege vond,
Opdat ze, vry van schulden, my volgden t'aller stond.
Ik wou de schoonste vrouwen van dorp en stede zien,
Die, vrolyk toegehuppeld, my groete kwamen biên.
En zoo ik dat niet wille, mag ik geen ridder zijn :
Dus mocht ik zeegrijk leven, met een lief vrouwekijn.

— Ik wou (dit ylings wenschen brak Rutgoors lippen uit)
In 't bosch zijn, by de geuren van frisch gebloemt en kruid,
In 't koel verdek der boomen, omtrent het bloeiend rijs,
Waer meische vogels zingen, een ieder op zijn wijz'.
'k Wou daer een glazen zale, versierd met beeldenpracht,
Zoo dat al wie er kwame zich in den hemel dacht.
Ik wou een breeden zetel, uit elpenbeen gewrocht,
Waer ik met 't schoonste vrouwtjen verliefd op zitten mocht.
'k Wou dat een kop vóór my stond, ten boorde vol met goud,
Die altijd gansch en vol bleef, nam men ook menigvoud.
Ik zoude, elkeen verryken, die zat in tegenspoed,
En zoo ik dat niet wille, geschiê my nimmer goed :
Dus mocht ik rustig leven tot de onontwijkbare uer.

— 'k Wou 't paerd en zwaerd van Wittich (zeî Hagen, 't oog vol vuer),
'k Wou duizend vrome ridders, en knechten, hoog van moed;
'k Wou duizend schoone vrouwen; en maegden, melk en bloed.
'k Wou, als mijn breede stadspoort ontsloot, dat heel die drom
Van vrouwen en van maegden der wallen tin beklom,
En zag, by 't moedig stryden, wie dapper is van aert;
Ik ging, na 't moedig stryden, weêr stad- en zalewaert
Die roode monden kussen, die met een lach ten zoen
My, tripplend, tegentrokken, om 't harnas me uit te doen :
En zoo ik dat niet wille, weez' my geen man getrouw.
Dus mocht ik roemrijk leven, tot God me roepen zou.

Nu kan de vroede merken, wie 't best gekozen heeft,
En zeggen in wiens boezem het vroomste harte leeft.

De persoonen van het vijfde en zesde gedicht, zijn uit den Trojaenschen Oorlog ontnomen; het derde stuk, eene zedegisping op 's dichters leeftijd, werd reeds in het Belgisch Museum uitgegeven, D. II, bl. 432.

Vruchteloos waren onze opsporingen, welke wy nopens den dichter Boudewijn Van der Lore deden, zoo wel ter stedelyke als provintiale Archiven alhier.

I.

De Maghet van Ghend.

In der coninghe tide van Babilone,
Plagghen drome ende visioene
Te hetene onder 't folc waerachtech;
Nu sijn die liede soe loghenachtech,
Dat men op die waerheit luttel ghist, 5
Aldus telt men droem voer mist.
Maer mijn here sente Daneel
Conste van drome spreken wel
Ende spellen, waren si licht of swaer,
Ende alsoe hy 't seide vant men 't waer, 10
Ende diesghelike hebbic vonden
Minen droem, dien ic vermonden
Wille, Goden t'eren van den trone.

Mi dachte na den visioene,
Want het dochte mi herde scone, 15
Dat ic in enen woude groene
Quam ghegaen tusschen twee rivieren;
Ic fruchte voer die wilde dieren,
Soe dedic oec voer die bose lude;
Maer die welriekende crude, 20
Ende der wilder voghelen-sanc
Die saten op die bome lanc,
Vervult met ghenoechten daer
Den sin van mi, ic liet den vaer.
Soe langhe doeldic in der bloemen, 25
Dat ic sach met haren stroeme
Twee rivieren in een versamen,
Want mijn oghen daer vernamen
Een die alder scoenster jester,
Dat je der naturen meester 30
Op dese werelt werden liet;
Mijn oghen en consten versaden niet
Ane te siene dat scone prieel,
Daer binnen dat lieflijcste juweel
Dat alsoe mi selven dochte, 35
Daer hare nature ic ane wrochte.
Dese scone, dese abele
Was gheatsameert van sabele,
Als hadde si ghedraghen rouwe,
Ende op hare rechte mouwe 40
Stonden vijf letteren sonder mee,
G. H. E. N. met eenre D.,
Van finen perlen uut orienten,
Ende in der scoet der scoender prenten,
Soe clam een leeu van perlen fijn, 45
Ghehalsbant ende ghecroent guldijn;
Die maghet si dauwen metten armen,
Recht of sine wilde verwarmen,
Ende custen daerna metten mont;
Aldaer ic op den oever stont 50
Van der scoender rivieren clare,
Soe merctic alle die ghebare,
Die si dreef die goedertier,
Jeghen dat edel witte dier,
Dweelc si aen hare borsten dwanc; 55
Mettien hief si op ende sanc
Met eenre clare ghestadegher stemmen,
Die voys scoen in den hemel clemmen:
« Suver leven ende vri,
Gaet voer gout, voer dierbaer stene; 60
Suver leven, God ere di,
Alle rijcheit die es clene;
O vri suver leven reine,
Van alder scalcheit seggic spi;
Jhesus Keerst van Nazarene, 65
Behoude vri suver leven in mi. »

Alse dit liedeken was ghesonghen,
Quam op die riviere ghespronghen,
Een ors daer op een here voerbare,
Met enen leeu van swerten hare, 70

Clemmende in dat rode goud,
Ridders ende knechten stout
Quamen soe vele in der scare,
Dat al dat wout verbevede dare;
Van anxste liepic in een hol, 75
Ic waende mijns levens gheven tol,
Van dien daer quamen metten here,
Si dreigheden alle die maghet sere,
Maer si en dorsten in gheenre manieren
Te hare gaen doer die rivieren, 80
Ende doer den leeu, die tant ende poet
Hem toende, uter Maghet scoet.
Dies hadde die prinse grot verdriet,
Die uut groten moede sprac dit bediet:
« O felle dochter, mi es leit, 85
Dat ghi mi overhoerech sijt,
Haddics noch wel die moghentheit,
Ghi wort 'er omme ghecastijt;
Scande, toren, scade, verwijt,
Doeddi mi, si u gheseit. » 90
Die Maghet cnielde ende seide: « Here vader,
Doer Gode nu soe doet algader,
Uwen vrien wille met mi,
Behouden suver leven ende vri. »
Mettien ontvielen hare die tranen; 95
Ic waende die prinse doer dat vermanen,
Dochter, hadde gheseit, dat si,
En ware doer die heren die daer waren bi;
Daer was oec menech bi den here,
Dien die worden deerden sere, 100
Ende hadden wel ghewilt algader
Pais tusschen dochter ende vader.
Maer die meeste hoep der lieden,
Haren prinse dat ontrieden,
Ende spraken hem scande ende lachter 105
Haren here ende trocken achter,
Om dat hi jeghen die Maghet sprac,
Ende vonden alsoe meneghen lac
Van der dochter voer 's vaders oghen,
Dat hi den breidel heeft ghetoghen, 110
Ende keerde achter van der rivieren,
Briscende als wilde dieren.
Die heren op die Maghet ghelieten,
Maer en conste hem niet bescieten,
Si moesten dat maeghdelike juweel, 115
Sitten laten in haer prieel,
Ende keerden achter van moede, te waren.

Ic rechte mi van onder den baren,
Alse die hadde gheweest in vare,
Die Maghet die wert mijns gheware; 120
Si dede hare grote oetmoedechede:
« Comt hier, vrient, te mi, » si sede,
« In mijn prieel hebben si alle vri,
Die hem dorren ghetroesten te mi,
Ic ben die onnosel suver Maeght, 125
Die dore 't ghelove dese veede draecht,
Ende doer der werelt commun algader,
Dies belcht op mi mijn here, mijn vader,
Ende heeft mi meneghen anxt ghedaen,
Maer eneghe liede te sinen rade gaen, 130
Die sijn occusoen van dien ghescille,
God betert als es sijn eighen wille. »
Mettien die Maghet neder sat,
Ende ic andworde hare op dat:
« O werde suver bloeme rene, 135
Hoe dordi sitten hier allene,
Onder dese wilde diere,
Met uwen edelen witten diere,
Ende ghi hebt soe vele viande. »
Doen andworde mi die faeliande: 140
« Vrient, allene en ben ic niet,
Ontdoet u oghen ende siet,
Mi es goet gheselscap bi,
Waer ic allene, soe wee mi! »

Doe verbaerde hem die dach, 145
Ende mi dochte dat ic sach,
Nort-oest van der Maghet staen,
Een scone belde wel ghedaen,
Den heileghen Keerst (¹) in hare hulpen,
Ende sente Jacoppe met sire sculpen, 150

(¹) De parochiekerk van den heiligen Kerst of S. Salvator stond nevens de abdy van S. Baefs. Als keizer Karel dit klooster in 1540 vernietigde en aldaer het Spaenjaerdskasteel opwierp, werd deze afgebroken, en de kapel van het hospitael van O. L. V. ter nood Gods tot parochiale kerk van S. Salvator verheven.

Ende sente Bave [1], ende sente Machare,
Ende sente Lieven bi hem dare,
Ende den goeden sente Amant.
Ic keerde mi te rechter hant,
Ende sach den ridder sente Jorijs [2] 155
Die behoeder was der Maghet wijs,
Ende mire vrouwen sente Kateline [3]
Ende sente Janne [4] metten lamme sine,
Die stont der Maghet alder naest;
Ay God! hoe scone te siene waes't! 160
Suut-oestwert began ic scouwen,
Ende sach dat beelde van ons Vrouwen [5],
Ende sente Peter [6] den heileghen sant,
Met sinen slotelen in sijn hant,
Sente Amelberghe met haren scure, 165
Ende sente Bertolf, die t'elker ure,
Teken gaf der Maghet vri,
Als haer wonder sal comen bi;
Ende die goede sente Quintijn [7],

[1] Deze was de kerk der abdy, welke ook in 1540 werd afgebroken. Alhier berusteden de beenderen van S. Macharius, S. Lieven en S. Amand. Ter eere van S. Macharius werd in de XIe eeuw eene afzondere kapel gesticht, welke alsnu nog bouwvallig bestaet.

[2] Het hoofdgilde van S. Joris had zijn hof en kapel in de vestingswerken aen de Vijfwindgaten tot op het einde der XIVe eeuw, toen het zyne vereenigingsplaets by het Belfort in de S. Jansstraet hield. Omtrent 1445 was hun hof in de oude Halle op de Hoogpoort, alwaer in 't begin der XVIIe eeuw eene kapel werd gesticht.

[3] Deze kerk werd in 1644 herbouwd, en sedert S. Annakerk genaemd.

[4] Sedert 1540 dat de Munken van S. Baefs alhier als kanonikken werden verplaetst, wierd deze kerk S. Baefskerk genaemd.

[5] De parochiekerk van O. L. Vrouwe stond digt by de abdy van S. Pieters op den Blandinusberg; zy werd in 1799 afgebroken.

[6] S. Pietersabdy alwaer de beenderen berusten van S. Amelberge en S. Bertolf, *die plach te cloppen, als 't oorlog of quaden tijt zoude worden*, zegt Marcus Van Vaernewyck, *Historie van Belgis*, 1574, cap. 48, bl. 119, *b*.

[7] S. Quintenkapel en kluize in 't begin der XIVe eeuw op den Blandinusberg, door Arnold Van Zwynaerde gesticht, werd in 1779 afgebroken.

Die stont daer op een berchghelkijn; 170
Bat ave sente Obrecht [1],
Ende sente Nyclause bi hem echt,
Neven dat wyfelijcke diet,
Die die drie maeghden beriet
Dat si behielden suverheden; 175
Dese Maghet wilt hi oec bevreden
Met gherechter ordinanchen.
Sente Michiel, met siere balanchen,
Nam groten ware ter Maghet fijn;
Ende mijn here sente Mertijn, 180
Daer op hare die Maghet sere verliet.
In soude u connen ghesegghen niet
't Goede gheselscap op enen dach
Dat mi dochte dat ic sach,
Ende Fransoys [2] ende sente Domijn [3], 185
Ende sente Janne ewangeliste [4] ende sent [Austijn [5]
Ende menech ander beelde mede.
Nortwert over die scone stede
Sente Christofels van Brandijs [6];
Suutwert over, sente Danijs [7]; 190

[1] Is dit het hospitael van S. Aubert, gemeenlijk Portakker genaemd?

[2] Het Minderbroeders- of Frerenmineuren-klooster, in de XIIIe eeuw aen de Ketelpoort gebouwd, werd in 1600 aen de paters Recolletten gegeven en in 1799 afgebroken.

[3] Het Predikheerenklooster, in de XIIIe eeuw t'Onderbergen gesticht.

[4] Mogelijk het godshuis en kapel van S. Joannes Evangelist, aen de Brugschepoort, omtrent 1322 in 't Marienland, gebouwd.

[5] Het klooster der Eremyten van den H. Augustinus in 1299 nevens de kapel van S. Steven op den Turfbriel gesticht.

[6] De kerk van Evergem is den H. Christofel toegewijd. Als Lodewijk van Male in 1380 Gent belegerde, werd deze kerk waer de Gentenaers zich verschansd hadden door 's graefs troepen omsloten. Des nachts kwamen de bevelhebbers P. Van den Bossche en Raso van Herzeele uit de stad, vielen met hunne legerbenden, den vyand in den rug, en dreven hem op de vlucht. Hier op werd S. Martensvrede gesloten. (Zie *Ann. Fland. Meyeri*, p.176, *b*.)

[7] Dorp, eene uer buiten de Petercellepoort gelegen.

West ons Vrouwe ([1]), oest sente Clare ([2]),
Elc nam te sire siden ware.

Dus stont prieel in een cruus,
Doen sag ic dat mi dochte abuus,
Ghene santen ende santinnen 195
Versamelt ten preyele binnen,
Haer lijf ghewapent bruun van stale,
Met banieren van sindale,
Ende met meneghen wimpel scone,
Het mochte Gode van den trone 200
Hulpe dat edel avijs;
Vore den ridder sente Jorijs
Van perlen met robinen ghecruust,
Ende die leeu van perlen juust
Staende in 't velt van diamanten; 205
Alle santinnen ende alle santen
Die brachten alle haer teken daere,
Om die Maghet waren si in vare,
Dat haer iet mescomen mochte;
Want si hadden dat gherochte 210
Van den swerten leeu ghehoert,
Die se dicke hadde gestoert,
Dat en was d'ierste niet.
Doen dancte dwijfelike diet,
Hare behoeders altemale, 215
Ende sprac met eenre hogher tale,
Dat hoerden hare vriende algader:
« God late minen wreden vader
Bekinnen dat hi onrecht heeft,
Dat hi in selken nide leeft, 220
Op mi sijn oudste dochterkijn;
Dat ic ende die vriende mijn
Met hen comen ter hogher soene! »

Doen ontspranc ic uten visioene,
Bedwelmt was ende verdrait, 225
Maer al te saen was ic ghepait,
Als ic in mi selven ginc,
Quam ic ter kennissen varinc,
Dat die leeu van diamante,
Clemmende in den velde rampante, 230
Was de grave Lodewijc,
Ende sine liede ghemenelijc;
Ende bi den letteren vive Ghend,
Die riviere die Leie, ende die Scelt,
Ende dat prieel die merct ende die stede. 235
God die strecte sine heileghe leden
Voer ons ane den cruce, bid Bauwijn,
Beware dat edel maghedijn,
Ende hare vrienden allegader
Soene jeghen haren vader, 240
Dat dat woud van onghenadecheden ([1])
Heten moet 't prieel van vreden.

([1]) Zou de dichter hier door de Byloke willen aenduiden, wier kerk der H. Maegd was toegewijd?

([2]) S. Clareklooster was nevens de kerk te Gentbrugge gelegen. In 1381 als Lodewijk van Male weêr voor de stad kwam, had naby dit klooster een hevig gevecht plaets, alwaer Walter van Edingen sneuvelde. (Zie *Ann. Fland. Meyeri*, *p.* 178, *b*).

([1]) Vlaenderen word by oude schryvers wel soms *het woud zonder genade* genaemd. (Zie *Dits die excellente cronike van Vlaenderen. Antwerpen*, 1531, *bl.* 3, en *Hist. van Belgis deur Marcus van Vaernewyck. Ghent*, 1574, *bl.* 96, *b*).

II.

Dit 's Tijts Verlies,

ENEN EDELEN SPROKE.

Ic quam ghegaen al in ene kerke,
Daer ic vele scoender saerke
Sach ligghen, rijckelijc ghehouwen,
Daer onder heren ende vrouwen,
Hoghen meesters, ende prelaten, 5
Die welke haer rijkelijc ghesaten
Hadde ghelaten alte male,
Ende waren in ene doncker zale
Varen woenen van ·VII· voeten.
Ic las die letteren met goeder moeten, 10
Na tscarnacioens bediet,
Hoe dat elc bi namen hiet,
Die daer onder begraven lach,
Ende in dat leste dat ic sach
Enen den moeysten zaerc ghehouwen, 15
Die eneghe oghe mochte anscouwen.
Oec lach daer, dies sijt wijs,
Maniere dies conincs Darijs,
Ocht Alexanders, ochte Hector,
Ene tomme, die niet dor 20
Van werke en was, die saghic welven;
Al daer omme in mi selven
En constic niet ghewerden vroet,
Wanen comen mochte dat goet,
Dat ane die tomme lach allene, 25
Van goude, ende van dierbaer stene.
Occ saghic ane die tomme versiert
Letteren gheamaliert;
Ic lasse ende si orconden dies
Dat daer onder lach *Tijt verlies.* 30
Doen veranderde mi mijn sin,
Ende doe hoerdic ter tommen in
Ene stemme, na mijn bediet,
Die sprac: « En vervaert u niet,
Ende en wilt van hier niet gaen, 35
Maer wilt hoeren ende verstaen,
Ende en wilt orconden voert
Den volke, dat ghi siet ende hoert,
Van mi en sal u niet messchien. »
Ic sechende mi, ende bleef mettien 40
Hoerende na die stemme claer,
Die beschedelike sprac daer:
« Hoerstu, Tijtverliesekijn,
Dat meest alle menschen sijn,
Die nu op der werelt leven, 45
Dies hem 't herte mochte beven,
Wystent sijt also ic 't weet,
Die meest in den name heet,
Die es die meest tijts verliest,
Die meeste edel, die meeste ries, 50
Ende die onsaclichste na die doot,
Ende es ter werelt here soe groet,
Noch prelaet soe hoghe ghewijt,
Dat hi oerboert sinen tijt,
Alsone hem God heeft verleent, 55
Dat noch swaerlijc sal beweent
Van hem werden, eer iet lanc.
Die recht souden gaen die sijn manc,
Die sien souden die sijn worden blent,
Die oude die sijn worden kint, 60
Die ghesonde sijn worden lam;
Die goedertierne sijn verwoet ende gram,
Die gerechte sijn worden spilde,
Die vrecke die sijn worden milde,
Die ghevers die sijn worden ghier; 65
Die heileghe kercke es persemier,
Voercoep ende symonye;
't Hoet der heren es Reynaerdie,
Suptijlheit dat 's scalken gront,
Waerheit wics ontrouwe orcont, 70

Wille dat es worden Wet,
Fortse es voer Recht gheset.
Costumen, saghen, ende ander quaet
In 't boec van prevelegien staet.
Suptijlheit, scalcheit, dat 's ghedwas, 75
Dat sekerheit van trouwen was,
Die penninc es der werelt here.
Dat scande was, dat 's worden ere,
Dat ere was, dat 's worden scande,
Gods vriende sijn der werelt viande, 80
Die goedertierne heet men beesten,
Ende dat volc dat steerft met feesten;
Ende si huwen sonder vrucht,
Oude kintscheit es worden joecht,
Ende jonghe kintscheit, die niet en weet, 85
Maect men wethouders ochte beleet.
Het werden kindere ridders en papen,
Deen kint gaet bi den anderen slapen,
Eer hare enech es verjaert;
Si gaen ghewapent sonder baert, 90
Elc die moert anderen, sonder nijt.
Vrouwen draghen mans abijt,
Die manne gaen ghecleet als wive,
Niemen en mach sonde doen metten live,
Na dat woert der luxurien. 95
Manne, maghe ende ghebueren
Elc anderen haer wive ontvrien;
Papen ende wethouders die houden amien,
Boven haer belof van trouwen.
Lettel scamen hem die vrouwen, 100
Die maeghde hebben bout ghelaet;
Bastardie varinghe gaet
Boven wettelike trouwe.
Des men ter werelt mach aenscouwen
Plaghen, destruxien menegherande 105
Van bloetstortinghe ende van brande,
Van water, van steerften hier voerleden,
Maer wies noch ten daghe van heden
Es ghesciet, dan es maer spel,
't Gherechteghe sweert es alsoe snel, 110
Het es ghesleþen an beiden siden,
Maer hoe 't sal steken ofte sniden,
Weet luttel iement eer hijt proeft,
Si werden jammerlijc bedroeft,
Dese voerseide dulle riesen, 115
Die haren tijt aldus verliesen,
Als ic den minen hebbe verloren.
Mi rouwet dat ic noit was geboren,
Dat ic den tijt van minen leven,
Hebbe der werelt dus overgegeven. 120
Mijn lijf dat was soe sere gheprijst,
Daer sijn nu die worme met ghespijt;
Mijn ziele ghescepen ende gheprent,
Na mijn werken swaer torment,
Daer waert dat ic rechte vare, 125
Waer mijn redene openbare
Onder dat volc, het waers wel noet. »
Die stemme suchte, ende ic verscoet
Aldaer uut minen visioene.
Ic rade elken dies heeft te doene 130
Dat hi hem verwachte dies,
Dat hi niet en hete *Tijtverlies*,
Die doot es snel, cort es die tijt,
Der werelt loen es onprofijt,
Want wie in den lichame es de meeste, 135
Es die menste in den gheeste.
Ende niemen en wilt wesen ghecastijt,
Al raet men hem sijn profijt;
Dat sijnder zielen mede gaet,
Dat dunct hem na der werelt quaet. 140
Dus bliven die herden metten scapen
Al verloren in der sapen,
Want elc wilt spreken metten vroede,
Dus gaet die reghele buten den loede,
Ende over den waghen soe sprinct die couwe,
Ende dat men vele meer seide hier toe, 146
Soe en mocht niet verbetert sijn.
Maer Van der Loren Baudewijn
Bidt elken, die dit leest ochte hoert,
Dat hi niet en si ghescoert, 150
Maer neme exempel bi deser dinc.
De here, die an 't cruce hinc,
Ende in 't graf lach voer den tempel,
Late elken kersten mensche exempel
Hier ane nemen, na sijn profijt, 155
Soe dat hi niet en verliese den tijt,
Alsoe mi dochte in visioene,
God sterke ons allen in weldoene.

III.

Achte Persone Wenschen.

Achte persone saten
Op enen lichten dach,
Ende si droncken wel ende aten
In een vri ghelach.

Een ridder wel gheheer, 5
Een maghet van hooger connen,
Ende een clerc van wiser leer,
Met eenre fressche nonnen.

Een moenc met eenre baghine,
Een pape ende een gehuwet wijf, 10
Si droncken van den wine,
Vol vrouden was hem dlijf,

Si conden wel boerderen,
Singhen boerden, saghen,
Dat si vrouden willen fuweren 15
Ende hebbens eens ghedraghen:

Wi argher na sinen staet
Aldaer wenschenen soude,
Dat hi sonder verlaet,
t'Gelaet te male goude. 20

« Ic wenschene ter stonde, »
Sprac een ridder wert,
« Om voghelen ende om honde,
Om wapene ende om peert,

Van den hoechsten fore 25
Van al erterijc.
Ende, ic om aventure
Moeste varen ewelijc,

Met goede inghesinde,
Met vrouwen ende met vrome knechten, 30
Vlieghen, jaghen met winde,
Tornieren, joesten, vechten.

Die werelt dore in eren,
Altoes vol die malen,
Soe waer ic wilde hoveren, 35
Willic wel betalen.

Ende ons niet en ghebrake
Noch over en scote niet,
Ende men in eren van ons spraken
Waer wi hadden ghelet. 40

Te leven in ghesonde
Op dit ertrijc,
Ende na die leste stonde
Te varen in hemelrijc. »

Die maghet wel ghedaen 45
Haren mont si ontdede,
Den ridder sach si aen
Dese worde dat si seide:

« Soe wenschene ic u bi te sine
In suverliken state, 50
Al dat leven mine,
Ende ic u niet af en sate.

Ende wi minden beide,
Sonder eneghe dorperen nijt,
In goeden gestadicheiden, 55
In gheerde els gheen delijt.

Danssen ende reyen,
Vlieghen ende jaghen,
Pipen ende scalmeyen,
Ende al die ons saghen, 60

Dat si ons onsten doghet,
Ende oec ere daden,
Sone woudic mine jonghe joghet
Nemmermeer bat bestaden.

Ic woude oec met u sterven,
Ende met u geven tseins,
Ende hemelrike verwerven,
Dit scaffic vore een wensch.»

Die clerc sach op die nonnen,
Ende seide : « Religiose,
Ic woude ghi mi wout onnen
U minne graciose,

Inde ic mijn studeren
Moeste laten varen,
Ende met u verteren
Mijn goet al mine jaren,

Ghelt, panden ende boeken,
Der kercken ende der scolen
Ende woudic nemmermeer roeken,
U minne doet mi soe dolen,

Ende ic met u singhen
Mochte nacht ende dach,
In vrouden met u minghen,
Dat ware mi een groet ghelach,

Ende ons niet en ghebrake
Spise, ghelt, no dranc;
In gheerde gheen ander sake,
Al mijn leven lanc. »

Doen quicte metten oghen
Dat soete soete nonnekijn,
Ende sprac : « Bi Gode, den hoghen!
Ic wille den wiele mijn,

Ende mijn nonne-ghewant,
Ende cloester al te male,
In gloede ware verbrant,
Ende ic wiste wale,

Dat ghi mijn minne droecht,
Ghelijk dat ic u an,
Soe ware ic vernoecht
Met u, lieve man,

Ic liete dat covent
Te male ende die abdesse,
Ende gave al mijn consent
Te leren uwe lesse.

Het is ene grote pine
Dit lesen ende dit singhen,
Ende dus besloten te sine
Vore vrie wandelinghen. »

Die moenc daer omme loech,
Ende sach op die baghine :
« Ic wenschen om mijn ghevoech
Van spise ende van wine,

Ende aldertieren wiven,
Om ghelt ende om abijt,
Soe woudic altoes driven
Met hem mijn delijt.

Baden ende stoven
Altoes ende bancketteren,
Springhen, dansen, hoven,
Dobbelen, goet verteren. »

Hemelike green
Aldoen die baghine,
Ende seide : « Here, al in een
Begheerdi vroudelijc te sine.

Ic wenschene om grau abijt,
Ende om doeke wit
Om tsondaghes enen maeltijt,
Ghelijc dat hi es dit.

Ende met allen cloesterieren
Wel te sine ghemint,
Mi woudic dan anteren,
Alse een heilich kint.

Mijn sonden hem verclaren,
Ende doen al haer bevel
Dus woudic mine jare
Altoes leven wel. »

Die prochipape sprac:
« Ic wenschen om hoghe cueren,
Ende om solaes ende om ghemac,
Vette kokene ende volle scueren; 140

Om offerande groet,
Om vele cappelrien,
Van wijn wit ende roet,
Ende om vette amien,

Ende vele cappelane 145
Te hebbene onder mi,
Als mi niet en luste op te stane
Dat si mi hielden vri.

In 't dopen, graven ende trouwen,
In 't moneghen ende met singhen, 150
Ende in 't biechten van den vrouwen,
Woudic mi somtijts minghen.

Aldus woudic mi gheestelijc
Van zielen hebben cuere,
Ende leven ewelijc 155
Toter lester ure. »

Dat ghehuwet wijf
Te wenschene doen began:
« Ic woude die keytijf
Albecut, mijn man, 160

Ware onder die moude,
Soe nauwe daer hi mi wacht,
Dat ic gheender vroude
Te ghebruken en hebbe macht.

Met goeden papen vet 165
Te hebben conpaengie,
In gheesteliker wet
Es rechte melodie.

Si hebben warme cledere,
Ende sachte seden, 170
Dese vrouwen teder
Eest grote salicheden.

Hare worde sijn soe vriendelijc,
Boven den leken ruden,
Te wenschene ewelijc 175
Met desen goeden luden. »

Als 't wenschene was ghedaen,
Elc op den anderen sach,
Van wien men soude ontfaen
Moghen dat ghelach. 180

Des doet u ghewach
Van der Lore Bouden,
Wie 't best gheven mach,
Ghi hebbet wel onthouden.

IV.

De Vier Heeren Wenschen.

Het saten heren viere
In eenre salen wijt
Bi enen sconen viere
Ende corten haren tijt.

Si aten ende si dronken, 5
Si leiten heren leven,
Si wouden viere die beste
Van alder werelt wesen.

Dat een' was mijn heer Hagen,
D'ander die coninc Gontier: 10
Die derde mijn heer Geernot,
Die vierde die milde Rudegeer.

Doen sprac mijn heer Hagen:
« Ic wille ons raet geven,
Op dat gijt loft, gi heren, 15
Hoe wi weten selen,

Welc hier van ons vieren
Draget den hochsten moet. »
Doen sprac die milde Rudegeer:
« Heer Hagen, dat ware goet, 20

Wi en weten wat doch maken,
Laet ons maken iet,
Daer wi omme lachen, »
Sprac dat coene diet.

« Wi sijn hier heren viere 25
Ende hebben heren goet,
So doen wi als ic wane
Ende dragen heren moet.

Nu laet manlijc wenschen,
Hoe hi altoos woude leven 30
Sonder enich sterven
Oft enich siec wesen,

Ende wies hi woude plegen
Die dage, die hi leeft,
So mach [men] aen ons merken, 35
Wie 't vromste herte heeft. »

« Nu willic ane wenschen,
Sprac die coninc Gontier,
Ic wilde in enen sconen woude
[Ic] moeste wesen emmermeer; 40

Op ene clare riviere
Mine tenten hebben geslagen,
Met ridderen ende met vrouwen
Varen vischen ende jagen;

Ende dat wout altoos 45
In mei's tide soude staen,
So woudic met sconen vrouwen
Varen, vischen vaen,

Met witten handen ende voeten
Vischen in die vliet. 50
Hoe mochte enege herte
Gedroeven die 't ane siet?

Als dat vischen ende dat beten
Ende dat jaghen ware gedaen,
Woudic met sconen vrouwen 55
In die tente weder gaen,

Eten, drinken, reien,
Dansen in 't gevoech;
Hem allen, die te mi qnamen,
Dat ic hem gave genoech. 60

Aldus so woudic leven
Mijn leven sonder waen,
Een ander wensche dat sine,
Ic hebbe dat mine gedaen. »

« Nu willic aen wenschen, 65
Sprac die coene Geernoot;
Als een verrader te mi quame,
So woudic wesen doof,

So wat hi tot mi sprake,
Dat ic 's niet en conste verstaen, 70
So soude wel selden dorperheit
Uut minen monde gaen.

Ic woude van lande te lande
Tornieren ende jagen varen,
Waer ic ere mochte gewinnen, 75
Daer en woudic niet jegen sparen.

Der armer ridderen pande,
Die ic vonde ane den wegen staen,
Woudic hem allen quiten
Ende doen se mi volgen saen. 80

Ic woude van riken borgen
Varen ten riken steden,
Ane sien die sconen vrouwen,
Die mi lachende quamen jegen;

Ende gelden elken wert 85
Na den wille sijn;
Aldus so woudic leven
Al dat leven mijn. »

« Nu willic aen wenschen,
Sprac die milde Rudegeer, 90
Ic wildic in enen sconen foreste
Moeste wesen emmermeer,

Daer die bome scone stonden
Ende dat gebloide rijs,
Ende dat suete cruut daer onder 95
Elc na sijnder wijs

Gebloit met sinen bloemen,
Als in den tijt van meje,
Ende elc vogel daer songe
Wel na sijnder leje. 100

Daer woudic hebben staende
Ene sale van gelase,
Daer in gewrocht historien
Ende beelden van ymase;

Ende aldertieren gesten, 105
Die mi viseren mochten,
Wie dat daer binnen quame,
Dat hem hemelrike dochte.

Ende alles dies men begeerde,
Genoech daer ware bereit, 101
Ooc woudic van epels-bene
Enen setel hebben so breet,

Dat ic daer wel op sate
Na den wille mijn
Met twen den sconsten vrouwen, 115
Die in den werelt sijn;

Ende een rijclijc bedde
Daer vor mi soude staen
Ende ic in die wille ware,
Dat icker op soude gaen 120

Met haer liggen spelen,
Daer 't mi best af bequame
Ende ons niemen en sage,
Die 't in arge name.

Ende daer vor mi soude staen 125
Een cop van finen goude,
Die van guldenen penningen
Altoos vol wesen soude,

So wat ic daer uut dade,
Dat hi altoos vol bleve,· 130
Dat ic alder werelt
Genoech mochte geven.

Ende sijt dan alle wisten,
Die giften hadden noot,
Maect ic se niet alle rike, 135
So en geschie mi nemmermeer goet.

Aldus so woudic leven
Den dach, die God sijn sal
Here in hemelrike
Ende hier in 't ersche dal. » 140

« Nu willic aen wenschen
Sprac Hagen, die degen fijn,
Ic woude Scimminc Nimminc
Beide waren mijn,

Ende ic in eenre goeder stat 145
Belegen moeste wesen
Met dusent den besten ridd'ren,
Die in die werelt leven,

Ende met dusent knechten
Die vromste, die nu sijn, 150
Woudic in eenre goeden stat
Altoos belegen sijn;

Ooc met dusent vrouwen,
Die scoonste, die nieman sach,
Met dusent den reinsten maegden, 155
Die men vinden mach.

Ende als die porten van der stat
Op waren gedaen,
Woudic dat vrouwen ende joncvrouwen
Ten tinnen gingen staen, 160

Sien die ridders striden,
Wie ridders leven can,
Ai ocht ic dit niet en woude,
So en getrouwe mi nemmermeer man.

Ende als dat scoon pongijs 165
Vore die porten ware gedaen,
Woudic weder ten vrouwen
In die sale gaen

Cussen die rode monde,
Die mi lachende quamen jegen, 170
Ende mi de maelgien uut plucten,
Die mi in 't lijf waren geslegen.

Aldus so woudic leven,
Al dien dach dien God leeft,
Nu mach elc vroet man merken, 175
Wie 't vromste herte heeft. »

V.

De Vijf Vrouwen Wenschen.

Het saten vrouwen scone
Vive in eenre steden,
Ende elc die droec een crone,
Met groter moghentheden.
Die stat daer si in saten 5
Die stont te Troyen binnen,
In eersamliker staten,
Ende spraken al van minnen.
D'ierste was Ecuba,
Des conincx Priamus vrouwe; 10
Die ander was Elena,
Die derde, als ic bescouwe,
Was die scone Pollexima,
Ysaude was die vierde,
Die vijfste was Adromica, 15
Die den rinc viserde.
Vrouwe Venus, die godinne,
Was onder haer scare.
Doen sprac die conincx coninghinne
Van Troyen openbare, 20
Si spraken al van minnen:
« Nu bidden wi te deser stont,
Miere vrouwen, der godinnen,
Dat si versta den gront,
Hoe elc best woude lonen 25
Haer lief, mocht sijs ghewinnen,
Ende si ons dan wilt tonen
Weelc best toent van minnen. »
Doen sprac mijn vrouwe ver Venus:
« Elc segghe daer af sine conde, 30
Daer na soe willic verclaren,
Wie uten reinsten gronde
Best lonen can met trouwen
Den minnere, dien si mint,
Ende die ic can bescouwen 35
In 't hoechste dat sijt vint. »
Die coninghinne Ecuba,
Des coninx Priamus vrouwe,
Sprac: « Vrouwe Venus, hoerter na,
Die ic minne met trouwen, 40
Hem gavic te lone
Wel na den wille mijn,
Een vergulden crone,
In wat hove hi moeste sijn,
Alse hi se wilde setten 45
Op 't hoeft t'elker uren,
Dat hi sonder letten
Wel kinde die figuren
Miere herten binnen,
Ende die daer ter stede 50
Die herten mochte kinnen,
Ende ander liede ooc mede
Die omtrent hem waren
Van gronde na haer menen,
Ende hi dan mochte varen 55
Hoveren t'allen hove,
Ende als hi weder wende
Dat hi die wilde lonen
Daer hi meest trouwe in kinde,
Soe hopic dat ic soude 60
Hulde ane hem ghecryghen,
Quiette hi wel sine scoude,
Hier mede soe willic swigen. »
Doen sprac die vrouwe Helena:
« Die ic met trouwen minne, 65
Die willic lonen al daer na
Dat mijn herte hevet inne,
Hem gavic te lone
Een rikelijc ghespan
Van finen goude scone, 70

Daer selc viertuut hinghe an,
Wanneer hijt over hem droeghe,
Stille ende openbare,
Soe waer men op hem sloeghe
Dat hem niet en scade een haer, 75
Ende hi dan voere hantieren
Wapenen t'allen tiden,
Steken ende tornieren,
Vechten, stormen, striden,
Ende alomme in elke weghe 80
Daer hi quame op 't felt,
Dat hi daer wonne den seghe,
Ende wanneer hi ware verselt
Ane vrouwen, die hem verhogheden
Ofte joncvrouwe in spele, 85
Dat si hem onste toechden,
Ende wanneer hi luttel of vele
Ane 't ghespan dan quame
Van goude metter hant,
Dat hi dan dachte om haren name, 90
Die 't hem hadde ghesant,
Soe soudic hopen wale
Sine hulde te ontfane.
Hier mede indic mine tale,
Een ander spreke voert ane. » 95
  Doen sprac die scone Pollexima:
« Ghi vrouwen, wilt mi horen,
Ic wille lonen al daer na
Dien ic hebbe uutvercoren.
Ic gave hem een vingherlijn 100
Dat selke virtuut hadde inne,
Als hijt stake an den vingher sijn,
Dat alle sine vijf sinne
Met mi worden ontsteken,
Ende hi droeghe hoghen moet 105
Wat hi dan wilde spreken,
Dat hi ware soe behoet
Dat dat niemen en mochte
Met redene calengieren,
Ende dat hi dan volbrochte 110
Soe wat hi wilde visieren,
Bi nachte ende bi daghe,
Ende wanneer hi die scare
Siere vianden saghe,
Ende wanneer hi hem doen ruerde 115
Dat niement en ware soe coene
Dat hi na hem duerde,
Hine maecte met hem soene,
Ende dat hem dat soude bliven
Al dat leven sijn, 120
Des willic vroude driven,
Dat ware die wille mijn. »
  Andromica sprac: « Sonder si
Mochtic den minen lonen,
Na die trouwe, die es in mi, 125
Ic wout hem saen wel tonen.
Enen roc van goude
Wildic hem gheven dan
Te draghen alsoe houde,
Als hi den roc hadde an, 130
Soe wie hem ware van moede
Fel dat dat verkerde
Tot hem waert al in goede,
Ende dat hine minde ende eerde,
Ende hi al achter sprake 135
Verstonde uut elken monde,
Ende enen steen van selker sake
Binnen den roc dan stonde,
Als hine uut wert keerde
Dat hi hadde al te hant 140
Ene borch waer hi se begheerde
In elkes heren lant,
Ende men daer na mochte scouwen
Alles liefs ghenouch,
Met riddere ende met vrouwen 145
Beset na sijn ghevoech.
Oec gavic hem daer toe
Enen steen soe fijn,
Dat hi ware spade ende vroe
Soe waer hi wilde sijn, 150
Als hine hielde in die hant
Wes hi dan wilde lien,
Dat hi dan bleven ombecant,
Ende van oghen onbesien,
Sonder van hare allene, 155
Die in hem spant crone,
Ende oft ic anders mene,
Met herten dan ic hem tone,
Sone moet mi, nemmermeer wert
Ere no goet ghescien; 160

Hier mede endic mine woert. »
Doen sprac op mettien
Vrouwe Venus ende seide :
« Ic soude vonnesse wisen
Hier te deser stede, 165
Ende den hoochsten prisen,
Ende dat wel besceiden,
U allen wel verclaren,
Ghi vrouwen, nu gheeft mi beide,
Ic segghe u wel te waren, 170
Heren ende vrouwen,
Selen daerna gheraden,
Wie best loent met trouwen
In hare kimmenade
Ende die best na gheraet 175
Dat es een minnere fijn,
Die sal na sinen staet
Met mi verheven sijn.
Nu gheraet hier naer,
Ghi heren ende ghi vrouwen. » 180
Dus sciet dat hof aldaer,
Weelc loent best met trouwen?

VI.

De Vijf Heren Wenschen.

Het saten heren vive,
In eenre scoender stede,
Bi enen sconen wive,
Ende meyden hem daer mede.
Si speelden ende si loeghen, 5
Si peinsden om haer lief,
Het mochte hem wel ghenoeghen,
Men sach noit scoender wijf.
Die stede, daer si in saten,
Lach in der Gryckenlant, 10
Daer Paris uut haelde
Des conincs liefste pant.
Die vrouwe, daer si bi saten,
Was Venus, die godinne,
Daer si alle ane hoefden 15
Die draghen rechte minne.
D'ierste van den vijf heren
Was die coninc Menelaus.
D'ander Hector van Troyen,
Parijs ende Troylus, 20
Ende beide die broeders sine;
Daer toe Pallidamas;
Dit waren die vijf heren,
Sijt nu seker das.
Doen sprac Hector van Troyen : 25
« Wi sijn heren van machte,
Ende rike van groten goede,
Ende edel van geslachte ;
Nu laet ons miere vrouwen
Bidden der godinnen, 30
Dat si ons wille vraghen,
Waerbi wi moghen bekinnen,
Wie van ons meeste sijn herte
Ter minnen dienste leecht,
Ende dat si ons dan berechte, 35
Als elc 't sine heeft gheseecht. »
Dan sprac vrouwe ver Venus :
« Dat willic doen wel sciere ;
Ic wille u gherne vraghen,
Ridderen goedertieren, 40
Nu segt wies sal hi plegen,
Die minnen wilt met trouwen
Om eerst gheloent te sine
Van maegden ende van vrouwen ? »
Die edel coninc Menelaus 45
Droech die griexsche crone,
Hi sprac : « Die comen wille
Ter minnen hoegsten lone,
Hi sal vrouwen dienen,
Met sanghe en met spele, 50

Met dansen ende met reiden,
Ende dies niet te vele,
Te tiden ende te maten,
Daer sijs meest begheert,
Ende als hi bi haer comt,
Soe segghe hare wat hem deert.
Dus woudic vrouwen minnen
Om ierst gheloent te sine,
Nu spreke voert een ander,
Hier mede latic dmine. »
Doen sprac Hector van Troyen :
« Ic wilder tsmijns toe saghen,
Dore d'ere van allen vrouwen,
Willic mijn leven waghen,
Met wapenen stormen, striden,
In elker vremder stede,
Ende men hem dade cont,
Wat ic met wapenen dede,
Om selken loen t'ontfane,
Al si men onnen soude
Die liefste, die ic minne,
Ende of ic dies niet en woude,
Soe moet se mi begheven,
Ende nemmermeer wesen vrient,
Want ic en weet gheen leven,
Dat bat der minnen dient. » —
« Nu willic segghen dmine, »
Sprac Parijs, Priamus kint,
« Die van sconen vrouwen
Ierst wilt sijn ghemint,
Hi moet al daer volghen,
Ende en sparen nacht no dach,
Hine come ter selver stede,
Daer hi se spreken mach,
Met woorden ende met werken,
Haer dienen soe hi best can,
Ende als hi bi haer comt,
Soe proeve hem als een man
Coenlike, sonder duchten,
Ende nemen sijn aventure.
In can niet anders minnen,
Dus wijst rechte nature. »
Doen sprac Ectors broeder,
Die jonghe Troylus:
« Ic soude hovesche vrouwen
Wel node minnen aldus,
Met enegher dorperheden,
Die men ghepeinsen mochte,
Maer ic woude haer dienen,
55 Met suveren ghedochte, 100
In rechter hovescheden,
Tot dat mi mochte ghescien,
Ende op desen goeden hope
Alder trouwen plien,
60 In doghden ende in eren volghen 105
Voert al mijn leven lanc,
Dus woudic vrouwen minnen,
Ende dienen om haren danc. » —
« Nu willic segghen dmine, »
65 Sprac her Pallidamas, 110
« Wanneer ic minnen woude,
Soe woudic plegen das
Als si mijn doghen wiste,
Soe woudic voert hantieren,
70 Met boden ende met brieven, 115
Met gichten meneghertieren,
Ende dier soe vele gheven
Hem allen, die bi haer waren,
Dat si doghet van mi spreken,
75 Soe soudic sciere wel varen, 120
Ende dan haer selven spreken,
Als 't mi mochte ghevallen,
Dus woudic vrouwen minnen
Dat seggic voer u allen.
80 Nu segt ons, vrouwe Venus, 125
Welc onser meest sijn herte
Ter minnen dienste leecht,
Ende doghet die meeste smerte
U selens wel gheloven
85 Ghemeinlec alle die liede, 130
Ghine cont niemen smeken,
Dore bede, noch doer miede. » —
« Dit willic gherne waghen, »
Sprac ver Venus saen,
90 « Maer wi moeten 't verdaghen, 135
Het 's tijt dat wi nu gaen;
Laet elken, sonder linghen,
Bedinken ende werden wijs,
Wien ic van desen dinghen
95 Beest gheven mach den prijs. » 140

Aenteekening op Tondalus-Visioen.

Zoo wel als in S. Brandaen's reise, treft men in Tondalus-Visioen heidensche mythen onder christelyke voordragt aen. Om hier slechts van eenige toespelingen te gewagen, wyzen wy den oudheids-vorscher naer bl. 36, waer van eene *nauwe brug,* die hemel en aerde bindt, wordt gesproken, en welke aen het *Bifrost* der heidenen doet gedenken; ook de *gapende kolk,* die een gebit gelijk, de zondaers verslindt en inslikt, heeft hetzelfde grondgedacht als het *Ginnunga-gap* der Yslanders.

In het nederrijnsch bestaet eene berijmde vertaling dezes opstels van de XIIIe eeuw; doch slechts een fragment van 172 verzen is er van ontdekt door den Heer Lachmann, die het uitgaf in de Verhandelingen der Akademie van wetenschappen te Berlijn, 1836, alwaer hy over Tondalus-Visioen het volgend oordeel velt: « Das zweite Bruchstück, ebenfalls ein Doppelblatt in kleinem Format, ist der Anfang und ein späteres Stück der poëtischen Uebersetzung eines berühmten Buches der *Visio Tundali,* oder wie hier die Ueberschrift lautet, *Waz Tundalus hât gesien.* Es ist die Geschichte eines irländischen Ritters, dessen Seele, nachdem er lange in Sünden gelebt hat, im Jahr 1149 in einem wunderbaren Gesichte während eines todähnlichen Schlafs von einem Engel durch die Hölle, nicht ohne einige Qualproben, dann durch das Paradies geführt wird. Nach seinem Erwachen bekehrt er sich. Der Inhalt dieses Buches wird einer näheren Betrachtung leicht mancherlei bedeutende Geschichtspunkte gewähren : mir steht jetzt nicht einmahl ein besserer lateinischer Text zu Gebote als der Auszug bei Vincenz von Beauvais, im *Speculum historiale* 27, 88, und die Vorrede bei Martene, im *Thes. Anecd.*, I, p. 490. Ich will hier nur auf die schnelle Verbreitung des Buches aufmerksam machen. Nachdem es zuerst ein Geistlicher Marcus nach Tundals eigener Erzählung aufgezeichnet hatte (*de barbarico in Latinum transferre eloquium. — scripsimus autem fideliter prout nobis eandem visionem retulit*) [1], finden wir höchstens etwas mehr als dreissig Jahr nach der Begebenheit schon diese deutsche Bearbeitung. Eine Handschrift aus dem dreizehnten Jahrhundert zu Wien (2696), die sonst einige sehr alte Stücke enthält, giebt auch einen deutschen Tundalus in Versen : aber nach den Auszügen in Herrn Graffs *Diutisca,* 3, § 401, zu urtheilen, hat die Arbeit mit dem meusebachischen Bruchstücke nichts gemein als die Quelle, und ihr Verfasser, ein Priester Alber, der sie für den Bruder Konrad zu Winnenberg dichtete, wird wohl später gelebt haben. »

Verscheiden spreekwoorden, heden nog in gebruik, zijn uit *Tondalus-Visioen* ontnomen, als: *De koe wil niet over de brug. — Zy gaept er naer, als de duivel naer een ziel.* (Zie Tuinman, *bl.* 152 *en* 155).

[1] Vielleicht darf man aus seinem Präsens *transcribit* (Martene, I, 491) schliessen dass Marcus erst nach dem Tode des heiligen Bernhards (1153) schrieb.

INHOUD.

—

	Bladz.
Reis van Sinte Brandaen	1
Tondalus Visioen.	29
Glossenlied op het *Ave Maria*	57
Gelaet- en Karakterkunde	60
Het heilig Sacrament, of ons Heeren Avondmael	64
Onderwijs voor Schepenen	65
Alexander	69
De Trojaensche Oorlog; Jazon en Medea, door Jacob van Maerlant.	73
De Trojaensche Oorlog (Fragment)	92
Gedichten van Boudewijn Van der Lore.	101